

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

Форма навчання: _____ **очна (денна)** _____
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему «Ресурси та моделі забезпечення конкурентних позицій України на
глобальному аграрному ринку»

(назва теми)
здобувача: _____ **Ясінської Аліни Іванівни** _____
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: _____ **к.е.н., доцент Загарій Віта Клавдіївна** _____
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: _____ **д.е.н., професор Столярчук Я.М.**

(підпис)

Київ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

05 Соціальні та поведінкові науки

051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проєктної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

«Міжнародна економіка»

_____ Людмила ЦИМБАЛ

(підпис)

«_____» _____ 20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародної економіки

_____ Ярослава СТОЛЯРЧУК

(підпис)

«_____» _____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Здобувачу вищої освіти _____ Ясінській Аліні Іванівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ очної (денної)

очної (денної), заочної, дистанційної

_____ форми навчання

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему: «Ресурси та моделі забезпечення конкурентних позицій України на глобальному аграрному ринку»

**Тему затверджено наказом ректора Університету від «20» червня 2023 р.
№ 851-ст**

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах: вітчизняної та зарубіжної науково-методичної, статистичної та періодичної літератури, звітів міжнародних організацій, офіційних ресурсів мережі Internet, звітів Міністерства аграрної політики та продовольства України, Митної служби України.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	ОГЛЯД СВІТОВОГО РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ НА НЬОМУ
Розділ 2	КОНКУРЕНТНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА РЕСУРСИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
Розділ 3	МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Об'єкт дослідження:	глобальний ринок аграрної продукції
Предмет дослідження:	ресурси, моделі, закономірності та особливості управління конкурентними позиціями України на світовому аграрному ринку
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	на основі аналізу та оцінки особливостей українського аграрного сектору, його ресурсної бази та проблем розвитку, моделей конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, обґрунтувати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору на міжнародних ринках

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1 дослідити структуру та особливості світового ринку аграрної продукції; визначити місце України на світовому ринку аграрної продукції;

У розділі 2 проаналізувати доступність, якість ресурсів, які потрібні для ведення сільськогосподарського виробництва в Україні; дослідити сучасний стан аграрного сектору України та оцінити його важливість для національної економіки; проаналізувати фінансування українських аграрних підприємств та їх фінансову стійкість;

У розділі 3 дослідити досвід різних країн світу у забезпеченні конкурентної переваги на світовому аграрному ринку та можливість його застосування в Україні; оглянути моделі забезпечення конкурентних позицій України на світовому ринку аграрної продукції; окреслити перспективи розвитку українського аграрного сектору та покращення конкурентних позицій на світовому ринку.

Завдання підготував науковий керівник

(підпис)
« ____ » _____ 20 ____ р.

В.К. Загарій
(ініціали, прізвище)

Завдання одержав здобувач

(підпис)
« ____ » _____ 20 ____ р.

А.І. Ясінська
(ініціали, прізвище)

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 102 сторінки, 6 таблиць, 34 рисунки, перелік джерел посилання з 69 найменувань та 1 додаток.

«Ресурси та моделі забезпечення конкурентних позицій України на глобальному аграрному ринку»

(назва кваліфікаційної магістерської роботи)

Об'єктом дослідження є глобальний ринок аграрної продукції.

Предметом дослідження виступають ресурси, моделі, закономірності та особливості управління конкурентними позиціями України на світовому аграрному ринку.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи: на основі аналізу та оцінки особливостей українського аграрного сектору, його ресурсної бази та проблем розвитку, моделей конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, обґрунтувати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору на міжнародних ринках.

Завдання дипломної роботи:

1. Визначити структуру та особливості глобального ринку аграрної продукції.
2. Проаналізувати особливості українського аграрного сектору, його ресурсну базу та проблеми розвитку. Проаналізувати конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках, зокрема технічні, технологічні, екологічні, правові та економічні фактори.
3. Визначити ресурси, здатні сприяти підвищенню конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції, такі як земельні ресурси, науково-технічний потенціал, фінансові ресурси тощо.
4. Розглянути досвід інших країн у забезпеченні конкурентоспроможності їх сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках та запропонувати шляхи використання цього досвіду в Україні.

5. Провести аналіз різних моделей конкурентоспроможності, їх переваг та недоліків.

6. Розробка рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору на основі виявлених ресурсів та моделей, включно з рекомендаціями щодо вдосконалення управління земельними ресурсами, розвитку інфраструктури, впровадження нових технологій, стимулювання інвестиційної активності тощо.

7. Сформулювати висновки та запропонувати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору на міжнародних ринках.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Дослідження буде зосереджене на низці ключових аспектів, таких як ефективне використання природних ресурсів, інновації, управління якістю продукції та сталість виробничих процесів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності української аграрної продукції на світовому ринку. Ця дипломна робота підкреслює значний інтерес до даної проблематики та відкриває простір для подальших досліджень, спрямованих на визначення стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору України з метою забезпечення його конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

Ключові слова: сільське господарство, міжнародна конкуренція, аграрний ринок, сільськогосподарська продукція, АПК, аграрне підприємство, фермерське господарство, фінансова стійкість, моделі конкурентоспроможності, галузевий потенціал, ресурси, експорт.

Відгук
на кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача факультету Міжнародної економіки і менеджменту освітньо-
професійної програми «Міжнародна економіка»
Ясінської А.І.

на тему «Ресурси та моделі забезпечення конкурентних позицій України на
глобальному аграрному ринку»

1. Актуальність теми: Забезпечення конкурентних позицій на глобальному ринку є одним з головних чинників впливу на рівень розвитку економіки кожної країни та світу. Україна, володіючи значним потенціалом в аграрному секторі, є одним з ключових гравців на світовому аграрному ринку. Глобальна позиція України як одного з ключових експортерів аграрної продукції, а також важливість галузі сільського господарства для нашої економіки, визначає актуальність теми дослідження.

2. Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи: В роботі проаналізовано особливості українського аграрного сектору, його ресурсну базу та проблеми розвитку, конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках. Розглянуто досвід інших країн у забезпеченні конкурентоспроможності їх сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках та запропоновано шляхи використання цього досвіду в Україні.

3. Наявність самостійних розробок автора: У роботі, на основі проведеного аналізу ресурсів та різних моделей конкурентоспроможності, їх переваг та недоліків, розроблені рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору: вдосконалення управління земельними ресурсами, розвитку інфраструктури, впровадження нових технологій, стимулювання інвестиційної активності. Були розглянуті сильні і слабкі сторони України на глобальному ринку аграрної продукції, визначені головні можливості та загрози, на основі яких були запропоновані різні стратегії - інноваційні, інтеграційні, іміджеві, зовнішньоекономічні.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності української аграрної продукції на світовому ринку.

5. Наявність недоліків: По тексту роботи зустрічаються окремі редакційні огріхи.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота відповідає всім поставленим вимогам, може бути допущена до захисту перед екзаменаційною комісією і заслуговує на оцінку 48 балів.

Науковий керівник: доцент кафедри міжнародної економіки, к.е.н., доцент

Загарій В.К.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

“12” листопада 2023 р.

Рецензія

на кваліфікаційну магістерську роботу

здобувача вищої освіти

Ясінської Аліни Іванівни

Тема

«Ресурси та моделі забезпечення конкурентних позицій України на глобальному аграрному ринку»

Актуальність теми кваліфікаційної роботи і доцільність її розроблення

Актуальність кваліфікаційної магістерської роботи визначається тим, що аграрний сектор є одним з найбільш важливих і стратегічно значущих секторів української економіки. Він має високий експортний потенціал та робить значний внесок у розвиток національної та міжнародної продовольчої безпеки. Розробка ефективних стратегій для забезпечення конкурентної позиції України на глобальному ринку вимагає глибокого аналізу ресурсів, факторів впливу та моделей управління в аграрному секторі. Зміни в споживчих уподобаннях, технологічні інновації та вимоги щодо сталого розвитку визначають нові можливості та виклики для української сільськогосподарської галузі.

Якість проведеного дослідження

Дослідження містить досить детальний аналіз аграрного сектору в Україні та світі. У роботі наведена велика кількість аналітичних даних, в тому числі графіків і таблиць, які спрощують сприйняття матеріалу, а застосування сучасних методів дослідження та аналітичних інструментів підвищує наукову обґрунтованість та точність результатів. Глибокий аналіз ресурсів та моделей сприяє розробці стратегій для покращення конкурентоспроможності українського аграрного сектору.

Позитивні риси кваліфікаційної роботи

У кваліфікаційній роботі досить детально проаналізовано світовий ринок аграрної продукції, визначено ключові його особливості та аналітичні показники. Це дозволяє зрозуміти основні тенденції на ринку та окреслити перспективи його подальшого розвитку. Проведено детальне дослідження сучасного стану українського сільськогосподарського сектору, визначено головні проблеми з якими він стикається. Важливим є аналіз впливу війни на цю сферу, визначення наявних збитків та можливостей для відновлення галузі. Особливо цінним є дослідження джерел фінансування українських сільськогосподарських підприємств в умовах війни.

Зауваження

Суттєвих недоліків у роботі не виявлено. Автору варто звернути увагу на деякі лексичні помилки у тексті.

Практична значимість висновків і рекомендацій

Результати дослідження є досить цінними для українських аграрних підприємств та фермерських господарств і можуть бути використані під час розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності їх продукції на глобальному ринку. Аналітичні дані та результати дослідження є важливим джерелом інформації для прийняття стратегічних рішень як сільськогосподарськими підприємствами, так і державними органами. Аналіз ресурсів та їх ефективного використання може допомогти оптимізувати виробництво в аграрному секторі, забезпечивши підвищення його ефективності. Результати дослідження також можуть сприяти розвитку аграрного сектору в напрямку сталого та екологічно відповідального виробництва.

Рецензент,

Заступник директора ННІ неперервної освіти
і туризму Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат економічних наук, доцент

(підпис, ПІБ)

Тереза МИКИЦЕЙ

Підпис засвідчую:

проф. Михайло Вирілу кадрів

Ольга Мобар

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД СВІТОВОГО РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ НА НЬОМУ	6
1.1 Структура та особливості світового ринку аграрної продукції	6
1.2 Місце України на світовому ринку аграрної продукції	20
РОЗДІЛ 2. КОНКУРЕНТНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА РЕСУРСИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	31
2.1. Аналіз доступності та якості ресурсів для сільськогосподарського виробництва	31
2.2. Сучасний стан аграрного сектору України та оцінка його важливості для національної економіки	37
2.3. Фінансування українських аграрних підприємств та їх фінансова стійкість. .	49
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТРОЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	61
3.1 Досвід країн світу у забезпеченні конкурентної переваги на світовому аграрному ринку та можливість його застосування в Україні	61
3.2 Огляд моделей забезпечення конкурентних позицій України на світовому ринку аграрної продукції.....	72
3.3 Перспективи розвитку українського аграрного сектору та покращення конкурентних позицій на світовому ринку	84
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТОК А.....	103

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному глобалізованому світі забезпечення конкурентних позицій країни на світових ринках стає актуальним і стратегічно важливим завданням. Україна, володіючи значним потенціалом в аграрному секторі, є одним з ключових гравців на світовому аграрному ринку. Завдяки географічному розташуванню, сприятливим кліматичним умовам та родючості ґрунтів створюються надзвичайно сприятливі умови для вирощування сільськогосподарських культур. До того ж, давні традиції землеробства, наявність кваліфікованих кадрів та агрономічних шкіл дозволяють аграрному бізнесу в Україні стрімко зростати та нарощувати свій інвестиційний потенціал.

Оцінюючи глобальну позицію України як одного з ключових експортерів аграрної продукції, а також структурну важливість галузі сільського господарства для нашої економіки, варто оцінити можливості утримання позицій на світових ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання конкурентоспроможності України на глобальному аграрному ринку займалися багато вчених. Зокрема, варто виділити роботи таких авторів: Бровді І.І. займався дослідженням органічного сільського господарства, як пріоритет розвитку українського АПК [29], Мордань Є.Ю. та Близнюкова Ю.Д. вивчали тему інвестування в український аграрний сектор, що є надзвичайно важливим фактором в межах дослідження конкурентоспроможності України на глобальному ринку[5], а Тулуш Л. та Радченко О. окреслили пріоритети державної підтримки українських сільськогосподарських виробників [56]. Холошин І. та Мантуленко С. вивчали географію експорту української аграрної продукції [39]. Ці та ще багато інших дослідників зробили вагомий вклад в дослідження українського ринку сільськогосподарської продукції та конкурентних позицій нашої країни на глобальному ринку. Проте, залишається ряд питань, які варто дослідити більш детально, враховуючи і ті зміни, які відбулися після початку повномасштабної війни.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи: на основі аналізу та оцінки особливостей українського аграрного сектору, його ресурсної бази та проблем розвитку, моделей конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, обґрунтувати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору на міжнародних ринках.

Завдання дипломної роботи:

8. Визначити структуру та особливості глобального ринку аграрної продукції.

9. Проаналізувати особливості українського аграрного сектору, його ресурсну базу та проблеми розвитку. Проаналізувати конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках, зокрема технічні, технологічні, екологічні, правові та економічні фактори.

10. Визначити ресурси, здатні сприяти підвищенню конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції, такі як земельні ресурси, науково-технічний потенціал, фінансові ресурси тощо.

11. Розглянути досвід інших країн у забезпеченні конкурентоспроможності їх сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках та запропонувати шляхи використання цього досвіду в Україні.

12. Провести аналіз різних моделей конкурентоспроможності, їх переваг та недоліків.

13. Розробка рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору на основі виявлених ресурсів та моделей, включно з рекомендаціями щодо вдосконалення управління земельними ресурсами, розвитку інфраструктури, впровадження нових технологій, стимулювання інвестиційної активності тощо.

14. Сформулювати висновки та запропонувати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору на міжнародних ринках.

Об'єкт дослідження: глобальний ринок аграрної продукції.

Предмет дослідження ресурси, моделі, закономірності та особливості управління конкурентними позиціями України на світовому аграрному ринку.

Методи дослідження. Для проведення дослідження було використано такі методи: монографічний (для аналізу досвіду управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств); метод аналізу та синтезу (для ідентифікації структурно-динамічних тенденцій зміни рівня конкурентоспроможності продукції, оцінки економічної ефективності функціонування підприємств-виробників); кластерного аналізу (для визначення рівня конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції та їх групування за різними характеристиками).

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Дослідження буде зосереджене на низці ключових аспектів, таких як ефективне використання природних ресурсів, інновації, управління якістю продукції та сталість виробничих процесів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності української аграрної продукції на світовому ринку. Ця дипломна робота підкреслює значний інтерес до даної проблематики та відкриває простір для подальших досліджень, спрямованих на визначення стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору України з метою забезпечення його конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Інформаційною базою дослідження є звіти міжнародних організацій (Організація економічного співробітництва та розвитку, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, Світовий банк та інші), звіти українських організацій та офіційні сайти державних структур (сайт Міністерства аграрної політики України, сайт Митної служби України, сайт Держгеокадастру України, звіти та дослідження KSE (Київської школи економіки), статті та наукові роботи вітчизняних та закордонних дослідників, офіційні сайти провідних виробників аграрної продукції в Україні та світі.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1.

ОГЛЯД СВІТОВОГО РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ НА НЬОМУ

1.1 Структура та особливості світового ринку аграрної продукції

Аграрний ринок охоплює як безпосередніх виробників, так і споживачів сільськогосподарської продукції та представників ринкової інфраструктури - посередників.

Аналізуючи аграрний ринок як систему, варто зазначити, що аграрний ринок є однією з найдавніших форм прояву економічного розвитку, а отже, і людської цивілізації в цілому. Здавна першими об'єктами для обміну виступали саме результати праці землеробських і скотарських племен, тобто сільськогосподарська продукція. Починаючи з моменту свого зародження і до сьогодення, аграрний ринок не втрачає своєї важливості в житті людства і надійно обслуговує потреби кожного жителя як покупця, продавця або споживача продукції.

Аграрний ринок - це сукупність інститутів, методів і ресурсів, головною метою яких є координація та управління сільськогосподарським виробництвом країни за допомогою процесів обміну з метою задоволення потреб споживачі [17].

Агропромисловий сектор, який включає в себе виробництво сільськогосподарських культур і тваринництво, останнім часом переживає стрімке зростання попиту. Причинами цього є зростання чисельності населення, зміна харчових звичок та урбанізація. Проте цей сектор також стикається з багатьма викликами. Зокрема, зміна клімату впливає на врожайність, водне забезпечення та якість ґрунтів, спричиняючи посухи та зміну кліматичних умов, що призводить до зменшення кількості опадів. Крім того, хоча передові технології, такі як точне землеробство та дрони, можуть підвищити врожайність та ефективність, їх впровадження в країнах, що розвиваються, залишається досить повільним. Світовий ринок також стикається з проблемами торговельних обмежень і конкуренцією з боку дешевшого імпорту, що може загрожувати місцевому сільському господарству та продовольчій безпеці.

Останні кілька років були важкими, пандемія, війни та природні лиха досить сильно вплинули і на глобальний сільськогосподарський ринок. Спалах хвороби COVID-19 суттєво обмежив сільськогосподарський ринок у 2020 році, оскільки були порушені ланцюги поставок через торговельні обмеження, а споживання скоротилося через карантинні обмеження, запроваджені урядами по всьому світу. У зв'язку із запровадженням урядами карантинних обмежень, фермери зіткнулися з труднощами у зборі врожаю та збуті своєї продукції. Крім того, експорт сільськогосподарської продукції значно скоротився, оскільки країни ввели обмеження на транскордонну торгівлю.

Російсько-українська війна підірвала шанси на відновлення світової економіки після пандемії COVID-19, принаймні в короткостроковій перспективі. Війна між країнами призвела до економічних санкцій, різкого зростання цін на сировинні товари та перебоїв у ланцюгах поставок, що спричинило інфляцію на товари та послуги та вплинуло на багато ринків по всьому світу. Адже Україна є одним з найбільших гравців на ринку. Знищення врожаю, скорочення виробництва і блокування експорту значно вплинули на ціни на агропродукцію на глобальному ринку. Вплив війни на український сільськогосподарський сектор буде детально досліджений у другій частині роботи.

Попри всі ці умови, прогнозується, що у 2023 році обсяг валового виробництва на ринку сільськогосподарської продукції сягне 3,69 трлн доларів США. Цей показник зростатиме зі середньорічним темпом зростання (CAGR - сукупний середньорічний темп зростання) 5,66% у період з 2023 по 2028 рік, досягнувши 4,86 трлн доларів США до кінця 2028 року. Паралельно зі зростанням виробництва зростатиме і міжнародна торгівля. Прогнозується, що у 2023 році імпорт на аграрному ринку становитиме 561,0 млрд доларів США, а до 2028 року він зростатиме на 13,72% в середньорічному обчисленні (CAGR). З іншого боку торгового спектру, експорт досягне 490,1 млрд доларів США у 2023 році з вражаючими очікуваними темпами зростання на рівні 20,54% у період з 2023 по 2028 рік [17].

Дві основні категорії зернових на глобальному ринку - це злаки, такі як пшениця, жито і кукурудза, та бобові, такі як квасоля, сочевиця, арахіс і соя. Багато зернових можна зберігати протягом тривалого часу, легко транспортувати на великі відстані, переробляти на борошно, олію та біогаз, а також споживати в їжу тваринам і людям.

Більшість зерна в світі використовується як корм для тварин, трохи менше переробляється на біопаливо. Найменшу частину споживають люди. Останнім часом ведеться дискусія про здоров'я та етичність використання зерна для годівлі корів, кіз та овець - тварин, які біологічно краще пристосовані до споживання трави. Хоча така практика є більш економічно ефективною, ніж годівля травою, дехто стверджує, що вона негативно впливає на якість м'яса, а також на здоров'я тварин і споживачів.

На рис. 1.1 показано світове виробництво зерна у 2022/23 році, залежно від типу. Минулого року світове виробництво пшениці склало близько 783,8 млн тон. Найважливішою зерновою культурою була кукурудза, обсяг виробництва якої склав близька 1,2 мільярда метричних тон. Загалом, Азійсько-Тихоокеанський регіон був найбільшим регіоном на ринку сільського господарства у 2022 році, а Північна Америка – другим.

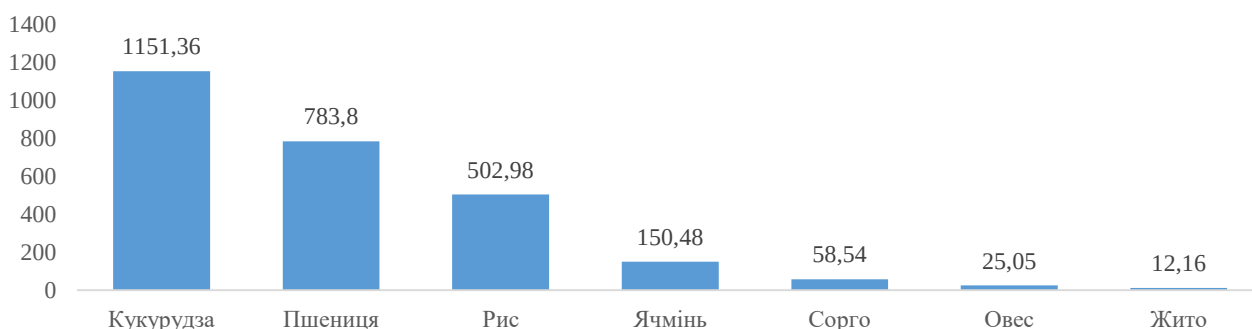

Рис. 1. 1. - Світове виробництво зернових у 2022/2023 маркетинговому році (млн. тон) [40]

Використання зернових для виробництва біопалива значно зросло за останні роки. Світове виробництво біоетанолу потроїлося з 2000 року. Етанол - це напіввідновлювана енергія, що утворюється в результаті ферментації сировини, найчастіше цукрової тростини або кукурудзяних качанів. Його можна змішувати з

бензином і використовувати як моторне паливо. Це гібридне моторне паливо викидає менше забруднюючих речовин, ніж стандартний бензин.

Одним з головних трендів на сучасному ринку аграрної продукції є підвищення ефективності виробництва, адже кількість людей на планеті зростає і очікується, що населення світу зросте з 7,9 млрд осіб у 2022 році до 8,6 млрд осіб у 2032 році. Такий показник відповідає середньорічним темпам зростання на рівні 0,8%, зменшившись порівняно з темпами 1,1% на рік, які спостерігалися протягом останнього десятиліття. Приріст населення зосереджений в країнах з низьким рівнем доходу, особливо в країнах Африки на південь від Сахари, де очікується найшвидший приріст на рівні 2,4% на рік протягом наступного десятиліття. Чисельність населення Китаю вперше скоротилася у 2022 році і, за прогнозами, продовжить скорочуватися протягом майбутнього періоду до 1,41 мільярда мешканців у 2032 році. З населенням 1,52 мільярда осіб у 2032 році Індія, як очікується, випередить Китай у 2024 році як найбільш густонаселена країна світу. В той самий час населення європейських країн, Японії та Кореї, за прогнозами, зменшиться (рис. 1.2).

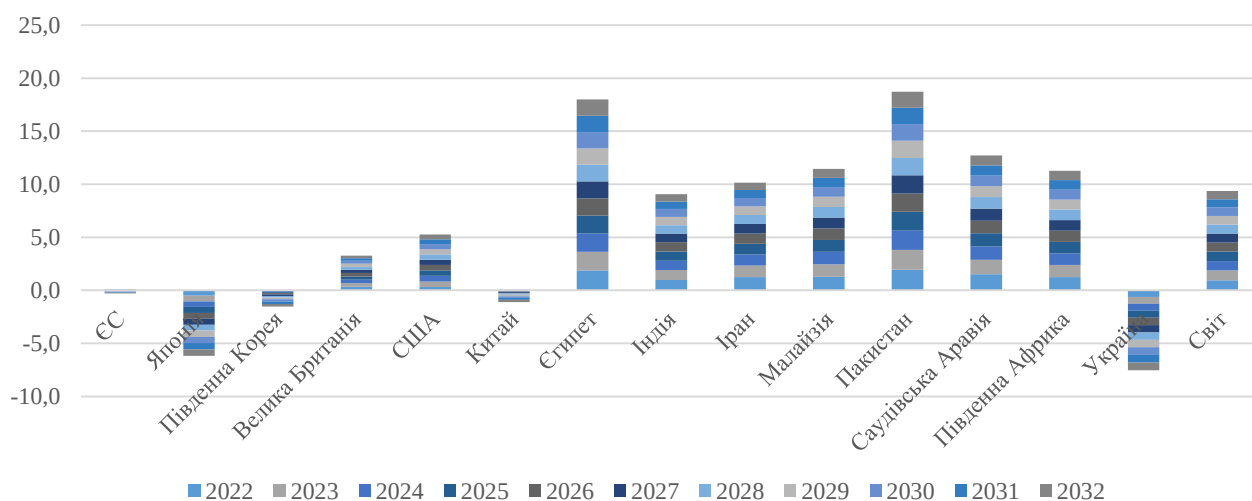

Рис. 1. 2. - Прогнозоване зростання населення світу за період 2022-2032 (%) [65]

Упродовж десятиліття до 2032 року очікується, що ключовими факторами попиту на сільськогосподарську продукцію будуть харчові та енергетичні потреби зростаючого і все більш заможного населення планети.

Згідно з опублікованим Сільськогосподарським прогнозом Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) [50], до 2027 року світове виробництво зернових збільшиться на 13%. Агровиробники збільшуватимуть кількість орних земель для збільшення виробництва сільськогосподарських культур. Очікується, що сільськогосподарські компанії збільшать свою присутність та обсяги діяльності, щоб задовольнити зростаючий попит з боку фермерських господарств та прискорити своє зростання.

Зростання світового виробництва сільськогосподарських культур відбуватиметься в першу чергу завдяки підвищенню продуктивності, а не збільшенню площі земельних угідь. Тому інвестиції у підвищення врожайності та вдосконалення управління сільськогосподарськими підприємствами є вкрай важливими. Якщо говорити про подальший прогрес у селекції рослин і перехід до більш інтенсивних систем виробництва, то за прогнозами, підвищення врожайності забезпечить 79% зростання світового виробництва сільськогосподарських культур, розширення посівних площ - 15%, а підвищення інтенсивності вирощування - 6% впродовж 2023-2032 років.

Прогнозується, що торгівля сировинними сільськогосподарськими товарами та продуктами переробки зростатиме відповідно до обсягів виробництва протягом наступного десятиліття. Війна Росії проти України впливатиме на торгівлю сільськогосподарськими товарами, особливо на український експорт, і на ціни.

Такі прогнози підкреслюють надзвичайну важливість добре функціонуючої, прозорої та правової торговельної системи. Заборони на експорт лише посилюють негативний вплив нестабільності цін і призводять до їх зростання. Це негативно впливає не лише на глобальну продовольчу безпеку в короткостроковій перспективі, але й підриває потенціал поставок у довгостроковій перспективі.

За прогнозами, глобальне економічне зростання призведе до зростання доходів на душу населення в більшості країн світу. Однак економічні зміни та їхній вплив будуть відрізнятися в різних країнах.

Крім того, різна динаміка зростання чисельності населення в різних країнах і регіонах, відмінності в споживчих уподобаннях, зумовлені рівнем доходу, та швидка урбанізація в багатьох країнах з економікою, що розвивається, вплине на те, що тенденції споживання продуктів харчування також відрізнятимуться в залежності від країни та регіону світу (рис. 1.3).

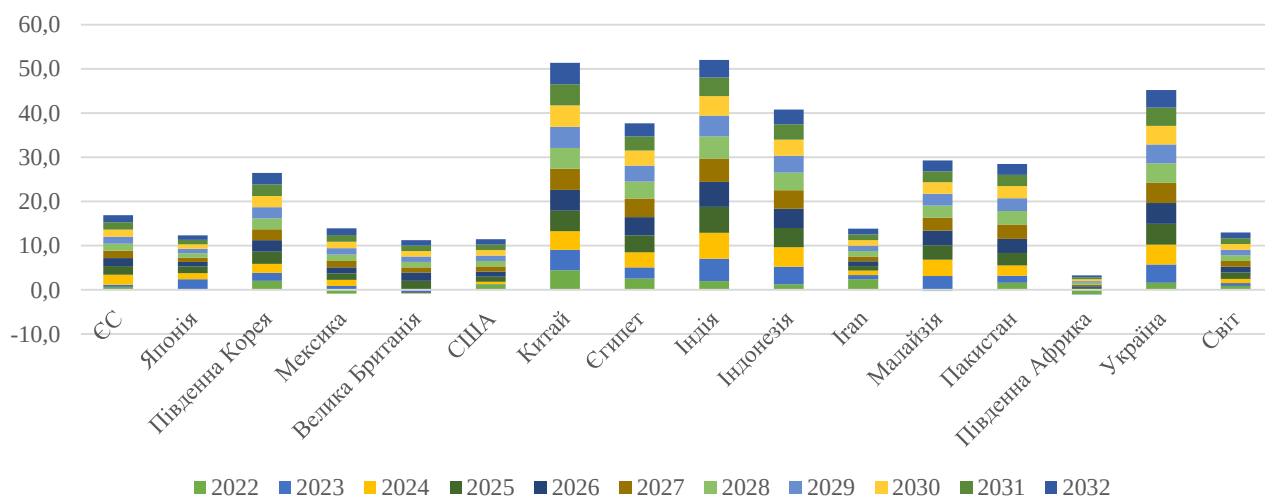

Рис. 1. 3. - Прогнозоване зростання доходів населення у країнах світу (%) [65]

Наприклад, у країнах з низьким рівнем доходу, де частка продуктів харчування у витратах домогосподарств є високою, зміни доходу та цін на продовольство матимуть непропорційно більший вплив на споживання, ніж у країнах з високим рівнем доходу. Уподобання, сформовані місцевою культурою і традиціями, і надалі матимуть вплив на попит на сільськогосподарську продукцію між різними регіонами і групами населення за рівнем доходу.

Продовольство залишається головним напрямком використання основних сільськогосподарських культур, на який наразі припадає 49% обсягів споживання на глобальному рівні. Однак в останні десятиліття зростає важливість використання зернових на корми та паливо. Зокрема, зростання світового виробництва продуктів тваринного походження зумовило необхідність значно більшого використання зернових культур на корм, на який наразі припадає 26% від загального світового споживання. На біопаливо та промисловість наразі витрачається близько 8% світового виробництва сільськогосподарських культур. На тлі глобального зростання виробництва продуктів тваринного походження

протягом прогностного періоду 2023-2032 рр. очікується, що темпи зростання нехарчового використання зернових культур і надалі випереджатимуть темпи зростання продовольчого використання завдяки активізації тваринництва та зростанню попиту на біопаливо. Зростання споживання кормів значно збільшить попит на кукурудзу та олійні культури – два основні компоненти кормів (рис.1.4).

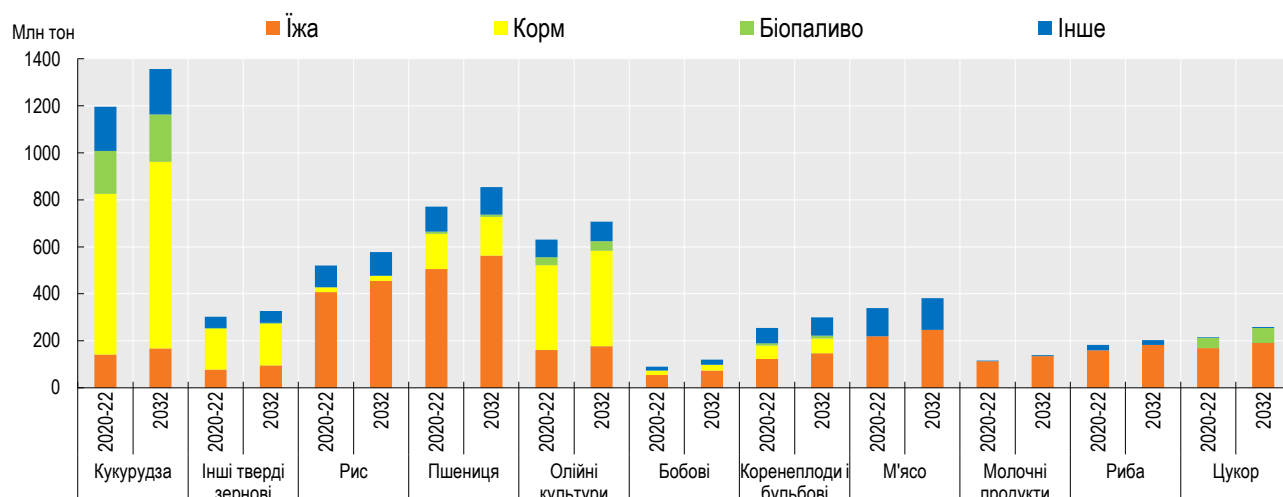

Рис. 1. 4. - Глобальне використання сировини для різних видів потреб (млн. тон)
[65]

Варто також розглянути географічні відмінності у використанні сільськогосподарської продукції. Основні тенденції використання різних видів сільськогосподарської продукції, залежно від регіонів світу, зображені на рис. 1.5.

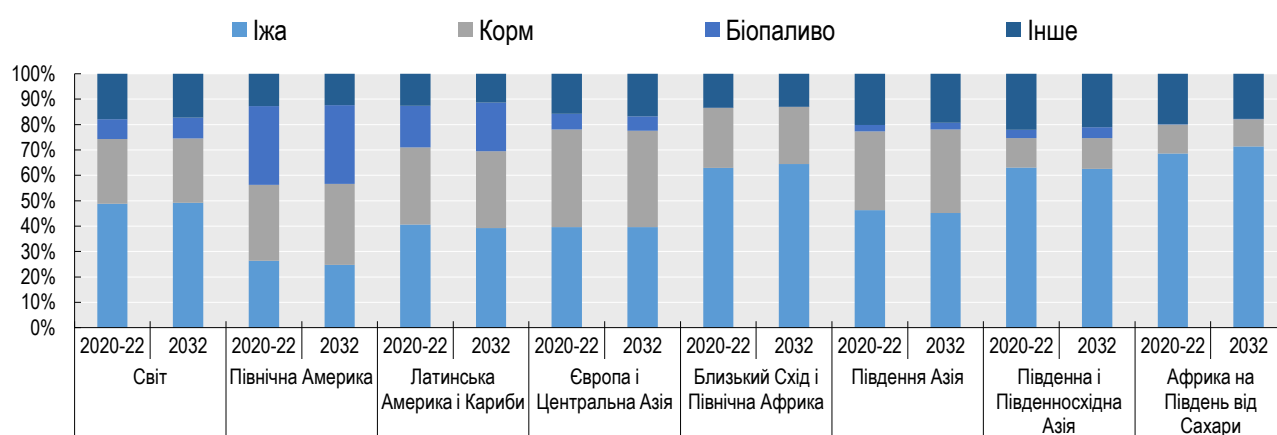

Рис. 1. 5. - Глобальне використання основних сировинних товарів за регіонами світу (%) [65]

Використання сільськогосподарської продукції суттєво відрізняється залежно від країни та регіону. Особливо привертає увагу той факт, що частка

використання продовольства в країнах Африки на південь від Сахари залишається вищою, ніж у всіх інших регіонах світу, і становить 69% від загального використання сільськогосподарської продукції на сьогодні. Прогнозується, що ця частка зросте до 71% до 2023 року, адже приріст населення матиме більший вплив на попит на сільськогосподарську продукцію, ніж зростання доходів, що призведе до більшого зростання споживання основних продуктів харчування, ніж продуктів тваринного походження в усьому регіоні.

З іншого боку, розподіл аграрної продукції в Північній Америці, де на продовольство припадає лише 26% від загального споживання, що менше, ніж на корми чи біопаливо, є протилежним. Обсяги, а також технологія виробництва кормів у тваринництві цього регіону вимагають високого рівня використання сільськогосподарської продукції для годівлі худоби. У регіонах Латинської Америки та Карибського басейну, Близького Сходу та Північної Африки протягом прогнозного періоду також очікується збільшення використання сільськогосподарської продукції в якості кормів, частково через зростання виробництва для задоволення внутрішнього споживання продуктів тваринного походження, зумовленого зростанням доходів населення, але, що більш важливо, через зростання експорту м'яса.

Далі варто розглянути і основні чинники продовольчого попиту на сільськогосподарську сировину (рис. 1.6). Згідно з базовими припущеннями, зростання населення залишатиметься основним фактором формування попиту на продовольство на глобальному рівні, зумовленим переважно зростаючими споживчими потребами населення країн Африки на південь від Сахари, Індії та регіону Близького Сходу і Північної Африки, що збільшується. Прогнозований розвиток глобального споживання основних продуктів харчування та риби визначатиметься насамперед зростанням чисельності населення, тоді як зростання споживання продуктів з вищою вартістю, особливо свіжих молочних продуктів, м'яса та цукру, значною мірою стимулюватиметься зростанням споживання на душу населення, за умови підвищення доходів.

Рис. 1. 6. - Середньорічне зростання попиту на ключові товарні групи, 2013-22 та 2023-32 роки (%) [65]

У зв'язку зі збільшенням чисельності населення світу, а також зростанням доходів на душу населення в усіх регіонах, очікується, що загальне споживання продовольчих товарів, зросте на 15%. Азія продовжить відігравати ключову роль у формуванні світового попиту на продовольство до 2032 року. Прогнозоване збільшення чисельності населення в Індії, а також значне зростання доходів на душу населення як в Індії, так і в Китаї, як очікується, суттєво сприятимуть зростанню споживання всіх продовольчих товарів (рис. 1.7).

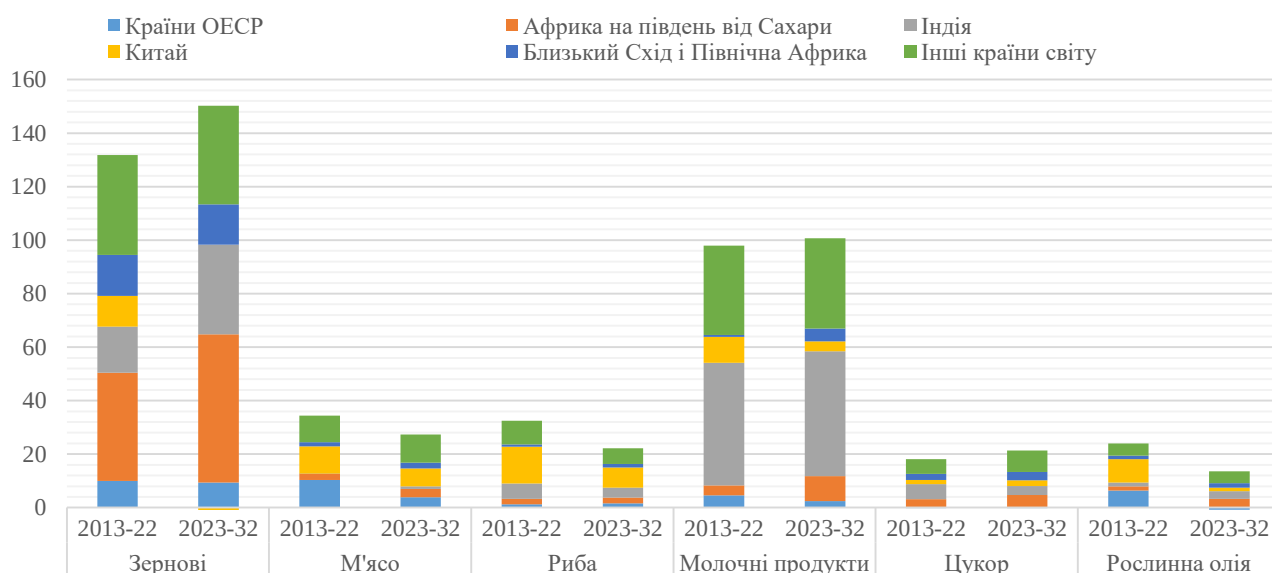

Рис. 1. 7. - Роль регіонів у зростанні попиту на продовольство, 2013-22 та 2023-32 рр. [65]

Через те, що попит на основні продукти харчування переважно зумовлений зростанням населення, очікується, що найбільше зростання споживання основних продуктів харчування відбудеться в регіонах з найвищим очікуваним приростом населення. Таким чином, глобальне споживання основних продуктів харчування найбільше зросте в Азії (на чолі з Індією), країнах Африки на південь від Сахари, а також у регіоні Близького Сходу та Північної Африки.

Більше того, у багатьох країнах пряме споживання більшості зернових на душу населення наближається до рівня насичення, що стримує зростання загального попиту. Очікується, що в Північній Америці та Західній Європі споживання зернових на душу населення залишатиметься незмінним або навіть зменшуватиметься через низький приріст населення та зміну споживчих уподобань у бік відмови від базових продуктів харчування.

Зростання світового споживання продуктів харчування з вищою доданою вартістю відбуватиметься насамперед у відповідь на зростання доходів на ринках, що розвиваються, в Азії, де приблизно половина приросту буде забезпечена вищим попитом на м'ясо та рибу в Китаї. На Індію припадатиме більша частина зростання споживання свіжих молочних продуктів і значна частка додаткового споживання рослинної олії та цукру. У Північній Америці та Європі зростання доходів аналогічно зменшить попит на основні продукти харчування на душу населення, зокрема на зернові, і, таким чином, сприятиме зміщенню споживання в бік продуктів з вищою поживною цінністю, насамперед продуктів з високим вмістом мікроелементів, таких як фрукти, овочі, насіння та горіхи.

Розглянемо також фактори, що впливають на світовий попит на сільськогосподарську продукцію. Окрім конфліктів та геополітичної напруженості, наразі найбільшу загрозу споживанню сільськогосподарських товарів - і споживанню продовольства зокрема - становлять негативні економічні наслідки високих темпів інфляції та ймовірного світового спаду виробництва.

Невизначеність посилюється ще й тим, що є досить багато додаткових чинників по всьому ланцюжку створення вартості продовольчих товарів, які можуть сприяти зростанню цін на продовольство. Війна в Україні мала глобальні

економічні наслідки і потенційно загрожує належному функціонуванню місцевих і глобальних продовольчих систем. У поєднанні з іншими факторами, такими як зміна клімату, конфлікти та війни в інших країнах світу, загроза пандемій та ін., негативні наслідки всіх цих процесів можуть призвести до глобальної рецесії. Це означає, що прогнози щодо зростання доходів населення в різних регіонах світу, покладені в основу прогнозу Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) до 2032 року, можуть не справдитися, а отже попит на сільськогосподарську продукцію буде нижчим, ніж очікувалося [65].

Додаткову загрозу становлять коливання цін на продовольство, особливо в країнах з високою часткою продовольства у витратах, а також ризик подальших спалахів захворювань, які можуть підірвати здоров'я людей або виробництво сільськогосподарської продукції. Очікується, що зростаюче занепокоєння щодо стану довкілля та здоров'я людей все більше впливатиме на споживчий вибір і стимулюватиме зростаючий попит на продукти з вищою вартістю, такі як м'ясо птиці, риба, фрукти, овочі, горіхи та насіння. Крім того, все більше людей приєднуються до руху щодо захисту тварин та відмовляються від продуктів тваринного походження, що стимулюватиме попит на альтернативні продукти харчування, такі як молочні альтернативи, безглютенові продукти та веганські замінники м'яса. Ці тенденції можуть мати значний вплив на попит на сільськогосподарську продукцію в майбутньому, особливо щодо споживання продуктів зі значним впливом на навколишнє середовище або з імовірним негативним впливом на здоров'я, таких як пальмова олія та цукор.

Розглянувши основні тенденції попиту на аграрну продукцію у світі, варто звернути увагу і на виробничі прогнози. Впродовж наступного десятиліття очікується, що світове виробництво сільськогосподарських культур, продукції тваринництва та рибної продукції, зростатиме на 1,1% на рік, що повільніше, ніж у період 2013-2022 років.

За прогнозами, виробничі витрати зростатимуть, зокрема, через зв'язок між цінами на енергоносії та добрива, а також через посилення екологічного законодавства. Країни з середнім та низьким рівнем доходу, Китай, Індія та інші

азійські країни, продовжуватимуть стимулювати зростання. Очікується, що до 2032 року на весь Азійський регіон припадатиме більше половини світового виробництва сільськогосподарських культур, майже половина продукції тваринництва і майже три чверті виробництва риби (рис.1.8).

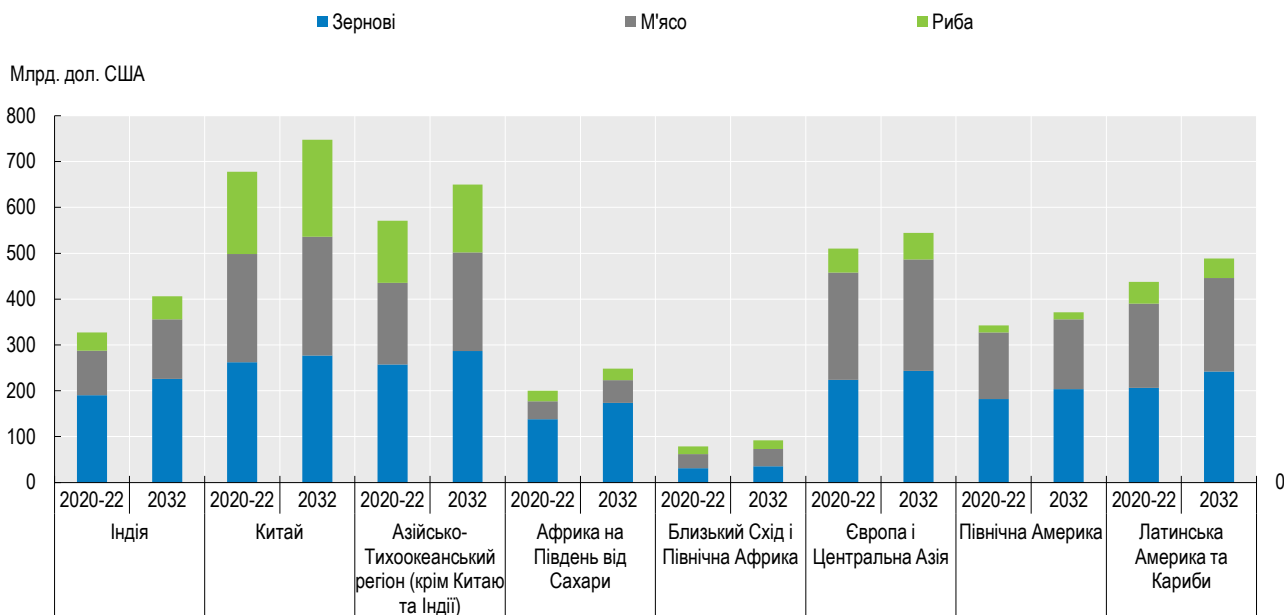

Рис. 1. 8. - Зростання виробництва харчових продуктів за регіонами світу [65]

Виробництво в країнах Африки на південь від Сахари, Близького Сходу та Північної Африки, як очікується, значно зросте, але із низького початкового рівня. У цих регіонах основна частина сільськогосподарського виробництва припадає на рослинництво, але очікується, що тваринництво з більш високою доданою вартістю зростатиме швидше протягом наступного десятиліття у відповідь на стрімке зростання населення та урбанізацію. У країнах Африки на південь від Сахари зростання рослинництва буде підтримуватися поєднанням розширення посівних площ, зміни структури посівів і підвищення продуктивності, а на молочне виробництво буде припадати більша частина від зростання тваринництва.

На Близькому Сході та в Північній Африці зростання рослинництва відбуватиметься переважно за рахунок підвищення продуктивності, оскільки регіон стикається з серйозними обмеженнями в доступності орних земель та води. Птахівництво забезпечить більшу частину приросту виробництва продукції тваринництва.

Очікується, що Європа та Центральна Азія будуть регіоном з найповільнішим зростанням виробництва, в основному за рахунок Центральної Азії та Східної Європи. Зростання буде забезпечено переважно за рахунок підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва. Це пов'язано з тим, що продовжиться скорочення сільськогосподарського землекористування, а більш жорстке регулювання, пов'язане з впровадженням екологічних норм, чинитиме тиск на ріст врожайності в бік її зниження, адже використання добрив та пестицидів у регіоні є значним. Обмеження цих компонентів може негативно вплинути на врожайність.

Зростання виробництва в Північній Америці, як очікується, буде незначним. Темпи зростання виробництва сільськогосподарських культур будуть вищими, ніж тваринництва, що змінить тенденцію останнього десятиліття. Зростання виробництва буде зумовлене підвищенням продуктивності. У Латинській Америці та Карибському басейні темпи зростання виробництва сповільняться порівняно з минулим десятиліттям. Очікується, що зростання відбуватиметься переважно за рахунок рослинництва. Велика кількість землі в регіоні сприяє високим темпам зростання рослинництва, що є результатом поєднання розширення площі орних земель та збільшення обсягів застосування добрив. Незважаючи на повільніше зростання тваринництва, регіон продовжуватиме робити значний внесок у світове виробництво.

В середньому до 2032 року ціни на сільськогосподарську продукцію зростуть на 5% (рис.1.9). Цей вплив буде більшим для сільськогосподарських культур, які використовують добрива як прямі фактори виробництва, аніж для продукції тваринництва, яка використовує їх опосередковано, через корми. Щодо продуктів тваринництва, то зростання цін на м'ясо птиці та свинину буде більшим, ніж на м'ясо великої рогатої худоби, оскільки перша категорія тварин більше залежить від комбікормів.

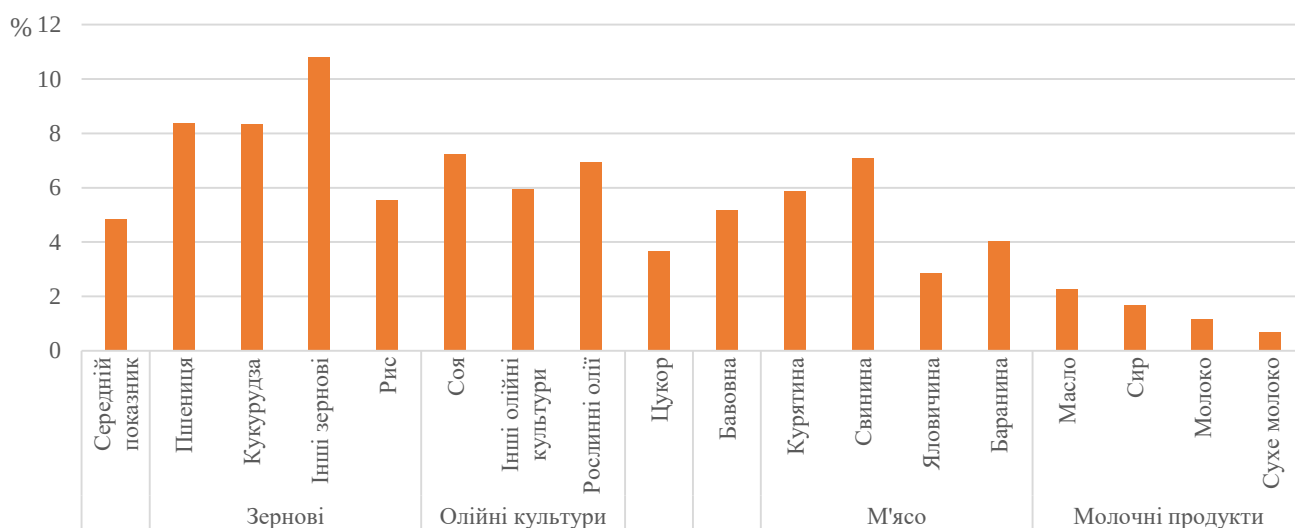

Рис. 1. 9. - Прогнозоване зростання цін на сільськогосподарську продукцію до 2032 року

Нестача робочої сили та зростаючий попит на сучасні сільськогосподарські інструменти в багатьох країнах зумовлюють попит на сільськогосподарських роботів. Ці роботи використовуються на сільськогосподарських угіддях для обрізки, обприскування пестицидів і гербіцидів та інших завдань. Вони підключаються до тракторів для розпилення води, насіння, пестицидів, поживних речовин і збирання врожаю. Наприклад, робот для збирання цитрусових «Energid Citrus Picking Robot System» кожні дві секунди зриває апельсин з дерева, підвищуючи продуктивність і тим самим обмежуючи потребу в сільськогосподарській праці. У майбутньому розвиток та застосування таких технологій буде лише пришвидшуватися.

Таким чином, було проаналізовано глобальний ринок аграрної продукції. Сьогодні існує багато викликів, які негативно впливають на ринок, зокрема зміна клімату, що впливає на урожайність, війна в Україні, що впливає на пропозицію на ринку та нестабільність цін, перехід до більш екологічного виробництва, що збільшує пропозицію органічних товарів. За прогнозами, до 2032 року ринок продовжить зростати, що буде зумовлено зростанням населення в окремих регіонах світу та збільшенням доходів населення. Ці фактори впливатимуть і на попит на ринку, адже прогнозується, що люди зможуть купувати дорожчі продукти, а отже

зросте споживання м'яса та молочних продуктів, що змусить виробляти більше кормів для худоби, а отже збільшить попит і на зернові, які є компонентами корму.

1.2 Місце України на світовому ринку аграрної продукції

Рослинництво є основною галуззю сільського господарства в Україні. На нього припадає близько третини загального обсягу сільськогосподарського виробництва. Найважливішими культурами є зернові (пшениця, кукурудза, ячмінь) та олійні (соняшник, соя, ріпак). Україна є найбільшим у світі виробником соняшникової олії. Країна також є одним з провідних світових виробників та експортерів багатьох інших продуктів.

Водночас, український агробізнес характеризується певними особливостями, що зумовлені, перш за все, початковими умовами його розвитку. Україна, як одна з пострадянських країн, ще на початку становлення своєї незалежної економіки відчула невідповідність правової системи загалом та структури аграрної економіки в цілому ринковим відносинам. Впродовж тридцяти років держава залишалася основним власником сільськогосподарських земель. Землі були розпайовані на мільйони ділянок і передані колишнім учасникам радянських сільськогосподарських підприємств (колгоспів).

Було також розпайовано сільськогосподарську інфраструктуру та виробничі фонди. Історично така ситуація суттєво перешкоджала створенню ефективної сільськогосподарської галузі. Проте з кожним роком, завдяки реформам, в Україні було створено конкурентоспроможний агробізнес, здатний ефективно використовувати земельні ресурси та виробничі активи, а також активно залучати іноземні інвестиції та нарощувати власний виробничий і технологічний потенціал. У 2021 році стартував процес передачі земель сільськогосподарського призначення у приватну власність. Попри суттєві обмеження, він створив додаткові інструменти контролю над земельними активами та створив нові інвестиційні можливості в Україні. Сучасний аграрний бізнес в Україні - це унікальна екосистема, що є однією

з найприбутковіших галузей економіки. Водночас він має низку особливостей, які необхідно враховувати для ефективного ведення бізнесу в Україні.

24 лютого 2022 року російська федерація вторглася в Україну, відкривши одну з найскладніших і найтрагічніших сторінок історії нашої країни. Попри це, аграрний сектор України продовжив функціонувати навіть у таких складних умовах.

Україна є одним з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції і відіграє важливу роль у постачанні олійних та зернових культур на світовий ринок. Україна вважається виробником зерна з низькою собівартістю. За даними світових досліджень собівартості виробництва, українські фермерські господарства мають значно нижчі витрати на гектар і вищу прибутковість, ніж виробники в інших великих країнах-експортерах зернових культур. Це дозволяє Україні конкурувати на найбільш чутливих до цін експортних ринках, зокрема на Близькому Сході та в Північній Африці. Втрата українського виробництва зерна через війну коштує дорого, оскільки замінити його можна лише більш дорогими товарами з інших регіонів виробництва.

За площею території Україна є 44-ю найбільшою країною світу. Разом з тим, за площею орних земель вона посідає 9 місце, поступившись таким країнам, як Індія, США, Росія, Китай, Бразилія, Австралія, Канада та Нігерія, а за площею орних земель (відсоток розораних земель від площі країни) - третє місце у світі після Бангладешу та Данії. Понад 56% земельної площі України - це орні землі. Щорічно площа ріллі в середньому збільшується на 40 000 гектарів [3].

Україна є найбільшим у світі виробником соняшникового шроту, олії та насіння, а також найбільшим у світі експортером соняшникового шроту та олії. Соняшник висівають у квітні-травні, а збирання врожаю зазвичай починається у вересні. Виробництво переважно зосереджене у східних та південно-східних регіонах країни.

У таблиці 1.1 показано показники експорту основних груп українських товарів сільськогосподарського виробництва у 2022 році.

Таблиця 1.1 - Експорт основних груп сільськогосподарських товарів у 2022 році [67]

Товар	Обсяг експорту (млрд дол США)
Зернові	9,7
Тваринні, рослинні жири та олії, продукти їх переробки	5,98
Насіння олійних культур	3,78
М'ясо	0,933
Молочні продукти, яйця, мед	0,457

У сезоні 2022/23 Україна стала четвертим найбільшим світовим експортером після США, Бразилії та Росії, з часткою ринку 9,7% у світовій торгівлі. Україна виробляє третину світової соняшникової олії та забезпечує майже половину світового експорту. А український ринок зерна є одним з найбільших у світі. У 2022/2023 торговому році Україна була шостим найбільшим регіоном-експортером пшениці. У 2022 році Україна експортувала пшеницю на суму понад 475 мільйонів доларів США до Туреччини, яка була провідним напрямком експорту цього товару. Друге місце посіла Румунія, до якої український експорт пшениці сягнув понад 332 мільйони доларів США. Загалом, експорт пшениці з України в цьому році перевищив 2,6 мільярда доларів США.

На рис. 1.10 зображено частку України у світовому експорті окремих видів сільськогосподарської продукції у 2022-2023 маркетинговому році. Наша країна займає 39,8% від глобального експорту соняшникового шроту, соняшникова олія складає 34,7%, соняшник – 20,7%, ріпак – 16,6%, ячмінь – 5,9%, пшениця та кукурудза – по 4,9% відповідно.

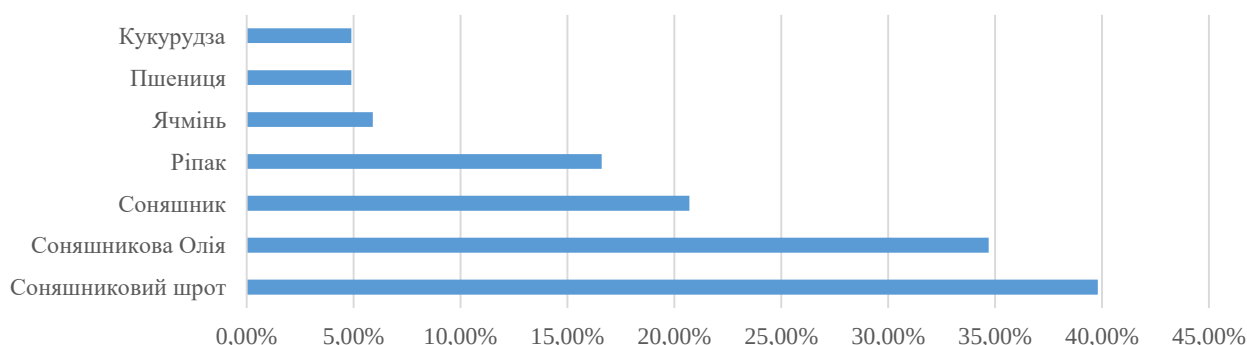

Рис. 1. 10. - Частка України в світовому експорті окремих видів сільськогосподарської продукції у 2022/2023 маркетинговому році [59]

У таблиці 1.2 показано динаміку експорту зернових та інших сільськогосподарських товарів у 2019-2023 роках. Ми можемо помітити, що обсяги експорту значно скоротилися порівняно з 2019 роком. Причинами такого скорочення є різні фактори – пандемія та обмеження міжнародних перевезень, несприятливі кліматичні умови що призвели до зниження урожайності та війна.

Таблиця 1.2 - Експорт зернових та інших сільськогосподарських товарів 2019-2023 (тон) [13]

	2019	2020	2021	2022	10 міс 2023
Кукурудза	32 345 876	27 915 902	24 674 925	24 978 483	20 408 576
Пшениця	20 022 071	18 059 777	20 071 253	11 218 042	13 109 861
Олія соняшникова	6 106 265	6 860 442	5 132 146	4 290 336	4 498 914
Соеві боби	3 622 613	1 788 402	1 097 803	1 993 550	2 525 275
Насіння свиріпи або ріпаку	3 159 145	2 382 464	2 670 705	3 115 332	2 394 602
Ячмінь	4 143 432	5 045 836	5 656 314	2 142 365	1 767 310
Насіння соняшнику	82 253	187 897	79 031	2 754 099	715 012
Олії свиріпова, ріпакова, гірчична	150 878	121 552	165 779	65 788	315 446
Олія соєва	374 849	301 816	241 240	237 025	236 205
Гречка, просо; інші зернові культури	55 196	117 508	170 397	67 294	58 732
Сорго зернове	117 013	118 803	59 938	71 271	50 363
Насіння льону	14 022	9 357	25 627	19 046	21 462
Насіння та плоди інших олійних культур	33 731	28 616	26 921	26 344	16 641
Жито	13 222	4 909	136 666	52 757	6 249
Овес	9 666	15 709	16 761	7 147	2 414

Найбільші обсяги експорту традиційно припадають на кукурудзу, пшеницю та соняшкову олію, найменші – на рис та овес. Станом на 2022 рік такі країни як Бенін та Монголія повністю залежали від імпорту твердої пшениці з України. Більше того, станом на березень 2022 року в середньому 68% пшениці, імпортованої до Сомалі, було українського походження.

Індія була провідним напрямком експорту соняшникової, кунжутної та лляної олії з України, за нею слідували Туреччина та Польща. У 2022 році Україна експортувала до Індії цих продуктів на суму понад 772 мільйони доларів США. Загальний експорт соняшникової, сафлорової та бавовняної олії з України того року сягнув майже 5,5 мільярдів доларів США.

Сільськогосподарська продукція займає досить велику частку в загальному експорті України. На рис. 1.11 ми можемо простежити питому вагу цих товарів з 2019 по 2023 рік. Ми можемо побачити зростання частки таких товарів як кукурудза (9,91% у 2019 році до 13,53% у 2023 році) та олія (10,81% у 2019 році до 13,54% у 2023 році) [13]. Проте, як ми бачимо з таблиці 1.1, таке зростання відбулося не через зростання обсягу експорту цих товарів, а через зменшення загального обсягу експорту, у зв'язку з обмеженнями та війною.

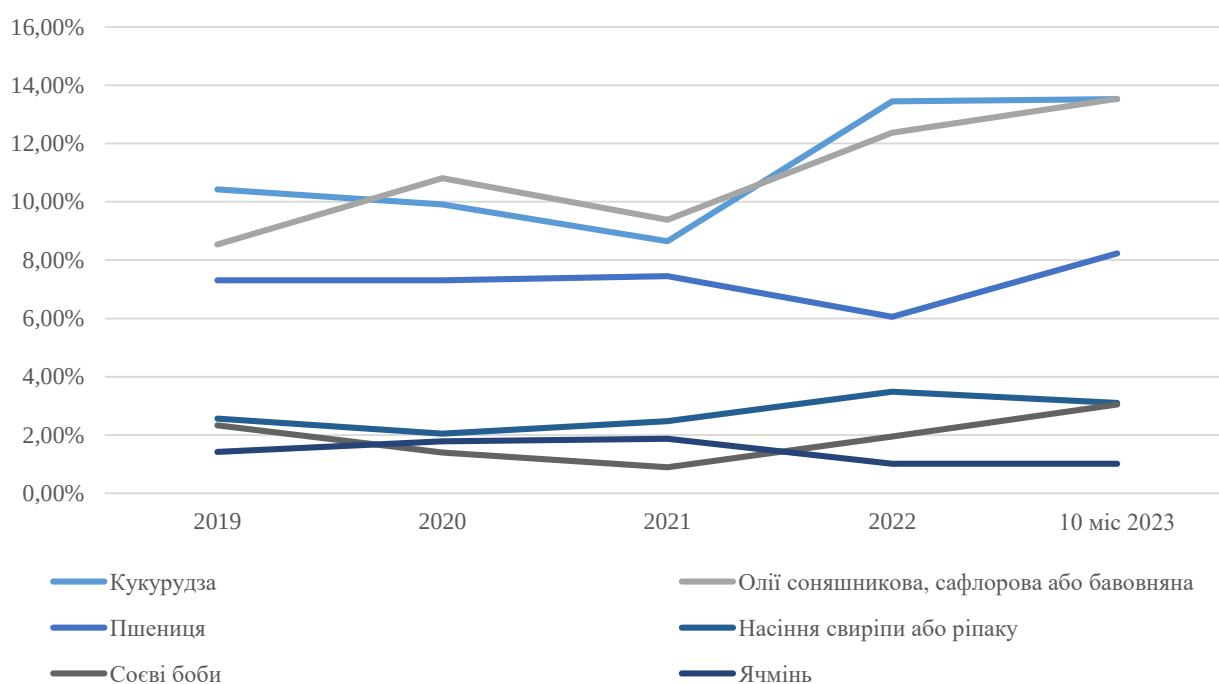

Рис. 1. 11. - Питома вага товарів у загальному експорті України 2019-2023 (%) [13]

Румунія була провідним напрямком українського експорту зернових у 2022 році (рис. 1.12). Того року Україна поставила до сусідньої країни Румунії зернових на суму майже 1,28 мільярда доларів США. Китай був другим основним напрямком експорту на суму понад 1,1 мільярда доларів США. У 2023 році Польща, Угорщина та Словаччина припинили імпорту зерна з України нібито для захисту своїх місцевих виробників. У 2022 році обсяг експорту сільськогосподарської продукції з України склав майже 23,4 млрд доларів США, що зробило її найбільшою експортною категорією.

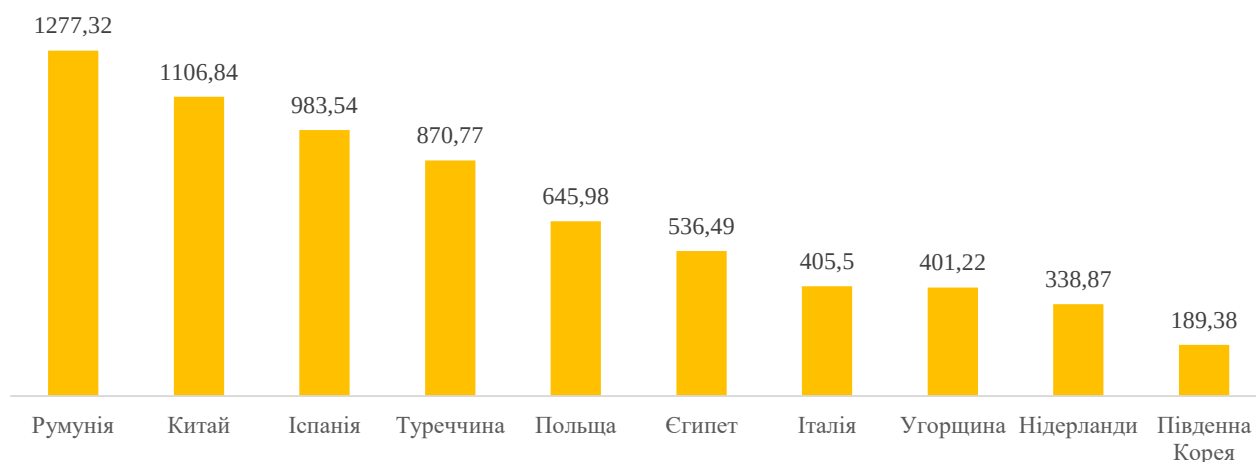

Рис. 1. 12. - Вартість експорту зернових з України у 2022 році, за країнами (млн дол США) [58]

Якщо порівнювати ці дані з показниками за перші 6 місяців 2023 року, то структура експорту дещо змінилась - Китай був провідним напрямком експорту сільськогосподарської продукції з України, забезпеченим Чорноморською зерновою ініціативою, на рівні восьми мільйонів метричних тон. Крім того, шість мільйонів метричних тон було поставлено до Іспанії, а Туреччина посіла третє місце. Станом на січень 2023 року країни з низьким та нижчим за середній рівнем доходу отримали майже 20% експорту зерна з України в рамках угоди.

Крім того, у 2022 році Україна мала рекордний показник експорту своєї продукції до Європейського Союзу. Динаміка цього показника з 2015 по 2022 рік зображена на рис. 1.13.

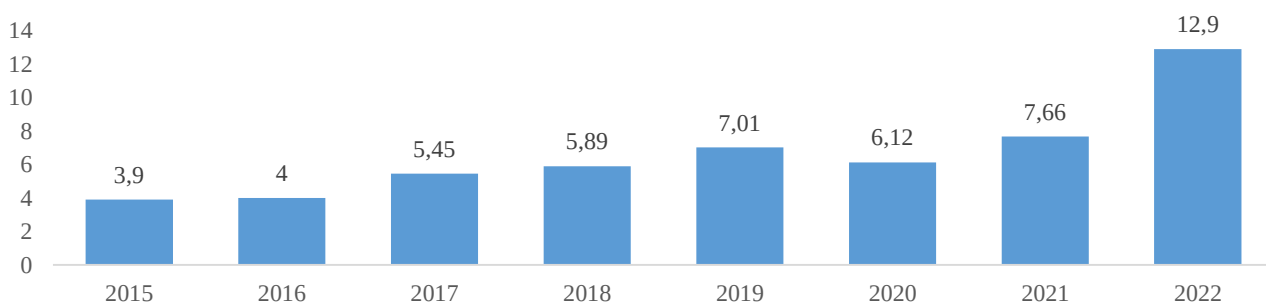

Рис. 1. 13. - Динаміка експорту української аграрної продукції в ЄС (млрд дол США) [66]

До початку війни Україна була одним з провідних експортерів зерна та провідним світовим експортером соняшникової олії, тому блокування українського

експорту негативно вплинуло на весь глобальний ринок аграрної продукції. Багато країн залежать від української продукції, особливо для регіонів з низьким рівнем доходу постачання продовольства є життєво важливим.

Чорноморська зернова ініціатива дозволила частково відновити постачання життєво важливих продуктів харчування на ринок. Вона дала українським фермерам певний рівень стабільності у виробництві та врожаї, а також відродила ключові судноплавні шляхи.

Спочатку угода була розрахована на 120 днів, починаючи з 22 липня 2022 року. Вона була продовжена всіма сторонами 18 листопада ще на 120 днів. 17 березня всі сторони погодилися на її продовження, але Росія погодилася лише на 60-денне продовження в очікуванні перегляду. 18 травня росія підтвердила свою участь в угоді ще на 60 днів. Таким чином, термін дії угоди закінчився 17 липня 2023 року і більше не був продовжений.

Тож розглянемо основні досягнення Чорноморської зернової ініціативи. На рис. 1.14 відображено експорт за регіонами світу у % за час дії угоди.

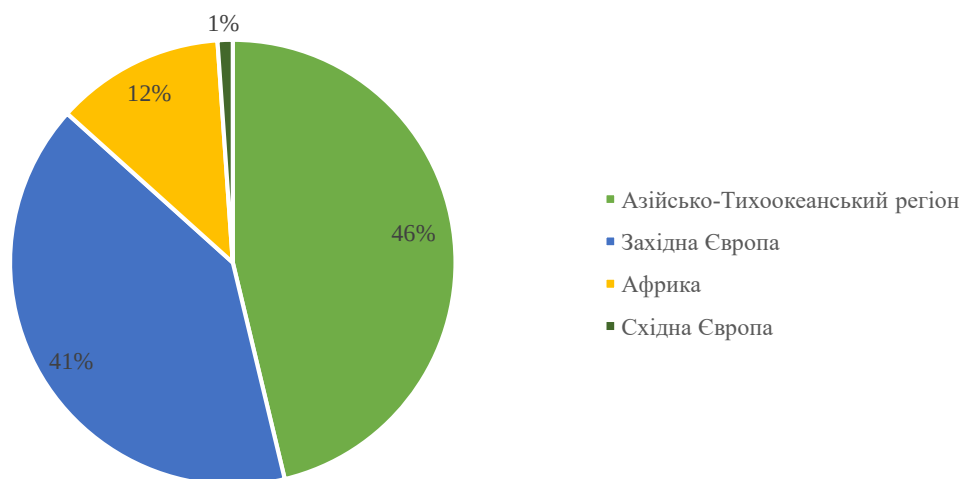

Рис. 1. 14. - Експорт за регіонами світу у % (Чорноморська зернова ініціатива)

[28]

На рис. 1.15 зображено основні країни, в які відбувався експорт української агро-продукції протягом дії Чорноморської зернової ініціативи. Ми можемо

простежити, що найбільший обсяг експорту відбувався саме в Китай, на другому місці – Іспанія, на третьому – Туреччина.

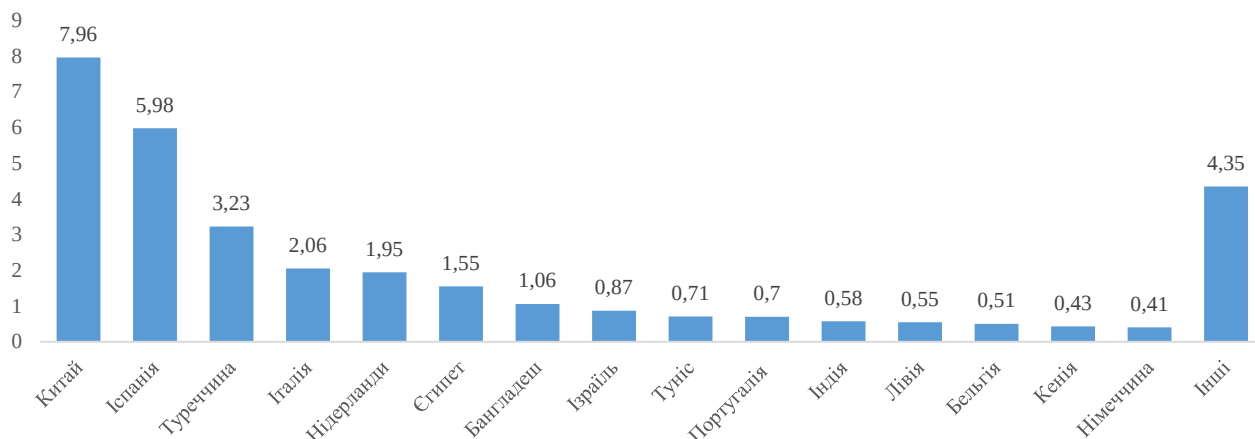

Рис. 1. 15. - Експорт за регіонами світу на умовах Чорноморської зернової ініціативи (млн. тон) [28]

На рис. 1.16 показано обсяг основних сільськогосподарських культур, які експортувалися в рамках програми. Найбільший обсяг належить кукурудзі та пшениці – 16,9 та 8,9 млн тон відповідно. Обсяг експорту соняшникового шроту та олії займає всього 1,9 та 1,7 млн тон відповідно.

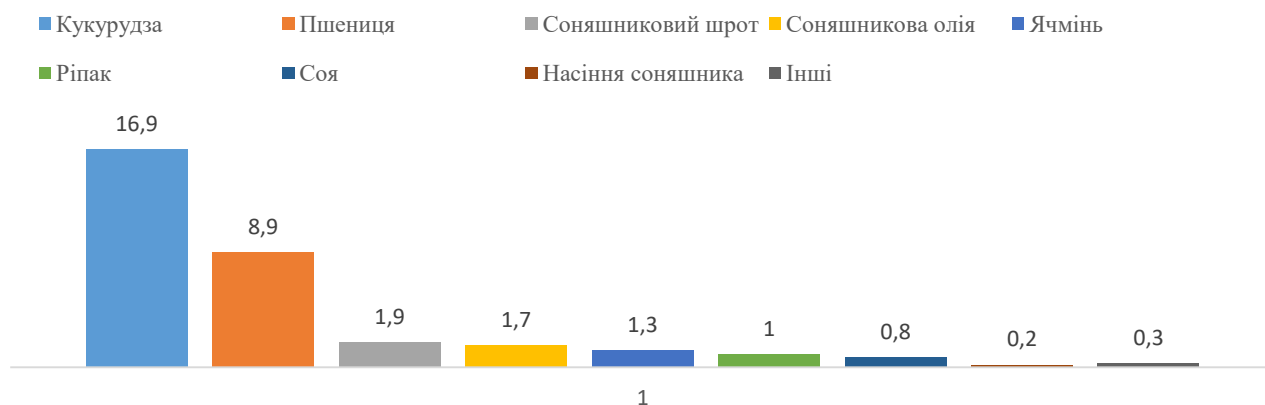

Рис. 1. 16. - Експорт за культурами на умовах Чорноморської зернової ініціативи (млн. тон) [28]

Україна також приєдналась до гуманітарного проекту "Grain from Ukraine" за підтримки своїх міжнародних партнерів, щоб спрямувати частину експортованого зерна до африканських країн, населення яких вже страждає від голоду. В рамках цієї програми уряд України та іноземні партнери, які беруть участь у проекті і можуть викупити частину зерна, запланували забезпечити зерном 5 мільйонів

людей. Було ухвалено низку угод та міжурядових домовленостей у сфері безпеки для створення зони безпечного проходу суден з українським зерном у Чорному морі та розширення можливостей для його експорту.

Станом на липень 2023 року за ініціативою «World Food Programme» саме в Україні було закуплено 80% в світового обсягу пшениці, яка була потрібна в рамках цієї програми, порівняно з 50% у 2021 та 2022 роках. Напрямки експорту українського зерна показані на рис. 1.17.

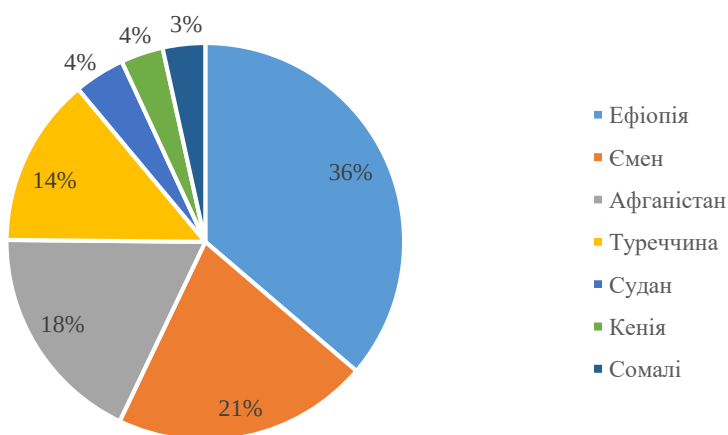

Рис. 1. 17. - Експорт за програмою World Food Programme [28]

Чорноморська зернова ініціатива дозволила Всесвітній продовольчій програмі (World Food Programme) перевезти понад 725 000 тон пшениці для допомоги нужденним в Афганістані, Ефіопії, Кенії, Сомалі, Судані та Ємені.

Часткове відновлення українського морського експорту, яке стало можливим завдяки Ініціативі, розблокувало постачання життєво важливих продовольчих товарів і допомогло зупинити стрімке зростання світових цін на продовольство, які досягли рекордних показників незадовго до підписання угоди. Індекс продовольчих цін Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) зафіксував стійке щомісячне зниження протягом останнього року, знизившись більш ніж на 23% від свого піку в березні 2022 року.

Загалом, за майже рік дії угоди з трьох українських чорноморських портів було експортовано понад 32 мільйони тон продовольчих товарів до 45 країн на трьох континентах (рис. 1.18).

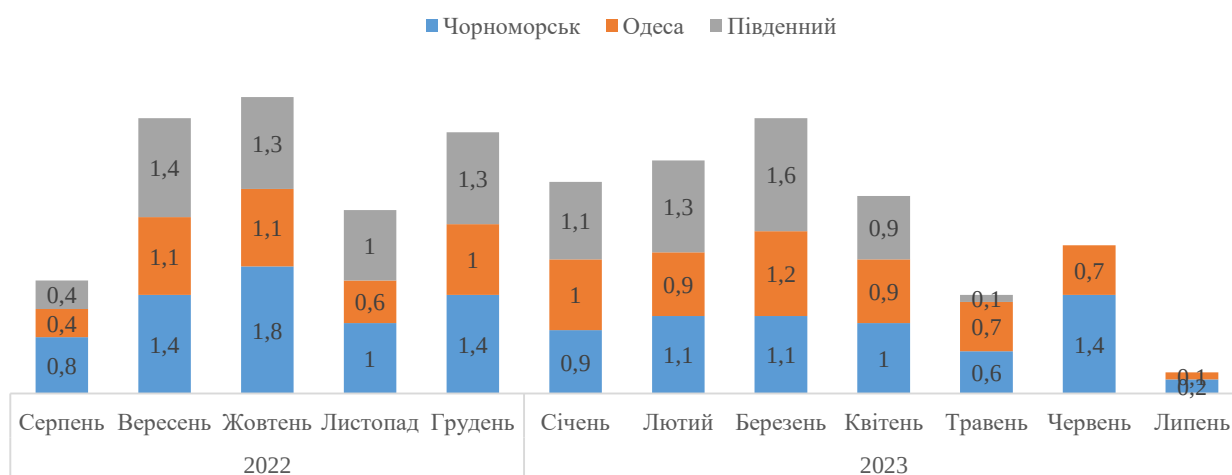

Рис. 1. 18. - Експорт з українських портів на умовах Чорноморської зернової ініціативи (млн. тон) [28]

Як можна простежити на рис. 1.18 обсяги експорту продовольства через Ініціативу значно скоротилися за останні місяці через уповільнення темпів проведення перевірок та виключення порту "Южний" з Ініціативи. Щомісячний експорт сягнув піку в 4,2 млн тон у жовтні 2022 року, але в травні 2023 року становив лише 1,3 млн тон.

Таким чином, було досліджено основні показники українського експорту на глобальному ринку. Україна є одною з лідируючих країн в експорті соняшникової олії, зернових та шроту. Вона є одним з найбільших постачальників продовольства на світовий ринок, особливо для країн з низьким рівнем доходів, які досить сильно залежать від українського експорту зернових. Війна стала серйозним викликом для українського сільського господарства, не лише через руйнування інфраструктури, забруднення земель мінами та іншими боєприпасами та постійну загрозу обстрілів, а й через блокування експортних шляхів. Українські виробники мусили шукати альтернативні шляхи для того щоб продати свою продукцію та мати можливість зберегти бізнес. Чорноморська зернова ініціатива стала тимчасовим вирішенням проблеми. За час дії цього договору мільйони тон зерна були вивезені з України і це допомогло дещо стабілізувати ситуацію на глобальному ринку та допомогти нужденним країнам світу отримати зерно для забезпечення свого населення продовольством. Зараз проблема експорту агропродукції знову загострилася,

оскільки країна-агресор не дає згоди на продовження зернової угоди, а портова інфраструктура постійно піддається обстрілам. Попри це, кожного дня триває пошук альтернативних шляхів, розбудовується інфраструктура дунайських портів та продовжується пошук сухопутних маршрутів. Війна стала серйозним викликом для українського сільського господарства, проте воно вистояло і продовжує функціонувати та робити важливий вклад в українську економіку.

РОЗДІЛ 2.

КОНКУРЕНТНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА РЕСУРСИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1. Аналіз доступності та якості ресурсів для сільськогосподарського виробництва

Клімат України досить сприятливий для сільського господарства. Він є досить сприятливим як для озимих, так і для ярих зернових культур. В середньому за рік в Україні випадає близько 600 міліметрів опадів, включаючи близько 350 міліметрів протягом вегетаційного періоду (квітень-жовтень). Зазвичай кількість опадів є вищою на заході та в центрі України і нижчою на півдні та сході.

Загалом із 60 мільйонів гектарів землі в Україні близько 42 мільйонів віднесено до сільськогосподарських угідь, що охоплюють оброблювані землі (зернові, технічні, кормові, картопля, овочі та перелоги), сади, городи, виноградники, а також постійні луки та пасовища.

За даними Держгеокадастру України, станом на 2020 рік із 60 мільйонів гектарів землі в Україні, площа сільськогосподарських угідь складала 41,4 га, що становить 19% від загальної площі сільськогосподарських угідь на території Європи, а площа ріллі – 32,7 млн га, що становить 27% від загальноєвропейського показника (рис. 2.1).

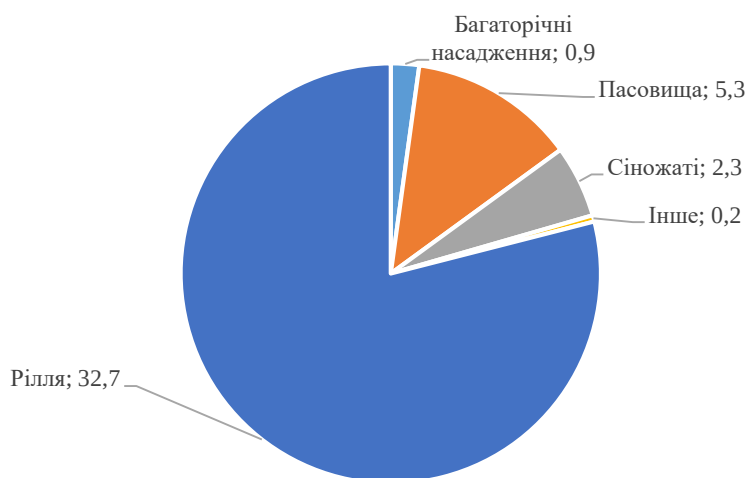

Рис. 2. 1. - Структура сільськогосподарських Угідь в Україні (млн. га) [3]

За структурою власності в Україні 75% земель сільськогосподарського призначення знаходяться у приватній власності, 21% - у державній власності та 4% у комунальній (рис. 2.2).

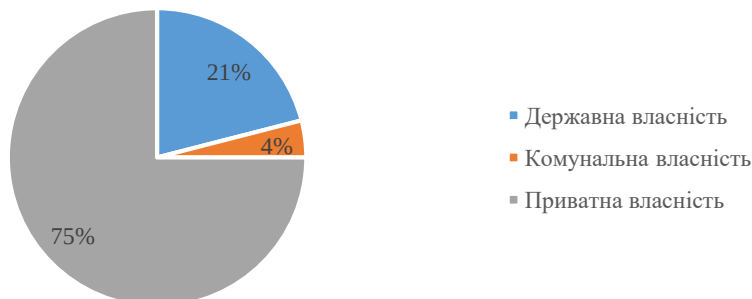

Рис. 2. 2.- Структура власності сільськогосподарських угідь в Україні (%) [3]

Якщо порівнювати рівень розораності земель, то Україна і за цим показником значно випереджає європейські країни – 54% проти 35% відповідно.

В Одеській, Запорізькій та Харківській областях обробляється найбільша кількість сільськогосподарських земель - понад 2200 тис. га. Натомість найменше землі у розпорядженні мешканців Закарпатської та Чернівецької областей - менше 500 тис. га. Слід зазначити, що за даними досліджень учених Інституту аграрної економіки, найбільшу вартість оренди одного гектара сільськогосподарських земель державної власності зафіксовано у Кіровоградській області - 8,4 тис. грн, а найменшу - 0,9 тис. грн - на Закарпатті.

Основними сільськогосподарськими культурами в Україні є озима пшениця, ярий ячмінь та кукурудза. Соняшник і цукровий буряк є основними технічними культурами. Пшеницю вирощують по всій країні, але ключовими зонами виробництва є центральна та південно-центральна Україна. Близько 95% пшениці в Україні - це озима пшениця, яку висаджують восени і збирають у липні-серпні наступного року.

На ярий ячмінь припадає понад 90% посівних площ, а основним регіоном виробництва є східна Україна. Ярий ячмінь зазвичай висівають у квітні, а збирають у серпні, і він є культурою, яка найчастіше використовується для весняного пересіву пошкоджених або знищених полів озимих зернових. Площа посівів

певною мірою пропорційна площі посівів озимої пшениці. Озимий ячмінь є найменш холодостійкою з озимих зернових культур, і його виробництво обмежене крайнім півднем.

Кукурудза є третьою важливою фуражною зерновою культурою в Україні. Посівні площі збільшилися, незважаючи на низку перешкод: застаріле та невідповідне обладнання для збирання врожаю, висока собівартість виробництва (зокрема, витрати на післязбиральну сушку) та крадіжки. Основним регіоном виробництва є східна та південна Україна, хоча кількість опадів у деяких областях на крайньому півдні є надто низькою, щоб підтримувати виробництво кукурудзи. Кукурудзу зазвичай висаджують наприкінці квітня або на початку травня. Збирання врожаю починається наприкінці вересня і зазвичай завершується на початку листопада.

Соняшник є основною олійною культурою в Україні. Виробництво зосереджене в південних та східних областях. Соняшник зазвичай висаджують у квітні і збирають з середини вересня до середини жовтня. Завдяки поєднанню високої ціни, відносно низької собівартості виробництва та традиційно високого попиту, соняшник став однією з найбільш стабільно прибуткових культур. Багато фермерів в Україні відмовилися від традиційної практики сівозміни, рекомендованої аграрними чиновниками, яка передбачала висівання соняшнику не частіше одного разу на сім років на одному й тому ж полі. Метою сівозміни 1 раз на 7 років є запобігання грибковим захворюванням, що передаються через ґрунт, а також зменшення виснаження ґрунтової вологи та родючості. (Завдяки своїй глибокій кореневій системі соняшник витягує з ґрунту більшу кількість води та поживних речовин, ніж інші культури в сівозміні).

Розглянемо водні ресурси України. Запаси водних ресурсів на душу населення в Україні складають менше 2 тис. м³ на рік, це один з найнижчих показників у Європі. Загалом водні ресурси України можна охарактеризувати як недостатні. На території нашої країни протікає понад 70 тис. річок, але лише 117 з них мають довжину понад 100 км. Протягом літа спостерігається низький рівень води в річках, багато з них міліють і навіть пересихають. Нестача води в маловодні

роки відчувається навіть у басейнах великих річок. До того ж, водні ресурси дуже нерівномірно розподілені територією України. Найбільша водозабезпеченість спостерігається в західних та північних регіонах України. Найменша - у південних та східних регіонах.

Найбільшими споживачами води є промисловість (насамперед, енергетика, металургія та хімічна промисловість), аграрний сектор, а також житлово-комунальне господарство. За різними оцінками, сільське господарство використовує для зрошення близько 30% водних ресурсів нашої країни. З них 80% це поверхневі води на 20% - підземні.

Підрив Каховської ГЕС наніс великі збитки і сільському господарству, зокрема за оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, було затоплено близько 10 тисяч гектарів сільськогосподарських угідь на правобережжі Херсонської області та ще більше на лівому березі області, який зараз перебуває під окупацією. Внаслідок техногенної катастрофи було зупинено водопостачання 31 зрошувальної системи в Дніпропетровській, Херсонській та Запорізькій областях. За підсумками 2021 року ці системи забезпечували зрошення 584 тис. га, на яких було зібрано близько 4 млн тон зернових та олійних культур на суму близько 1,5 млрд доларів [6].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 2023 рік на правобережжі Дніпра функціонує лише 13 зрошувальних систем. Після терористичної атаки на Каховську ГЕС 94% зрошувальних систем у Херсонській області залишилися фактично без джерела води, 74% - у Запорізькій області та 30% - у Дніпропетровській області [6]. Знищення Каховської ГЕС може призвести до того, що поля на півдні України почнуть перетворюватися на пустелі вже в наступному році. Така ситуація загрожує веденню сільського господарства в південних регіонах України.

Розглянемо також доступність людських ресурсів. Україна має значний потенціал у сфері людських ресурсів для сільського господарства, а аграрний сектор традиційно є однією з найбільших сфер зайнятості українських громадян. Трудові ресурси в сільському господарстві України включають працівників різних

спеціальностей від звичайних робітничих професій до тих, що потребують високого рівня кваліфікації.

Україна здавна спеціалізується на сільському господарстві, і значна частина її населення володіє навичками та знаннями, пов'язаними з веденням фермерського господарства. Велика частина населення України проживає в сільській місцевості, і чимало людей прямо чи опосередковано задіяні в сільському господарстві. Поширеною практикою є сімейне фермерство, а також малі та середні фермерські господарства. Україна також має добре розвинену систему сільськогосподарської освіти та науково-дослідних установ. Університети та професійно-технічні навчальні заклади пропонують програми з агрономії, аграрної економіки, ветеринарії та суміжних галузей. Ці заклади відіграють вирішальну роль у розвитку навичок і знань майбутніх фахівців у галузі сільського господарства.

Після початку повномасштабного вторгнення, аграрний сектор відчув гостру нестачу робочої сили. Причиною цього є те, що велика кількість населення покинула країну, багато чоловіків були мобілізовані. До того ж, ще до початку війни сільське господарство відчувало такі проблеми як старіння робочої сили, дефіцит працівників в пікові сезони. Тому війна лише загострила ці проблеми. Автоматизація та роботизація деяких процесів може частково вирішити проблему нестачі робочої сили. Також дедалі більше визнається важливість залучення молоді до сільського господарства. Ініціативи, спрямовані на залучення молодого покоління включають освітні програми, підтримку стартапів, гідну оплату праці та інше.

Проте, якщо військові дії будуть продовжуватися ще тривалий час, нестача робочої сили та кваліфікованих працівників може стати великою проблемою та загрозою для багатьох агрокомпаній. До початку війни найбільшою проблемою для створення достатньої кількості сховищ було те, що фермери не могли отримати доступні кредити під забудову – відсотки були занадто великими, або ж банки взагалі відмовляли у наданні коштів через відсутність застави чи інші фактори.

Наявність технічних ресурсів в Україні відіграє важливу роль у формуванні ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору.

Технічні ресурси включають в себе різноманітні інструменти, техніку та технології, які сприяють модернізації та удосконаленню різних аспектів сільськогосподарського виробництва. Україна має великий парк сільськогосподарської техніки, включаючи трактори, комбайни, плуги, сівалки та зернозбиральні комбайни, проте їх кількість і досі є недостатньою для ефективного ведення посівних кампаній та жнив. Фермери зазначають, що через застарілу техніку, втрати врожаю можуть коливатися в межах 10-20%. Для подолання цієї проблеми, український уряд надає підтримку та субсидії фермерам на придбання сучасного сільськогосподарського обладнання та техніки. Ці субсидії спрямовані на підвищення технологічної оснащеності фермерів, сприяння сталому розвитку та підвищенню загальної продуктивності. Завдяки цьому, застосування сучасного та технологічно вдосконаленого обладнання вже зараз підвищило ефективність різних сільськогосподарських процесів, таких як посадка, вирощування та збирання врожаю.

Спостерігається і недостатня кількість інфраструктури для зберігання врожаю, тому багато фермерів змушені продавати товар одразу після жнив, що часто є невигідним для них, адже ціни у цей сезон є набагато нижчими. Для побудови сучасних складів для зберігання потрібні кредити. Багато підприємств можуть отримати кредит, але відсоткові ставки та вимоги до застави є високими. Враховуючи те, що багато фермерських господарств вже заборгували банкам або постачальникам добрив та засобів захисту рослин, а також те, що сільськогосподарські кредити не гарантуються державою, банки, як правило, неохоче надають довгострокові кредити. Велика частина кредитів надається у формі сезонних позик (від шести до десяти місяців), що призначені переважно для купівлі добрив та засобів захисту рослин. Процентні ставки за комерційними кредитами зазвичай коливаються від 25 до 30 відсотків. Складнощі з отриманням будь-яких інших кредитів, окрім короткострокових під високі відсоткові ставки, значно обмежують можливості фермерів інвестувати в довгострокові капітальні інвестиції, такі як купівля сільськогосподарської техніки чи складських приміщень.

Цифрові технології та програмне забезпечення для управління фермерськими господарствами стають невід'ємною частиною сучасного сільського господарства в Україні. Ці інструменти допомагають фермерам у процесах прийняття рішень, моніторингу посівів, управлінні запасами та логістикою. Інтеграція цифрових рішень сприяє більш усвідомленому та ефективному веденню сільського господарства на основі отриманих даних. Ефективне управління водними ресурсами має важливе значення в аграрному секторі, і Україна інвестує в зрошувальні системи, щоб забезпечити оптимальне використання води. Крапельне зрошення, оприскувальні системи та інші сучасні технології зрошення використовуються для підсилення природних опадів та підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

Таким чином, Україна має багаті земельні ресурси для ведення сільського господарства. Водні ресурси, порівняно з площею країни є досить обмеженими. Сільське господарство використовує приблизно 30% з них для своїх потреб. Найбільш багаті водні ресурси на Заході та Півночі України. На Півдні поширеними є зрошувальні системи, але ситуація ускладнилась після підриву Каховського водосховища. Що стосується технічних ресурсів, то менші фермери відчують певні труднощі з фінансуванням їх оновлення, адже їм важко отримати великі кредити для цього.

2.2. Сучасний стан аграрного сектору України та оцінка його важливості для національної економіки

Аграрний сектор України - це складна багатогалузева система, що включає понад 60 галузей, у тому числі сільське господарство, харчову та біологічну промисловість, виробництво сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив та засобів захисту рослин, будівництво об'єктів сільськогосподарського, промислового та соціально-культурного призначення, перевезення та матеріально-технічне забезпечення, роботу ветеринарної та санітарно-епідеміологічної служб тощо. На рис. 2.3 наведено узагальнену структуру аграрного сектору економіки України.

Рис. 2. 3. - Складові аграрного сектору економіки України [46]

Аграрний сектор є досить важливим для економіки України. Частка сільського господарства у ВВП України становить близько 10% (рис. 2.4). Цей показник коливався протягом останніх 12 років від 7% у 2010 році, до рекордних 12% у 2015 році та 8% у 2022 році, що пов'язано з війною та великими втратами сільського господарства.

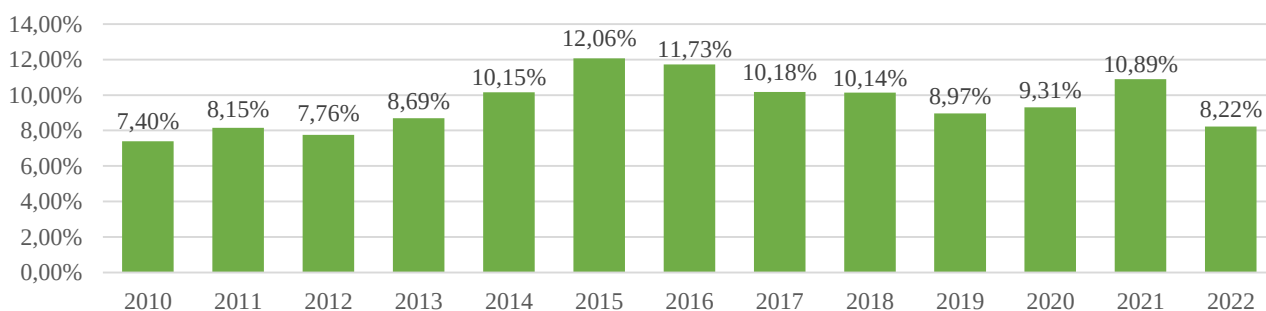

Рис. 2. 4. - Частка сільського господарства у ВВП України 2010-2022 (%) [20]

Сільськогосподарську продукцію в Україні виробляють понад 50 000 сільськогосподарських підприємств, 92% з яких є фермерськими господарствами.

Понад 50% загального обсягу сільськогосподарської продукції виробляють малі фермери та сільськогосподарські виробники, включаючи 9% фермерських господарств (зареєстровані сільськогосподарські виробники) та 41,5% фізичних осіб ("одноосібники"). Все інше виробляється підприємствами, в тому числі агрохолдингами. Домашні господарства переважають у тваринництві, виробляючи, наприклад, 78% молока, 74% яловичини і телятини, 35% свинини і 17% курятини. Домашні господарства також домінують у вирощуванні картоплі (99%), овочів (89%), близько 20% насіння соняшнику та 25% зернових [9].

За даними Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД), близько 12% загальної площі сільськогосподарських угідь в Україні обробляється одноосібними фермерськими господарствами. Вони виробляють значну частину сільськогосподарської продукції, насамперед картоплю, м'ясо, молоко, овочі та фрукти. Широко розповсюдженим є присадибне сільське господарство [34].

Близько 70% землі припадає на 45 000 фермерських господарств, більшість з яких орендують землю у приватних землевласників, а також у держави. Деякі з цих господарств є великими сільськогосподарськими холдингами, орієнтованими на світовий ринок, що спеціалізуються на вирощуванні зернових та олійних культур, а також на вирощуванні птиці. З оброблюваною площею майже 6 мільйонів гектарів на них припадає близько 22% сільськогосподарського виробництва України. За даними порталу Latifundist, десять найбільших з цих переважно вертикально інтегрованих груп обробляють площі від 120 000 до понад 500 000 гектарів (рис. 2.5).

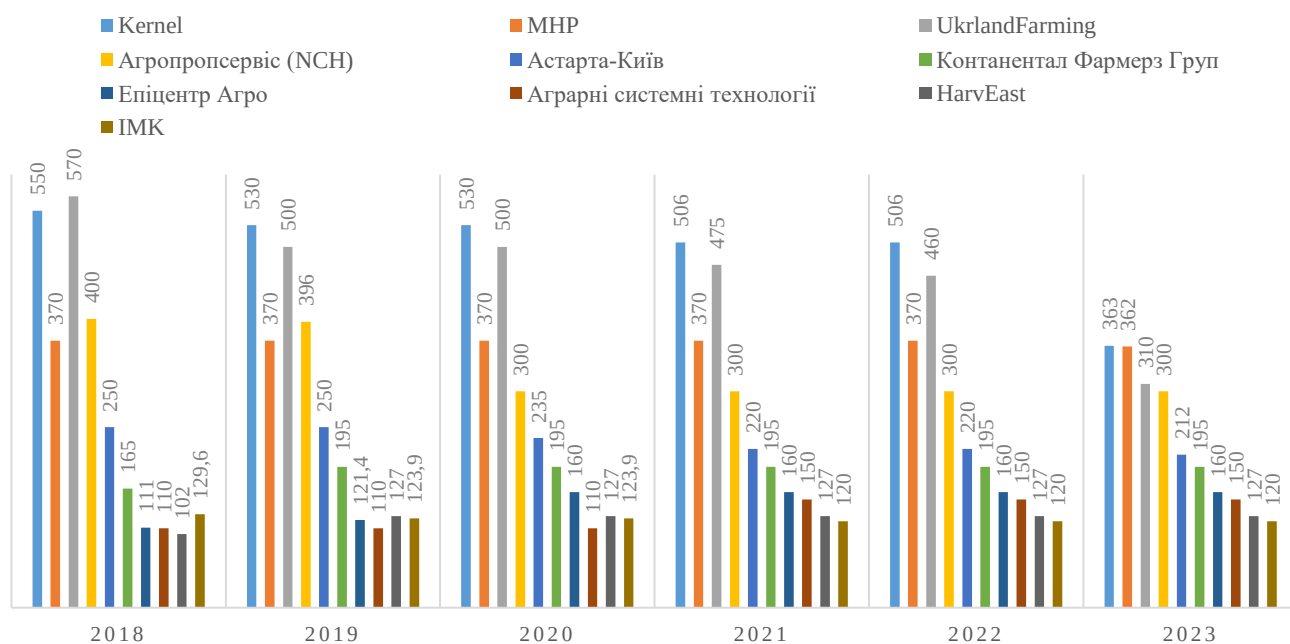

Рис. 2. 5. - Земельний банк найбільших агрохолдингів України (тис. га) [7]

За прогнозами USDA на 2021/22, 2022/23 та 2023/24 маркетингові роки, очікується, що виробництво у 2023/24 маркетинговому році становитиме 88,5% від рівня 2022/23 і лише 68,2% від 2021/2022 року (рис. 2.6).

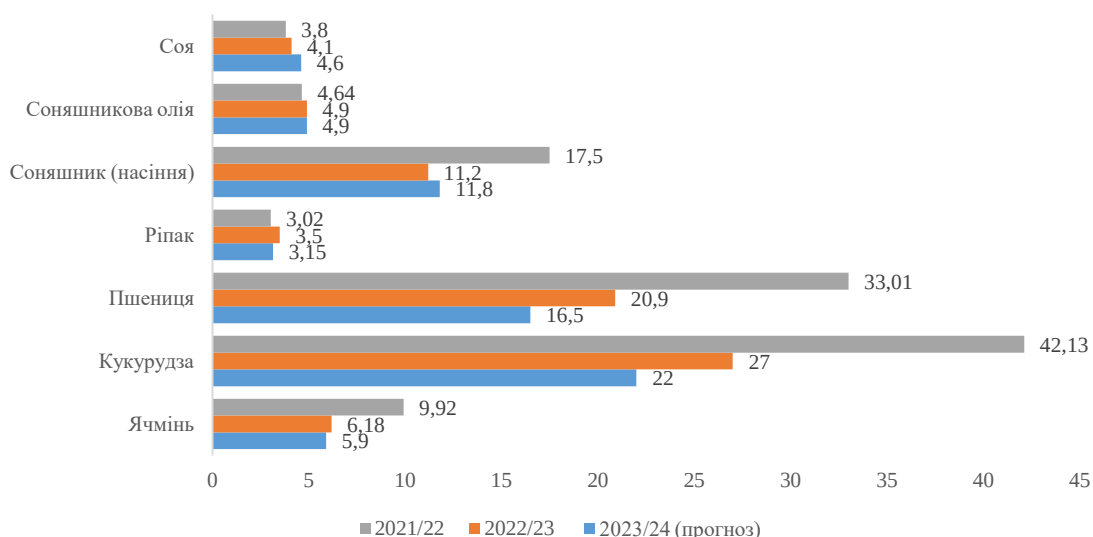

Рис. 2. 6. - Виробництво зернових та олійних культур в Україні, 2021/22 - 2023/24 маркетинговий рік, млн тон [57]

Станом на 10 листопада 2023 року, жнива в Україні ще не завершені на 100%, проте кількість зібраного урожаю деяких культур перевищує прогнозовані показники (рис. 2.7). Зокрема урожай пшениці вищий ніж очіувалося майже на 30%, сої на 2%. Після завершення жнив можна буде більш детально проаналізувати результати врожайності культур за 2023 рік, проте, вони точно не будуть нижчими за прогнозовані показники, враховуючи поточні дані.

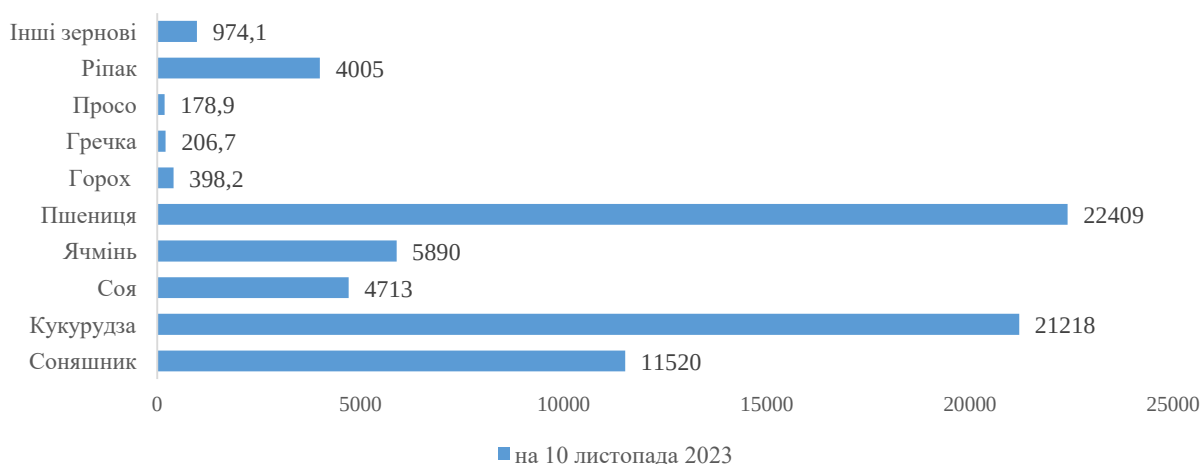

Рис. 2. 7. - Урожай зернових станом на 10 листопада 2023 року (тис. тон) [2]

Таким чином, урожай у 2023 році є меншим, ніж у 2022 році, що пов'язано з впливом війни. Крім того, проблема експорту цього товару досі не вирішена. USDA прогнозує, що експорт у 2023/24 маркетинговому році становитиме 69,5% від

експорту у 2022/23. Прогноз на 2023/24 маркетинговий рік порівняно з 2022/23 маркетинговим роком є нижчим для всіх зернових та олійних культур, окрім соняшnikової олії. Експорт у 2022/23 році становив 91,8% від експорту 2021/22 року [57].

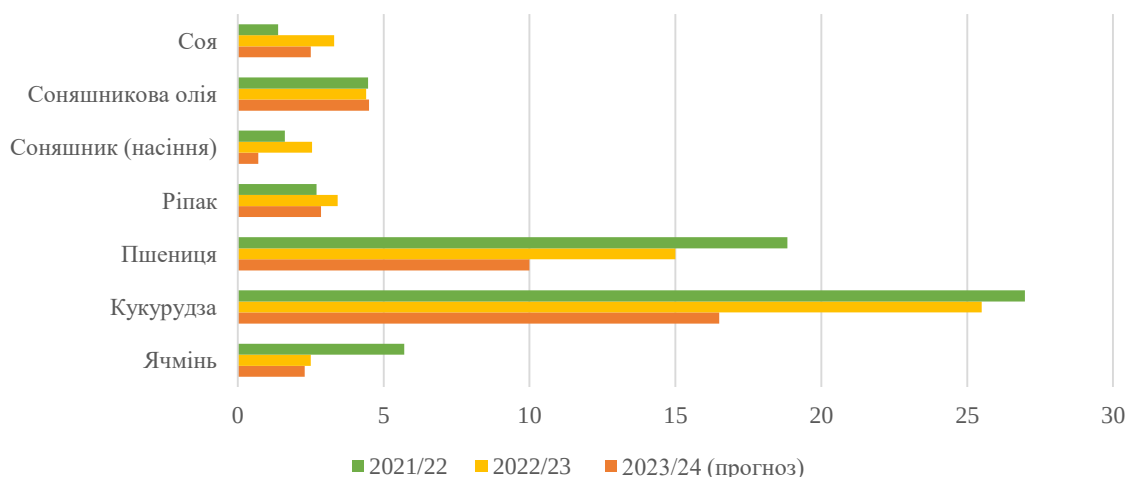

Рис. 2. 8 - Експорт зернових та олійних культур з України, 2021/2022-2023/24 маркетингові роки, млн тон [57]

В умовах перебоїв в експортній логістиці, спричинених вторгненням росії в Україну, переробка олійних культур виявилася найбільш стійкою до цих викликів. Експортна логістика наливних товарів є простішою, ніж логістика зерна, обсяги перевезень є меншими, а маржа для цього продукту з вищою доданою вартістю залишає певний простір для додаткових логістичних витрат [48].

Традиційно переробка насіння соняшнику в Україні була локалізована, і переважна більшість насіння соняшнику, зібраного місцевими фермерами, перероблялася в межах країни. Імпорт та експорт насіння соняшнику був незначним, а залишки насіння між сезонами були мінімальними. У лютому 2022 року ця ситуація змінилася. Великі обсяги насіння соняшнику почали експортуватися, що призвело до вражаючих 2,4 млн тон, експортованих протягом 2023 фінансового року. На пропозицію насіння соняшнику у 2023 фінансовому році також вплинули значні перехідні запаси в обсязі 4,6 млн тон, які слугували своєрідним резервом для пом'якшення негативних наслідків зниження врожаю на 29% порівняно з попереднім роком, до 11,9 млн тон. Це скорочення відбулося насамперед через зменшення посівних площ, спричинене окупацією росією

південно-східних регіонів України, які є основним регіоном виробництва насіння соняшнику. Урожайність культури також знизилася на 7% порівняно з попереднім роком. Потужності з переробки насіння соняшнику в Україні у 2023 фінансовому році оцінюються у 16,6 млн тон (без урахування заводів на окупованих територіях та тих, що призупинили роботу на весь сезон або на частину сезону через близькість до лінії фронту), їх структура зображена на рис. 2.9. Частина місцевих переробних підприємств припинила роботу, оскільки їхні потужності були зруйновані внаслідок бойових дій або окуповані в південних та східних регіонах України, а отже, не могли працювати належним чином. Інші не змогли використати свої потужності повною мірою через перебої в електропостачанні або труднощі з експортною логістикою.

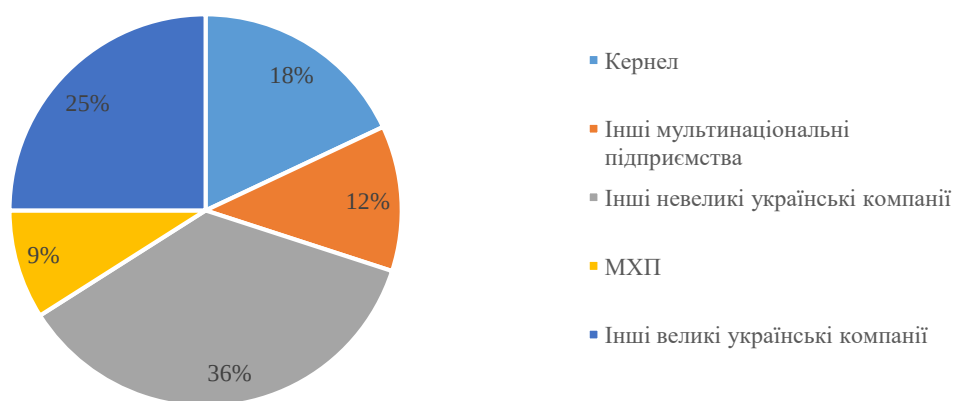

Рис. 2. 9. - Структура переробних підприємств соняшникової олії в Україні [48]

Соняшникова олія є четвертою за обсягом споживання рослинною олією у світі з часткою ринку 9,1% у сезоні 2022/23. Найбільшими споживачами та імпортерами є ЄС, Індія, Китай, Туреччина, Іран та Ірак, на які разом припадає 76% світового імпорту. Водночас Україна є провідним світовим експортером, на частку якого припадає 37% світового експорту. У сезоні 2022/23 Україна експортувала 4,9 млн тон соняшникової олії, що на 9% більше, ніж у попередньому сезоні.

Що стосується зерна, то найбільшими експортерами на глобальний ринок, серед компанії є «Кернел», «Нібулон», «Cargill», «Louis Dreyfus» (рис. 2.10).

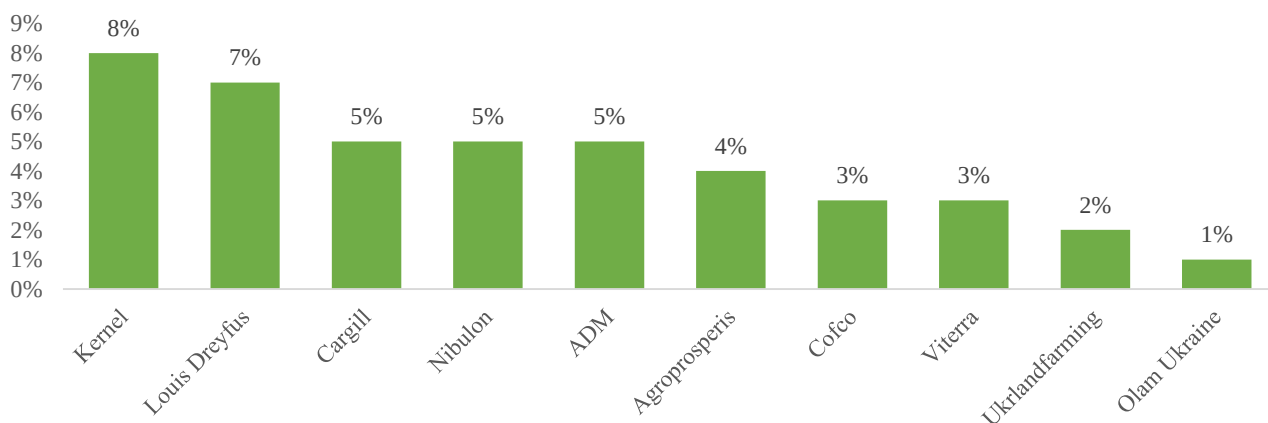

Рис. 2. 10. - Найбільші експортери зерна в Україні [48]

Як вже згадувалося раніше, війна змусила підприємства шукати альтернативні шляхи експорту своєї продукції. Якщо раніше більш ніж 90% сільськогосподарського експорту здійснювалося морським шляхом, то у 2022/2023 році ця тенденція змінилась (рис. 2.11).

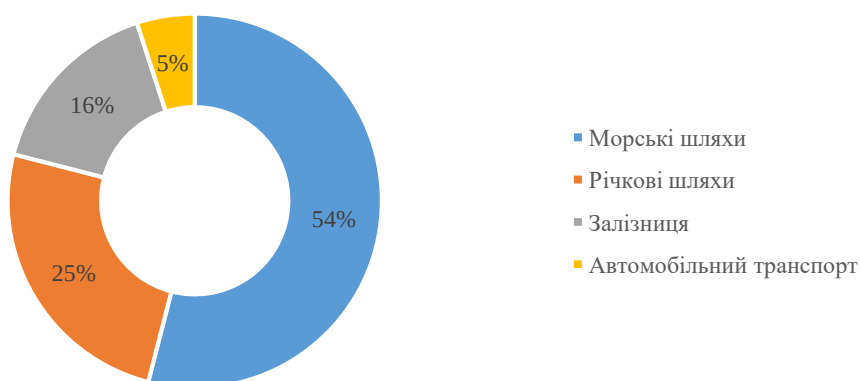

Рис. 2. 11. - Шляхи експорту зернових з України у 2022/2023 маркетинговому році [48]

Розглядаючи сучасний стан аграрного сектору України, варто згадати і про збитки, нанесені війною. Протягом року повномасштабного вторгнення росії було втрачено не лише багато життів, завдано значної шкоди економіці та інфраструктурі України, а й завдано значних збитків аграрному сектору.

Вплив російського вторгнення на сільськогосподарський сектор є величезним. Прямі збитки становлять 8,7 млрд доларів США, а непрямі втрати, включаючи зниження виробництва сільськогосподарських культур і тваринництва,

а також перебої в логістиці та вищі виробничі витрати, становлять ще 31,5 млрд доларів США (рис. 2.12).

На сьогодні, для покриття потреб у реконструкції та відновленні необхідно 29,7 млрд доларів США. Враховуючи колосальні збитки та втрати, життєво важливо продовжувати фінансову підтримку сільського господарства України, щоб воно працювало принаймні на довоєнному рівні. Таким чином, один з найважливіших секторів української економіки стане на шлях відновлення, зростання та модернізації, що сприятиме післявоєнній відбудові України та глобальній продовольчій і харчовій безпеці.

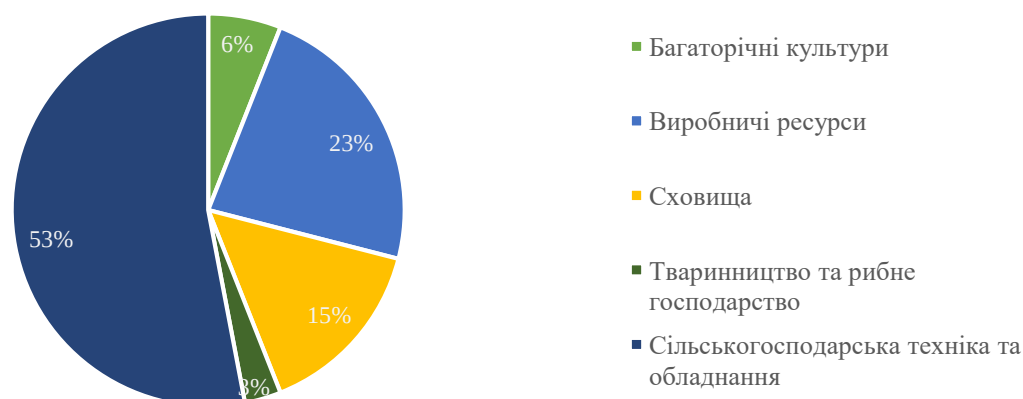

Рис. 2. 12. - Структура збитків, завданих сільському господарству війною, за категоріями [8]

За час війни, станом на травень 2023 року, збитки, завдані сільськогосподарській техніці та сховищам можна оцінити в 6,0 млрд доларів США. Найбільшою категорією збитків є знищена або частково пошкоджена сільськогосподарська техніка та спеціальне обладнання - 4,7 млрд доларів США, або майже половина від загальної суми збитків, завданих сільському господарству війною. Трактори є найбільшим типом пошкодженої техніки в перерахунку на грошовий еквівалент і оцінюються в 2,0 млрд доларів США, за ними йдуть сівалки (за винятком сівалок для внесення добрив) - 646,9 млн доларів США і борони - 442,1 млн доларів США, відповідно.

Крім того, було повністю або частково пошкоджено велику кількість сховищ

для зберігання зерна, продуктів харчування та інших сільськогосподарських товарів. Вартість збитків за цією підкатегорією становить 1,3 млрд доларів США.

Загалом, понад 17% всієї сільськогосподарської техніки та обладнання в Україні, за оцінками, були серйозно пошкоджені та знищені. Для ремонту або повної заміни сільськогосподарської техніки хоча б до базового рівня знадобиться багато часу, витрат і зусиль.

Збитки, завдані худобі, бджолам, рибному господарству та аквакультурі оцінюються в 277,6 млн доларів США. Худоба гине як безпосередньо через бойові дії, так і через те, що фермери не можуть отримати доступ до ферми, забезпечити тварин кормами та ветеринарними послугами. Загалом через війну загинуло 2230 корів, свиней, кіз, овець, птиці та приблизно 87 тисяч бджолосімей, не враховуючи інших травм і пошкоджень. Збитки, завдані худобі та бджолам, оцінюються в 265,6 млн доларів США, тоді як рибному господарству та аквакультурі було завдано збитків на суму 12,0 млн доларів США [8].

Збитки, завдані багаторічним культурам оцінюються в 489,8 млн доларів США. Оцінки були зроблені на основі гектарів землі, на яких вирощувалися ці багаторічні культури. Збитки кісточковим культурам становлять 232,1 млн. доларів США, зернятковим - 206,7 млн. доларів США, а ягодам - 51,0 млн. доларів США [8].

Викрадені та втрачені виробничі ресурси можна оцінити приблизно в 2,0 млрд доларів США. За непрямыми оцінками та інформацією зі ЗМІ, за рік війни було втрачено або викрадено приблизно 124 тис. тон добрив, що еквівалентно збиткам у розмірі 67,4 млн доларів США. Крім того, кількість втраченого та викраденого пального та засобів захисту рослин оцінюється на суму понад 21,2 млн доларів США та майже 6,7 млн доларів США, відповідно. Було втрачено та викрадено врожаю на суму близько 1,9 млрд доларів США, особливо зернових та насіння соняшнику [8].

Окрім прямих збитків, вторгнення Росії в Україну мало непрямий вплив на сільськогосподарський сектор, що призвело до втрат у розмірі близько 31,5 млрд доларів США. Ці втрати охоплюють недоотриманий дохід через зменшення

кількості виробленої продукції та додаткові витрати, які виробники несуть через війну, такі як втрата сільськогосподарських угідь через пошкодження ґрунту, зменшення виробництва однорічних та багаторічних культур, тваринництва, рибальства та аквакультури, а також зменшення доходів виробників через порушення логістики, зниження цін на експортно-орієнтовану продукцію та збільшення виробничих витрат.

Таблиця 2.1 - Структура втрат врожаю через зниження виробництва [8]

Вид продукції	Сума втрат (млн доларів США)
Пшениця	2853,03
Соняшник	2467,03
Кукурудза	1700,81
Ячмінь	822,94
Фрукти	329,54
Ягоди	120,4
Озима пшениця	2681,34
Озимий ячмінь	313,23
Озимий ріпак	287,481
Озиме жито	11,75
Інші зернові	2667,28
Молоко	800,08
Яйця	346,22
Свині	147,54
Велика рогата худоба	64,67
Птиця	285,6
Інше	35,25
Риба	37,11
Аквакультура	16,67
Інші пов'язані втрати	1028,41
Втрати через зниження цін на експортну продукцію та логістичні проблеми	14480,22
Загалом	31496,6

Втрати врожаю через зниження виробництва сягають 14,3 млрд (таблиця 2.1). Виробництво сільськогосподарських культур суттєво постраждало від російського вторгнення і становить майже половину від усіх оцінених втрат у сільському господарстві. Найбільших втрат зазнала пшениця - 2,9 млрд доларів США, за нею йде соняшник - 2,5 млрд доларів США і кукурудза - 1,7 млрд доларів США.

Озимі культури та їх урожай 2023 року також постраждали, причому пшениця зазнала найбільших втрат - 2,7 млрд доларів США. Хоча скорочення

виробництва інших озимих культур, таких як ячмінь, жито та ріпак, не є таким драматичним, воно все одно є значним і наразі втрати становлять 3,3 млрд доларів США.

Інші втрати становлять 15,6 млрд доларів США. Вторгнення Росії в Україну мало значний вплив на внутрішні ціни на експортно-орієнтовані товари. Це було спричинено насамперед блокадою українських портів російськими військово-морськими силами, що призвело до зниження внутрішніх цін. Хоча Зернова угода дозволила експорт певної частини товарів з серпня 2022 року, обсяги експорту залишалися низькими, а вартість перевезень високою. Інші логістичні перебої також сприяли зниженню цін на експортно-орієнтовані товари, що загалом, за оцінками, призвело до збитків у розмірі 14,5 млрд доларів США. Іншим наслідком вторгнення стала інфляція та глобальне зростання цін, особливо на основні сільськогосподарські ресурси, такі як паливо та добрива. Це призвело до збільшення виробничих витрат українських сільгоспвиробників: добрива подорожчали на 377,1 млн доларів, а паливо - на 467,4 млн доларів. До уваги береться також вартість рекультивації земель, що постраждали від боїв і ракет, оскільки вона безпосередньо впливає на кількість виробленої продукції. Таким чином, втрати від підвищення цін на фактори виробництва та рекультивації земель разом оцінюються у понад 1 мільярд доларів США.

Варто зазначити, що всі регіони України зазнали втрат у сільському господарстві через війну. Втрати варіюються від 45,0 млн доларів США у Закарпатській області до 3,0 млрд доларів США у Харківській області, що становить понад 10% від загальних втрат сільського господарства України. Запорізька область, яка частково перебуває під окупацією і сильно постраждала від ракетних обстрілів, посідає друге місце за збитками, які становлять 2,5 млрд доларів США. За нею йдуть Херсонська та Вінницька області - 2,1 та 2,0 мільярда доларів США відповідно.

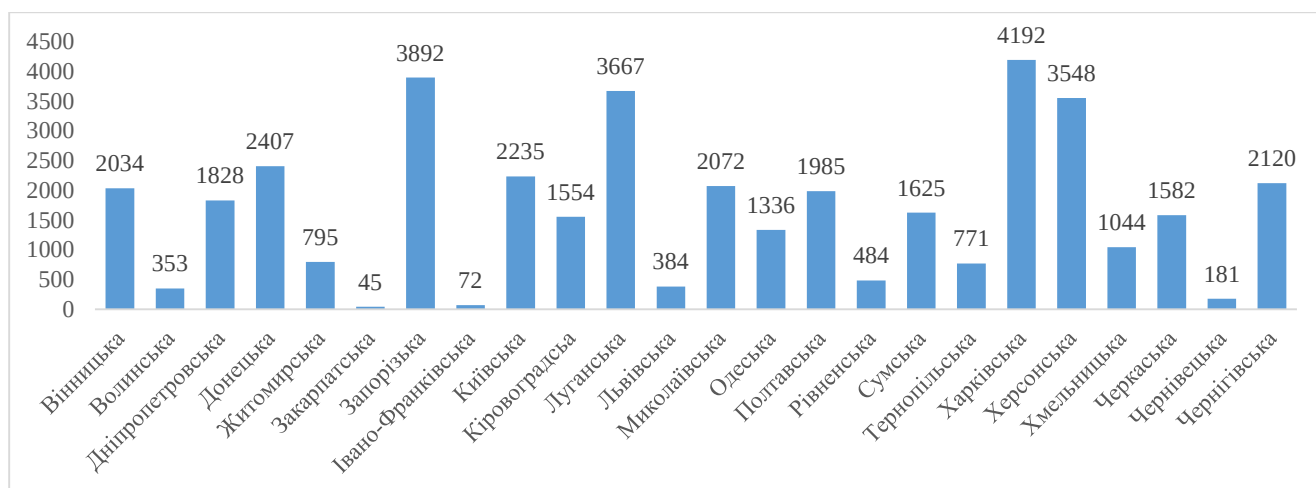

Рис. 2. 13. - Регіональний розподіл збитків сільськогосподарства України (млн дол. США) [8]

Враховуючи масштаби збитків і втрат, яких зазнав сільськогосподарський сектор, безсумнівно, що для його відродження знадобляться значні ресурси. Категорію потреб можна розбити на дві великі частини: реконструкція, яка складається із заміни та ремонту зруйнованих та пошкоджених активів, та відновлення - для відновлення сільськогосподарської діяльності, що постраждала від війни. За оцінками, ці потреби становлять 29,7 млрд доларів США, з яких 10,2 млрд доларів США - негайні та короткострокові потреби (2023-2026 роки) і 19,7 млрд доларів США - середньо- та довгострокові потреби (2027-2033 роки).

Україна наразі потребує відновлення складських приміщень, сільськогосподарського обладнання та техніки, вихідної сировини та матеріалів, витрат на рекультивацію пошкоджених сільськогосподарських угідь, пересадку багаторічних культур, а також відновлення поголів'я худоби, рибного господарства та аквакультури.

Таким чином, сьогодні український аграрний сектор переживає важкі часи. Вона вплинула на всю систему виробництва та збуту сільськогосподарської продукції. Це призвело до значного зменшення врожаю, через зниження посівних площ, втрату інфраструктури та техніки та інші фактори. Та навіть та продукція, яка вже готова, не може бути вільно експортована з країни через блокування портів. Тому сьогодні українські виробники переживають важкі часи і змушені шукати

шляхи зберегти свій бізнес. Український аграрний сектор потребує значних фінансових інвестицій для свого відновлення та подальшого функціонування. Ця тема буде детально досліджена у наступному підрозділі роботи.

2.3. Фінансування українських аграрних підприємств та їх фінансова стійкість.

Сьогодні, в умовах економічної нестабільності та зростаючої конкуренції на світових ринках, фінансування сільськогосподарських підприємств в Україні стає стратегічним фактором забезпечення їхньої стійкості та конкурентоспроможності. Аграрний сектор, є однією з найважливіших складових економіки країни, зазнає впливу різноманітних економічних, соціальних та екологічних викликів, що робить фінансування його діяльності особливо актуальним та складним завданням.

У цьому розділі буде проведено аналіз системи фінансування українських сільськогосподарських підприємств в умовах війни з виокремленням ключових аспектів, що визначають фінансову стійкість та ефективність їхньої діяльності. Ми розглянемо різні джерела фінансування, їх переваги та обмеження, а також визначимо вплив економічних та регуляторних факторів на доступність та умови фінансування для аграрного сектору.

Серед найдоступніших джерел фінансування в Україні можна виділити [61]:

- пряме фінансування;
- банківські кредити;
- лізинг;
- векселі;
- аграрні розписки;
- випуск цінних паперів.

Розглянемо особливості та переваги прямого фінансування. Його можна назвати найпростішим способом фінансування агробізнесу в Україні. Переважно воно здійснюється у формі:

- внесення власних коштів або активів до статутного капіталу сільськогосподарської компанії;
- отримання сільськогосподарською компанією поворотної фінансової допомоги;
- продаж частки в статутному капіталі аграрної компанії інвестору.

В якості внеску учасника до статутного капіталу можуть використовуватися грошові кошти, цінні папери або інше майно (тобто, обладнання, трактори, сушарки, та ін.). Внесок у натуральній формі повинен мати грошову оцінку, затверджену одноголосним рішенням загальних зборів учасників. Такий внесок збільшує частку учасника у статутному капіталі (і розмір статутного капіталу) сільськогосподарського товариства.

Банківське фінансування є найпоширенішою формою фінансування агробізнесу. Позики переважно видаються на поповнення обігових коштів та задоволення нагальних фінансових потреб: закупівлю засобів захисту рослин, насіння, а також на поточні потреби. Часто ці кредити мають форму кредитних ліній або овердрафтів, рідше - позик. Активно використовуються кредити і для реалізації інфраструктурних проектів (розвиток сховищ, будівництво) або придбання техніки та обладнання. У багатьох випадках українські банки вимагають заставу у вигляді нерухомості та обладнання. Підприємства, які ще не мають гарної кредитної історії, можуть отримати кредит на суму, що еквівалентна вартості їхньої нерухомості, або на меншу суму, якщо вони можуть запропонувати інші види застави. Нерідко активи старих агрокомпаній є або неліквідними і погано оформленими (тракторні бригади, елеватори, склади, зерносховища, власний капітал), або такими, що швидко зношуються (техніка використовується вкрай інтенсивно), чи такими, що швидко витрачаються (засоби захисту рослин, зерно, насіння).

Користуючись кредитними коштами, підприємство-позичальник, зазвичай, зобов'язане не лише своєчасно сплачувати відсотки за користування кредитом, а й регулярно надавати фінансову звітність до відповідного банку країни, забезпечувати можливість перевірки банком цільового використання кредитних

коштів та стану застави, здійснювати розрахунки через рахунки банку, що надав кредит. Крім того, банк може встановлювати інші обмеження та вимоги щодо діяльності сільськогосподарського підприємства в період користування кредитними коштами.

Лізинг є одним з найпопулярніших джерел фінансування для отримання техніки та обладнання аграрними підприємствами в Україні. На відміну від банківських кредитів, лізинг є набагато гнучкішим, оскільки не потребує додаткової застави, бездоганної кредитної історії чи тривалого оформлення. Водночас, недоліком цього інструменту фінансування є його вузька спеціалізація: лізингове фінансування надається лише на придбання техніки та обладнання. Лізинг не може вирішити проблему фінансування поточних потреб аграрної компанії. Варто зазначити, що аграрне підприємство має право лише на користування отриманим у лізинг майном і не може його продати чи передати в заставу. Також, у разі затримки лізингового платежу більш ніж на 30 днів, лізингодавець має право відмовитися від договору лізингу та вимагати від лізингоодержувача повернення об'єкту лізингу. Втрата майже повністю оплаченого обладнання через тимчасові фінансові проблеми вкрай неприємна.

Ще однією формою фінансування аграрних підприємств є векселі. За допомогою векселя можна оформити лише борг у грошовій формі за поставлені товари (виконані роботи, надані послуги). Платник за векселем (наприклад, українська сільськогосподарська компанія) на момент видачі векселя повинен мати зобов'язання перед продавцем (наприклад, продавцем засобів захисту рослин) на суму, не меншу за суму векселя. Головною перевагою векселя є те, що він передбачає відстрочку платежу на строк, зазначений у векселі. Нарахування відсотків за векселем не є обов'язковою умовою - він може бути виданий без відсотків. Використання векселів дає змогу українським аграрним компаніям дочекатися підвищення цін на свою продукцію. Найчастіше в період збору врожаю ціни падають, а витрати зростають. Відклавши погашення боргу, аграрна компанія може вивільнити кошти для проведення своєчасного збору врожаю, сушки та зберігання, та отримати більший прибуток за рахунок можливого зростання цін.

Окрім того, своєчасна оплата векселів формує позитивну кредитну історію, що полегшує отримання банківського кредиту.

Наступним досить поширеним інструментом фінансування є аграрні розписки. Аграрні розписки - це відносно новий інструмент фінансування аграрних підприємств. Однак саме аграрні розписки дозволили аграрним компаніям подолати замкнене коло "немає застави - немає кредиту - відсутність можливості придбати майно, яке може бути передане в заставу". Фактично, заставою за аграрними розписками виступає майбутній врожай.

Ключова особливість (а також перевага) аграрних розписок полягає в тому, що кошти за договором можна отримати не лише від банку, а й від будь-якої особи. Крім того, українські аграрні компанії можуть використовувати в якості застави свої основні активи - врожай. Поряд з цим, аграрні розписки вимагають дуже ефективного управління земельним банком: контролю за оформленням орендованих земельних ділянок, управління орендними відносинами. Оскільки при оформленні аграрної розписки необхідно надати нотаріусу документи, якими підтверджується право агрокомпанії на обробіток земельної ділянки під посіви сільськогосподарських культур. До того ж, необхідність нотаріального посвідчення робить процедуру залучення коштів за допомогою аграрних розписок значно дорожчою. Варто зазначити, що у разі невиконання боржником умов аграрної розписки кредитору не обов'язково звертатися до суду. Аграрна розписка має статус виконавчого документа. Кредитор може звернутися безпосередньо до органів примусового виконання, зокрема до приватних виконавців.

Найбільш економічно вигідним джерелом фінансування для аграрних компаній є випуск цінних паперів. При цьому процес такого фінансування є складним і дорогим. Залучення коштів на фінансових ринках шляхом розміщення цінних паперів потребує ретельного структурування активів, участі консультантів та відповідних інституцій, підготовки звітності, а також значних інвестицій у кадрові ресурси. До того ж, для успішного залучення коштів на фінансових ринках потрібна репутація успішної компанії та переконливе бізнес-обґрунтування. Доступ до цього джерела фінансування мають насамперед великі та добре

структуровані аграрні компанії. Випуск цінних паперів для українського ринку, як правило, не дуже виправданий. Передусім це пов'язано з досить слабким розвитком ринку цінних паперів в Україні. Найчастіше українські аграрні компанії залучають кошти в такий спосіб на ринках Західної Європи.

Український бізнес, як правило, залучає іноземні інвестиції на найближчому за географією та менталітетом ринку - Варшавській фондовій біржі в Польщі. Найбільше на Варшавській фондовій біржі торгують акціями українських аграрних компаній, оскільки аграрний сектор в Україні є одним з найбільш розвинутих та привабливих для інвесторів. Серед таких компаній можна виділити: «Астарта», «ІМК», «KSG Agro», «Агротон», «Мілкіленд», «Кернел», та «Овостар Юніон» «KSG Agro».

Проте в сучасних умовах цей інструмент залучення коштів є проблемним, адже на вартість акцій постійно впливає багато факторів. Фундаментальні фактори, такі як стабільна робота компанії, повинні працювати на підвищення цін на акції. Однак під час війни в Україні, яка прямо впливає на всі агрокомпанії, можуть переважати спекулятивні, військові та макроекономічні фактори. Адже через військові дії інвесторам важко передбачити подальший розвиток подій в Україні та майбутнє компанії, акції якої їх зацікавили. Саме тому 24 лютого 2022 року, коли російські війська вторглися в Україну, акції українських сільськогосподарських компаній на Варшавській фондовій біржі обвалилися. Станом на 2023 рік ціна акцій українських компаній стабілізувалася, проте вони досі залишаються досить ризиковими для інвесторів.

Крім того, в Україні реалізуються і державні проекти підтримки сільськогосподарських виробників, наприклад бюджетна підтримка передбачає:

- підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції;
- надання часткової компенсації витрат на сільськогосподарську техніку та обладнання українського виробництва;
- надання фінансової підтримки підприємствам агропромислового комплексу шляхом зменшення вартості кредитів;

- фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства і хмелярства;
- державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції;
- компенсація втрат врожаю сільськогосподарських культур, що спричинені техногенними та природними катастрофами;
- державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, що використовують меліоровані землі;
- державна підтримка для фермерів, які виробляють органічну сільськогосподарську продукцію;
- державна підтримка виробників картоплі;
- державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників шляхом надання бюджетної дотації на одиницю оброблюваних земель;
- спеціальна бюджетна дотація за наявну бджолосім'ю;
- часткове відшкодування вартості племінних тварин, бджіл та ембріонів;
- надання часткової компенсації витрат на будівництво та/або реконструкцію тваринницьких ферм і комплексів, рибних господарств, молочних доїльних залів, а також підприємств з переробки сільгосппродукції;
- надання часткової компенсації витрат на будівництво та реконструкцію потужностей із зберігання та переробки зерна;
- спеціальна бюджетна дотація за утримання маток, ярок, вівцематок та ягнят.

Через повномасштабну війну, багато аграріїв втратили частину свого майна і опинилися в дуже скрутному становищі. Тому як український уряд, так і міжнародні організації розробили спеціальні проекти підтримки, які допомагають агровиробникам впоратися з фінансовими труднощами.

Для підтримки своєї діяльності в умовах війни, аграрії отримали можливість отримати кредит до 60 мільйонів гривень (близько 2 050 900 доларів США) за програмою "5-7-9%" під 0% на період дії воєнного стану. Терміни кредитування

згідно з програмою 5-7-9% визначаються залежно від цільового використання коштів. Позики на інвестиційні проекти та рефінансування боргу надаються максимум на 5 років, а на поповнення обігових коштів - на 3 роки. Ці кредити можуть бути надані виключно на придбання основних засобів та на фінансування будь-яких витрат, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю. Програма "5-7-9%" фінансується і коштами міжнародних партнерів, зокрема, 30 березня 2023 року Світовий банк оголосив про реструктуризацію поточної програми "Прискорення приватних інвестицій у сільське господарство України", яка передбачає виділення 132 мільйонів доларів США спрямованих на підтримку відновлення сільськогосподарського виробництва, що постраждало внаслідок вторгнення Росії в Україну. У межах програми були надані кошти на державні програми, що розширили доступ до фінансування через кредитну програму "5-7-9" та часткові кредитні гарантії для малих фермерських господарств.

Світовий банк працює з міжнародними партнерами, щоб швидко допомогти Уряду України підтримати відновлення сільського господарства, надаючи пріоритет програмам, які допомагають фінансувати наступний посівний сезон (включаючи часткові кредитні гарантії), садівництво для забезпечення продовольчої безпеки, а також ефективне зрошення та управління водними ресурсами [64]. Реструктуризована Програма доповнює зусилля інших партнерів з розвитку, таких як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз та Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), спрямовані на підтримку відновлення сільського господарства. Зокрема, вона сприяє реалізації Ініціативи з аграрної стійкості, започаткованої USAID на початку серпня 2022 року, яка має на меті мобілізувати 250 мільйонів доларів США на підтримку сільського господарства України.

Крім того, стало відомо, що у листопаді 2023 року Міністерство аграрної політики та продовольства України та Світовий банк підписали Грантову угоду Мультидонорського трастового фонду допомоги, відновлення, реконструкції і реформування України та Угоду про позику (Екстрений проект надання

інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)) [6].

Реалізація «Екстреного проєкту надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)» планується протягом 2023-2024 років і включає надання Україні 700 мільйонів доларів США на розвиток та підтримку сільського господарства. Залучені кошти спрямують на реалізацію двох компонентів проєкту ARISE:

- фінансове забезпечення програми «Доступні кредити 5-7-9» для с/г виробництва та харчової переробки;
- надання грантової допомоги малим сільськогосподарським виробникам, а саме користувачам земельних ділянок та тим, хто спеціалізується на розведенні корів, кіз або овець.

У 2023 році фермери отримали понад 32 млрд грн кредитів за урядовою програмою "Доступні кредити на 5-7-9. Загалом, від початку поточного року понад 11 000 українських аграрних підприємств отримали 54,6 млрд грн банківських кредитів для розвитку своїх фермерських господарств. Зокрема, понад 8 500 підприємств отримали 32,3 млрд грн кредитів за урядовою програмою "Доступні кредити на 5-7-9" [62].

Найбільше кредитів за різними програмами отримали сільськогосподарські підприємства в наступних регіонах:

- Київська область - 10,2 млрд грн (802 підприємства);
- Вінницька область - 5,1 млрд грн (1 231 підприємство)
- Дніпропетровська область - 4,85 млрд грн (733);
- Кіровоградська область - 4,3 млрд грн (1 507);
- Одеська область - 3,8 млрд грн (979).

Найбільше кредитів за програмою "Доступні кредити на 5-7-9" отримали наступні регіони:

- Кіровоградська область - 3,7 млрд грн (1 208 підприємств);
- Вінницька область - 3,4 млрд грн (963);
- Одеська область - 3,24 млрд грн (789);

- Київська область - 3,06 млрд грн (652).

У рамках програми "Доступні кредити на 5-7-9" полегшується доступ до банківського кредитування для мікро- та малого бізнесу. Фермери можуть отримати кредит до 90 мільйонів гривень. Позики пропонуються під 5-9% річних, у залежності від типу суб'єкта господарювання та категорії кредиту.

У 2024 році Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) планує також збільшити фінансування проєктів в Україні [4]. Серед основних напрямів співпраці у 2024 році - надання фінансової підтримки виробникам обладнання для розмінування сільськогосподарських угідь, реалізація проєкту щодо страхування воєнних ризиків, а також надання кредитів для реального сектору економіки. Для ЄБРР збільшення обсягів робіт з розмінування українських сільськогосподарських земель є пріоритетним завданням. "Ми повністю усвідомлюємо, що процес розмінування українських територій є надзвичайно складним і фінансово затратним завданням. Але без нього неможлива реконструкція та економічний розвиток на деокупованих територіях", - зазначили представники організації.

Також ЄБРР знаходяться в постійному діалозі з урядом України щодо координації зусиль по інвестуванню в Україну, особливо в приватний сектор економіки, збільшення прямого кредитування українського приватного бізнесу, а також підтримки ліквідності держкомпаній. Наразі ЄБРР залучений до 547 проєктів в Україні. Обсяг інвестицій Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні становить 18 мільярдів 384 мільйони євро.

«AGRI-Ukraine» - ще одна програма підтримки українських агровиробників. Сполучені Штати Америки через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) заснували Ініціативу «AGRI-Ukraine» з метою збільшення експорту української сільськогосподарської продукції [18]. Ініціатива спрямована на підтримку сільськогосподарського сектору України, який є основою української економіки, і водночас пом'якшує глобальну кризу продовольчої безпеки, що загострилася через війну Росії проти України. Розроблений у партнерстві з Міністерством аграрної політики та продовольства України, проєкт "АгроІнвест" має на меті вирішення нагальних та стратегічних довгострокових проблем

сільськогосподарського виробництва та експорту, а також сприяння відновленню всього аграрного сектору України.

USAID інвестувало 100 мільйонів доларів США в проєкт «AGRI-Ukraine» та залучило понад 250 мільйонів доларів США від приватного сектору та інших донорів, що перевищило початкову мету в 150 мільйонів доларів США. USAID надає додаткові 250 млн доларів США і прагне щоб загальна сума інвестицій в «AGRI-Ukraine» становила 850 млн доларів США.

Програма зберігання «AGRI-Ukraine» допомогла фермерам упакувати та зберігати 843 268 тон зерна. Для цього було закуплено та розподілено 7 808 рукавів для зберігання продукції. «AGRI-Ukraine» охопила понад 45 250 осіб, у тому числі 14 345 агровиробників (близько 32% зареєстрованих фермерів), які отримали доступ до критично важливих ресурсів, сільськогосподарських та фінансових послуг, а також послуг зі зберігання. 870 фермерів отримали доступ до кредитів на суму \$52,6 млн через три фінансові додатки за підтримки AGRO. Понад 1 354 фермери отримали часткове погашення кредитів за рахунок пожертв у розмірі 100 000 доларів США від світової спільноти кредитних спілок. Фонд допоміг кредитним спілкам надати кредити на суму 2,2 млн доларів США для 922 мікро- та малих сільськогосподарських виробників.

В межах програми «AGRI-Ukraine» компанія «Bayer» виділила 64 млн доларів США на збільшення виробництва насіння та надала насіння для 25 000+ домогосподарств і фермерів. Інвестиції «AGRI-Ukraine» включають збільшення потужності сушок для насіння, додаткове польове обладнання та додаткові сховища. Завдяки збільшенню потужностей, «Bayer» також створить нові робочі місця в регіоні, а також задовольнить попит на насіння кукурудзи в Україні та за її межами. У січні 2023 року компанія «Bayer» також оголосила про передачу високоякісного насіння овочів українським фермерам, щоб допомогти подолати кризу, спричинену повномасштабним вторгненням росії в Україну.

У співпраці з USAID, такі українські компанії як «Зерновий Альянс», «Кернел» та «Нібулон» збільшили свої інвестиції більш ніж на 36 млн доларів США для розширення трьох маршрутів зернових коридорів. Завдяки додатковим

інвестиціям від USAID у розмірі \$8 млн, ці спільні зусилля, за прогнозами, збільшать пропускну спроможність зернових шляхів України на понад 3,35 млн тон на рік, підтримавши українську економіку у критичний час, зменшивши залежність від Чорного моря та забезпечивши постачання вкрай необхідного зерна на світовий ринок.

«Corteva Agriscience» також приєдналася до «AGRI-Ukraine» в червні 2023 року, щоб розширити доступ фермерів до новітніх технологій захисту рослин, агро підтримки та розширення інструментів фінансування. У квітні 2023 року Світовий банк розпочав виділення \$132 млн на розширення доступу до фінансування для українських фермерів. Це фінансування узгоджене з проектом «AGRI-Ukraine», з особливим акцентом на розширення доступу до фінансування, покращення доступу до фінансування через кредитну програму "5-7-9" та часткові кредитні гарантії для малих фермерських господарств, для розширення виробництва та підвищення ефективності використання води, щоб дати можливість українським фермерам мати хороший врожай навіть у періоди посухи.

Таким чином, основою стратегії відновлення та ефективного розвитку аграрного сектору є розширення виробництва сільськогосподарської продукції, поглиблення її переробки та пошук нових логістичних можливостей для її збуту. Україна, як до війни, так і сьогодні, є експортоорієнтованою економікою. У структурі експорту аграрний сектор економіки країни залишається основним постачальником майже половини продукції на світові продовольчі ринки, зокрема, на ринки зернових.

Як свідчать прогнози Мінекономіки та опитування фермерів, опубліковані Державною службою зайнятості, попри складні обставини, зумовлені військовою агресією Росії проти України, зберігається позитивний прогноз щодо експортного потенціалу аграрної продукції, зокрема зернових культур. Здійснення цих планів залежить як від розблокування портів, так і від безпеки морських, залізничних та автомобільних перевезень. Імовірно, у наступному році збережеться тенденція до зростання вартості транспортування та відвантаження сільськогосподарських товарів за кордон. Тому необхідно приділити особливу увагу пошуку нових форм

співпраці з іноземними торговельними партнерами у зовнішньоекономічній діяльності та визначенню нових альтернативних шляхів (транспортних маршрутів) постачання товарів, що експортуються. Стає очевидною необхідність залучення міжнародних організацій до забезпечення безпеки експорту сільськогосподарської продукції.

Одним із важливих кроків у забезпеченні стійкості аграрного сектору має стати розширення існуючих та створення нових галузевих програм підтримки фермерських господарств на постраждалих територіях, забезпечення фермерів якісним насінням, технікою, електроенергією та доступу до них усіх представників аграрного сектору на засадах прозорості та контролю за цільовим використанням коштів.

РОЗДІЛ 3.

МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТРОЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

3.1 Досвід країн світу у забезпеченні конкурентної переваги на світовому аграрному ринку та можливість його застосування в Україні

Сьогодні, в умовах глобалізації та постійних змін у світовій економіці, вивчення досвіду інших країн у сфері сільськогосподарського виробництва стає джерелом цінної інформації для країн, які прагнуть підвищити конкурентоспроможність свого аграрного сектору. Чимало країн успішно реалізують стратегії та інноваційні підходи, які допомагають їм утримувати сильні конкурентні позиції на світових ринках сільськогосподарської продукції.

Для дослідження конкурентних стратегій, обрано країни, які мають схожі початкові характеристики з Україною. Тобто розмір території, клімат, природні умови, адже саме їх досвід може стати корисним для України. Першою країною, на яку варто звернути увагу є Нідерланди.

Потужність харчової промисловості та агробізнесу в Нідерландах зростала протягом багатьох десятиліть. Про це свідчить той факт, що зараз Нідерланди одним з найбільших експортерів продовольства у світі. Конкурентоспроможність Нідерландів на глобальному ринку не обмежується одним сектором. Ця країна має успіхи у багатьох ключових галузях агробізнесу, зокрема садівництві, птахівництві, свинарстві та молочному виробництві.

В Нідерландах досить добрі умови для функціонування сільського господарства, що сприяють зміцненню агропромислового комплексу країни. Наприклад, клімат і родючі ґрунти надзвичайно сприятливі для сільського господарства. Високі ціни на землю та робочу силу змушують фермерів вдосконалювати виробництво та працювати ефективно. Завдяки поєднанню цих факторів країна змогла стати успішним виробником та експортером на глобальний ринок.

Нідерланди є одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі. Голландський аграрний сектор щорічно експортує сільськогосподарської продукції на суму близько 65 мільярдів євро. Це 17,5% від загального обсягу голландського експорту. Чверть експорту припадає на найбільшого торгового партнера - Німеччину. Сільське господарство та садівництво, на які припадає 10% голландської економіки та зайнятості, також відіграють дуже важливу роль [16].

Один з секретів успіху полягає у великій конкуренції за землю в Нідерландах, адже країна має досить невелику площу, порівняно з конкурентами, такими як США та Китай. Щоб випередити конкурентів, нідерландські фермери повинні бути продуктивними та ефективними, що вимагає розумних і значних інвестицій. Хорошим прикладом є одна з найбільших голландських теплиць у невеликому селі Вірінген. Величезна теплиця розкинулася на 250 гектарах. Лише в освітлення було інвестовано багато мільйонів євро, ще більше було витрачено на будівництво теплиці та її систем клімат-контролю. Такий проект був би неможливий без отримання фінансування від банків. Для розвитку галузі важливо, щоб фінансові установи довіряли агробізнесу та мали глибокі знання про нього. Це, в свою чергу, дозволяє країні не відставати від іноземної конкуренції.

Фермери у Нідерландах можуть отримати фінансування за допомогою отримання кредитної гарантії. Частину фінансування забезпечує держава, іншу частину – один з банків на вибір. Головними умовами є – знаходитися на території Нідерландів, займатися сільським господарством або садівництвом та бути фінансово стабільним бізнесом. Якщо фермер хоче запровадити якусь інноваційну технологію, зробити своє виробництво більш екологічним, удосконалити чи розширити власне виробництво – він може скористатися цією програмою та отримати потрібні кошти [32].

Також у країні досить поширена програма для фермерів, які лише починають свій бізнес. Вони також можуть отримати фінансування для розвитку свого бізнесу. Ці програми є дуже важливими для підтримки сільського господарства в країні,

його інноваційного розвитку, а отже і вищої конкурентоспроможності країни на глобальному ринку.

Щоб випередити конкурентів, Нідерланди працюють в багатьох сферах. Дуже важливим є розвиток науки та інновацій. Нідерландські фермери намагаються впроваджувати передові технології у своєму виробництві, щоб не втрачати конкурентні позиції на глобальному ринку. Серед них можна виділити:

«Smart farming» - розумне сільське господарство - сюди входить впровадження технологій і робототехніки у виробничий процес, а також використання GPS для техніки. Отримані дані використовуються для оптимізації виробництва, підвищення ефективності та врожаю. Ця технологія перебуває на ранніх стадіях свого розвитку. Очікується, що протягом наступних 10 років це буде найбільша революція в секторі агробізнесу, яка принесе феноменальні переваги в багатьох сферах.

Генна біологія – ця технологія не пов'язана з ГМО. Головний принцип полягає в проведенні генетичних досліджень, щоб визначити, яке насіння і породи залишаться для наступного покоління, намагаючись відсіяти слабкі місця в генах рослин і тварин, які роблять їх більш вразливими до хвороб. Геноміка також є важливим фактором для дослідження впливу різних продуктів на гени людей. Розвиток цієї сфери досліджень є важливим для майбутнього людства.

Технологія біопереробки - ця технологія дозволяє отримувати корисні речовини з відходів та інших побічних продуктів тваринного або рослинного походження, наприклад, енергію, хімічні продукти або корми для тварин. Тваринництво цінне не лише м'ясом, а й переробкою відходів на енергію та корм для тварин.

Всесвітній економічний форум називає Нідерланди взірцем для наслідування у сфері технологічного розвитку сталого сільського господарства [54]. Близько двадцяти років тому країна взяла на себе зобов'язання виробляти вдвічі більше продовольства, ніж використовувати ресурсів. Для цього урядом країни були створені спеціальні програми підтримки фермерів, надання субсидій та грантів. Ця

ініціатива сприяла тому, що багато фермерів по всій країні зменшили залежність від води для вирощування основних сільськогосподарських культур на цілих 90%.

Крім того, уряд країни активно підтримує органічне виробництво. В Нідерландах з кожним роком створюється все більше фермерських господарств, які займаються виробництвом виключно органічної продукції. Головною їх перевагою є те, що в процесі вирощування не використовуються хімічні пестициди, що позитивно впливає не лише на продукти харчування а й на ґрунти. Щоб зробити органічні ферми більш конкурентоспроможними у порівнянні зі звичайним сільським господарством, уряд підписав угоди з супермаркетами, Нідерландською конфедерацією сільського господарства і садівництва (LTO) та іншими сторонами для спільного просування органічних продуктів і розширення їх асортименту в магазинах. Завдяки цьому продажі органічних продуктів зросли на 10%.

Також Нідерланди активно популяризують використання альтернативних джерел енергії. Урядові програми спрямовані на те, щоб енергетика та хімічна промисловість збільшували використання екологічно чистої сировини, тобто відходів рослинного і тваринного походження. Уряд активно сприяє використанню біомаси для виробництва палива, хімікатів, ресурсів, електроенергії та тепла. До 2030 року 30% всієї викопної сировини (нафта, вугілля, природний газ) має бути замінено зеленими матеріалами (біомасою). Метою є створення зеленої економіки (біоекономіки), що базується на використанні біомаси як одного з основних джерел отримання енергії.

Розглянемо досвід Франції у виробництві аграрної продукції. Франція - найбільший виробник та експортер пшениці в Європейському Союзі. Завдяки помірному клімату на півночі та середземноморському на півдні, країна має велике розмаїття сільськогосподарських культур та худоби.

Площа орних земель на материковій частині Франції становить 56%, хоча вона постійно зменшується з 1950 року через урбанізацію. З 500 000 фермерських господарств у Франції 93% є середніми та великими за розміром.

Виробництво пшениці у 2022-23 роках оцінюється на рівні 33,7 млн тон, згідно зі звітом про ринок зерна від 13 квітня від FranceAgriMer [14].

Тож розглянемо головні особливості сільського господарства Франції. Перш за все, у Франції фермер - це професія, і лише ті, хто пройшов відповідне навчання та отримав кваліфікаційний сертифікат, мають право на державні субсидії. Ця ініціатива спрямована на підтримку освіти та підвищення кваліфікації сільських підприємців для покращення ефективності та стійкості сільськогосподарського сектору. Також, однією з умов отримання субсидій може бути зобов'язання фермерів до професійного розвитку та участі в періодичних навчаннях чи семінарах для підвищення своєї кваліфікації. Контролює цей процес організація SAFER (Sociétés d'aménagement foncier et d'établissement rural) [53], також вона проводить сільськогосподарські технічні та фінансові тренінги для майбутніх фермерів. Крім того, французькі фермери можуть брати участь у професійних асоціаціях та організаціях, які сприяють обміну досвідом, інноваціями та надають підтримку для розвитку агросектору.

Ця система була б досить корисною і для України, адже вона стимулює фермерів до постійного удосконалення своїх знань та навичок, сприяє впровадженню новітніх технологій у сільське господарство та забезпечує високі стандарти професійної компетентності в галузі. Такий підхід сприяє забезпеченню стійкості та конкурентоспроможності французького сільського господарства в умовах сучасного глобалізованого ринку.

Також Франція відома своїми фермерськими об'єднаннями. Така співпраця між фермерами, що дозволяє їм спільно купувати техніку, обмінюватися досвідом, та мати сильнішу позицію при веденні переговорів з покупцями та державою. Розглянемо найбільш впливові об'єднання сільськогосподарських виробників Франції:

Таблиця 3.1 - Фермерські об'єднання у Франції

Назва об'єднання	Характеристика
FNSEA (Fédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Agricoles) [37]	FNSEA є найбільшим фермерським об'єднанням у Франції. Воно об'єднує понад 500 тисяч фермерів і представляє інтереси різних галузей сільського господарства. FNSEA веде переговори з урядом, має великий вплив на формування сільськогосподарської політики та активно працює над розвитком сільського господарства та підтримкою фермерів. Головними цілями є: - Дати можливість фермерам гідно заробляти на життя своєю працею та модернізувати свої господарства, борючись за справедливую конкуренцію, ціни та стандарти. - Підтримка малих фермерських господарств та сімейних ферм. Гарантія рівних можливостей для малих та великих виробників сільськогосподарської продукції.

	- Покращувати економічні, соціальні та екологічні показники французьких фермерських господарств. - Вирішення нових викликів, що стоять перед сільським господарством: адаптація до зміни клімату, виробництво відновлюваної енергії, точне землеробство, цифрова революція тощо.
Jeunes Agriculteurs (JA) [42]	"Молоді Фермери" – це французьке об'єднання, що об'єднує молодих сільських підприємців та фермерів. Організація активно працює над підтримкою та захистом інтересів молодих фермерів, сприяє їхньому освітньому та професійному розвитку.
Coordination Rurale [30]	Це об'єднання, яке надає підтримку меншим сільськогосподарським підприємствам та сімейним господарствам. Coordination Rurale ставить за мету захищати права фермерів, які працюють у різних галузях сільськогосподарського виробництва.
APCA (Assemblée Permanente des Chambres d'Agriculture) [23]	Це об'єднання, яке представляє інтереси фермерів через регіональні палати сільського господарства. APCA сприяє обміну інформацією між фермерами та урядовими структурами.

Таким чином, ці фермерські об'єднання виступають як ключові гравці в сільському господарстві Франції, сприяючи не тільки захисту інтересів фермерів, але і розвитку сталого та ефективного агросектора. Вони активно беруть участь у діалозі з урядом, сприяють вирішенню проблем сільськогосподарського виробництва та формуванню політики в галузі сільського господарства. Завдяки цьому, малі сільськогосподарські виробники є почутими, а їх проблеми мають набагато більше шансів на вирішення. В Україні майже половина сільськогосподарської продукції виробляється малими фермерськими або домашніми домогосподарствами. Тому такий досвід міг би бути корисним для них.

У зв'язку з глобальною зміною клімату, в останні роки все частішими стають посухи та занадто спекотні погодні умови. Це є великою проблемою для сільського господарства, адже вирощування звичних культур ускладнюється. За останні 5 років багато країн, зіткнулися із зниженням врожайності через посухи. Тому важливо розглянути досвід ведення сільського господарства країнами, для яких спекотний клімат є звичним. Варто дослідити методи, які вони використовують для успішного вирощування агрокультур.

Однією з таких країн є Австралія. Ця країна є однією з провідних держав у світі з ефективним і високотехнологічним сільським господарством. Досвід Австралії у цій сфері включає в себе ряд інновацій та сучасних підходів, які сприяють підвищенню продуктивності та екологічності сільськогосподарського виробництва. Ось деякі аспекти досвіду Австралії в сільському господарстві та інноваціях:

1. Зрошувальні системи:

Зважаючи на зменшення кількості доступної води через зміну клімату та суворі умови, значна частина австралійських фермерів використовує ефективні системи зрошення, такі як крапельне зрошення та системи підземного зрошення. Це дозволяє економити воду і забезпечує максимально точний полив рослин.

Irrigation Australia - провідна національна організація, що представляє австралійську зрошувальну галузь у всіх секторах: від водокористувачів, консультантів, проектувальників до уряду, виробників та роздрібних торговців [51].

Завдяки історії впровадження державної політики, спрямованої на створення фінансових стимулів для ефективного використання води, що підкріплюється регуляторними вимогами щодо екологічних та соціальних показників, а також добре розвиненому зрошувальному сектору, Австралія вважається світовим лідером у сфері управління водними ресурсами та ефективності водокористування.

Австралія успішно розробила та впровадила ефективну систему зрошення, яка відіграє ключову роль в управлінні водними ресурсами та підтримці екологічно сталого ведення сільського господарства. Розбудова та фінансування зрошувальної системи в Австралії передбачає поєднання державних та приватних інвестицій, урядових ініціатив, науково-дослідних установ та співпраці з фермерськими господарствами. Розглянемо деякі ключові аспекти того, як Австралії вдалося цього досягти:

— Урядові ініціативи та фінансування:

Уряд Австралії бере активну участь у просуванні та фінансуванні зрошувальної інфраструктури. Для підтримки фермерів у впровадженні ефективних методів зрошення було започатковано різноманітні програми та ініціативи. Уряд часто фінансує будівництво дамб, водосховищ та водорозподільчих мереж.

— Органи управління водними ресурсами:

Австралійські органи управління водними ресурсами створені як на державному рівні, так і на рівні штатів. Вони відповідають за нагляд за розподілом,

транспортуванням і використанням води. Вони часто співпрацюють з фермерами та надають фінансову підтримку для розвитку ефективних зрошувальних систем.

— Дослідження та інновації:

Науково-дослідні установи та сільськогосподарські організації в Австралії відіграють життєво важливу роль у розробці інноваційних технологій та практик зрошення. Ці установи отримують фінансування на дослідницькі проекти, спрямовані на підвищення ефективності використання води, розробку посухостійких культур та покращення зрошувальної інфраструктури.

— Співпраця з аграрним сектором:

Уряд Австралії співпрацює з представниками аграрного сектору, в тому числі фермерами та фермерськими асоціаціями, щоб зрозуміти їхні потреби та проблеми. Завдяки цій співпраці розробляються практичні та економічно вигідні для фермерських господарств рішення в галузі зрошення.

— Приватні інвестиції:

Приватні інвестори, включаючи сільськогосподарські підприємства та корпорації, часто беруть участь у фінансуванні зрошувальних проектів.

— Розвиток інфраструктури:

Будівництво дамб, водосховищ та зрошувальних каналів передбачає значний розвиток інфраструктури. Органи державної влади, як федеральні, так і штатні, виділяють кошти на планування, проектування та будівництво цих об'єктів з метою покращення можливостей зберігання та розподілу води.

Фінансування та розвиток зрошувальних систем Австралії відображає багатогранний підхід, що передбачає співпрацю між урядом, приватним сектором, науково-дослідними установами та сільськогосподарським товариством. Ця комплексна стратегія спрямована на забезпечення раціонального використання води, підвищення продуктивності сільського господарства та вирішення проблем, пов'язаних із посушливим і непостійним кліматом Австралії.

Проте, раціональне використання водних ресурсів не єдиний секрет успіху австралійського аграрного сектору. Країна є досить інноваційною і в інших

методах збільшення ефективності виробництва продукції. Наприклад, сьогодні досить активно впроваджуються такі практики:

— Впровадження точного землеробства (Precision Agriculture): австралійські фермери впроваджують методи точного землеробства, які використовують передові технології, такі як GPS, датчики та аналіз даних, для оптимізації ведення сільського господарства. Сюди входить точний посів, внесення добрив і пестицидів зі змінною нормою, а також цілеспрямоване управління зрошенням.

— Інтернет речей (IoT) у сільському господарстві: інтернет речей використовується в австралійському сільському господарстві для моніторингу та контролю різних аспектів сільськогосподарських операцій. Ці пристрої збирають дані про вологість ґрунту, температуру, погодні умови та стан здоров'я худоби, що дозволяє фермерам приймати рішення на основі даних і підвищувати продуктивність.

— Дистанційне зондування та супутникові знімки: технології дистанційного зондування, включаючи супутникові знімки та дрони, використовуються для моніторингу стану посівів, виявлення шкідників і хвороб та оцінки стану ґрунту. Ці дані допомагають фермерам виявляти потенційні проблеми на ранніх стадіях і вживати превентивних заходів, що сприяє кращому менеджменту врожаю.

— Програмне забезпечення для управління фермою: цифрове програмне забезпечення для управління фермою стає все більш популярним серед австралійських фермерів. Такі платформи надають інструменти для планування, ведення обліку, управління запасами та фінансового аналізу. Вони допомагають впорядкувати фермерські операції, покращити процес прийняття рішень та підвищити загальну ефективність.

— Робототехніка та автоматизація: робототехніка та технології автоматизації активно проникають в австралійське сільське господарство. Автоматизована техніка, така як роботизовані доїльні системи та автономні трактори, зменшує потребу в робочій силі та підвищує операційну ефективність.

— Аналітика даних та штучний інтелект: технології аналізу даних та штучного інтелекту застосовуються для обробки сільськогосподарських даних, зібраних з різних джерел, включаючи датчики та супутникові знімки. Ці інструменти допомагають фермерам краще розуміти продуктивність сільськогосподарських культур, прогнозувати хвороби, врожайність та оптимізувати ресурси.

— Вертикальне землеробство та вирощування сільськогосподарських культур у контрольованому середовищі: зважаючи на обмеженість орних земель та зростаючу урбанізацію, австралійські фермери досліджують методи вертикального землеробства та вирощування сільськогосподарських культур у контрольованому середовищі. Ці методи передбачають вирощування рослин у закритому ґрунті з використанням штучного освітлення, застосуванням гідропоніки (технологія, заснована на вирощуванні рослин без ґрунту, але в стерильному субстраті і з систематичним поливом спеціальним живильним розчином) та точного контролю навколишнього середовища для досягнення максимальної продуктивності в умовах обмеженого простору.

— Агротехнологічні стартапи та інноваційні хаби: Австралія стала однією з перших країн, де з'явилися агротехнологічні стартапи та інноваційні хаби, що сприяють співпраці між фермерами, дослідниками та розробниками технологій. Ці ініціативи сприяють впровадженню нових технологій і полегшують обмін знаннями в аграрній спільноті.

— Підвищення кваліфікації та навчання: щоб освоїти сучасні технології та цифровізацію, австралійські фермери беруть участь у програмах підвищення кваліфікації та тренінгах. Ці ініціативи мають на меті навчити фермерів ефективному використанню нових технологій та надати їм необхідні навички, щоб орієнтуватися в цифровому просторі сучасного сільського господарства.

Таким чином, було досліджено досвід трьох різних країн у веденні сільського господарства. Кожна з них має свої особливості та переваги, проте, спільним є те, що кожна з цих країн намагається слідувати сучасним тенденціям. Це проявляється у стимулюванні інвестицій у аграрний сектор, розвитку інновацій, підтримці малих

та великих фермерів, сприяння їх професійному розвитку та багато іншого. Нідерланди приділяють надзвичайно багато уваги технологічному розвитку своїх фермерських господарств, для чого були створені різні системи фінансування та гранти. Країна має досить невелику площу, якщо порівнювати з такими світовими лідерами на ринку як США, Китай і навіть Австралія, які можуть мати величезні обсяги виробництва за рахунок великої території та кількості земель, відведених під аграрне виробництво. Саме тому, щоб залишатися конкурентоспроможними на глобальному ринку, їм потрібно приділяти настільки багато уваги розвитку технологій та підвищенню ефективності. Франція також є прикладом, як країна може підтримувати свої виробників та як самі аграрії можуть брати відповідальність за майбутнє сільськогосподарського сектору держави, об'єднуючись у спілки та асоціації. Австраліє є прикладом того, як попри не зовсім сприятливі кліматичні умови та брак водних ресурсів, можна бути успішним виробником та експортером сільськогосподарської продукції на глобальний ринок.

Досвід цих країн може стати чудовим прикладом для України в тому, як варто в майбутньому розвивати саме технічну та інноваційну складову сільськогосподарського виробництва. Це потребує багато фінансових ресурсів, залучення іноземних інвестицій та навчання фермерів, для успішного використання таких технологій. Звичайно, у 2023 році це ускладнюється і тим, що війна досі триває і пріоритетом аграріїв є збереження виробництва та можливості функціонувати у таких надскладних умовах. Проте вже сьогодні варто думати про те, як не лише відновити український аграрний сектор після нашої перемоги, а й як зробити його більш інноваційним та конкурентоспроможним. Саме тому так важливо вивчати досвід інших країн та переймати найкращі практики. Це дозволить Україні не лише зберегти присутність на глобальному ринку, а й значно розширити її.

3.2 Огляд моделей забезпечення конкурентних позицій України на світовому ринку аграрної продукції

У сучасному світі, для того щоб бути конкурентоспроможним на глобальному аграрному ринку, країні недостатньо мати лише величезну територію та сприятливі природні умови для вирощування сільськогосподарських культур. На конкурентоспроможність країни впливає низка факторів, які охоплюють економічні, соціальні, технологічні та екологічні фактори (Додаток А). Комбінація цих чинників визначає загальний рівень конкурентоспроможності країни на глобальному аграрному ринку, а ефективне управління ними допомагає зберігати стабільні та вигідні позиції у світовому аграрному секторі.

Комбінація цих чинників визначає загальний рівень конкурентоспроможності країни на глобальному аграрному ринку, а ефективне управління ними допомагає зберігати стабільні та вигідні позиції у світовому аграрному секторі.

Розглянемо потенціал України для покращення власних позицій на міжнародному ринку аграрної продукції.

Таблиця 3.2 - SWOT-аналіз конкурентних позицій України на міжнародному аграрному ринку

Сильні сторони	Слабкі сторони
• Сприятливі кліматичні умови; • Наявність великої площі родючих земель, що дозволяє вирощувати значні обсяги продукції; • Доступність природних та водних ресурсів для виробництва. • Можливість вирощувати різні види сільськогосподарських культур, відповідно до попиту на ринку; • Виробничий потенціал – в Україні є величезна кількість агропідприємств та фермерських господарств, що забезпечує різноманітність продукції та значні обсяги виробництва • Орієнтація на експорт – Україна використовує лише невелику частину врожаю, більшість аграрної продукції експортується • Вигідне географічне розташування, яке дозволяє здійснювати експорт до різних країн та регіонів • Розвинена транспортна мережа • Наявність кваліфікованої робочої сили	• Використання застарілих технологій – багато підприємств в Україні досі використовують застарілі технології для вирощування/зберігання агрокультур, що негативно впливає на ефективність виробництва • Обмежений доступ до капіталу - деякі аграрні підприємства можуть стикатися з труднощами в отриманні доступу до фінансування для впровадження новітніх технологій та модернізації виробництва. • Низький рівень іноземного інвестування - нестабільність політичної та економічної ситуації в країні стримує потік іноземних інвестицій в аграрний сектор • Екологічні стандарти - надмірне використання хімічних добрив та пестицидів може призвести до забруднення ґрунту та водних ресурсів, що може вразити якість продукції та її відмінність на ринку.

Можливості	Загрози
• Розширення співпраці та входження на нові ринки може розширити географію експорту. • Зростаючий попит на екологічно чисту продукцію створює можливості для розвитку органічного виробництва. • Стимулювання та підтримка експорту продукції українських виробників з боку держави для підвищення їх конкурентоспроможності на глобальному ринку. • Розвиток інновацій у виробництві- Підтримка та розвиток інноваційних стартапів у галузі агротехніки, біотехнологій та інших галузей. • Розширення транспортних маршрутів - розвиток нових та оптимізація існуючих транспортних маршрутів для забезпечення ефективного та швидкого транспортування продукції. • Створення та розвиток аграрних інвестиційних фондів для привертання капіталу та підтримки проєктів.	• Висока конкуренція на глобальному ринку • Негативний вплив кліматичних змін на вирощування та врожайність. • Нестабільність цін на світових ринках може впливати на дохідність сільськогосподарських підприємств. • Високі стандарти та вимоги до продуктів харчування. • Зростання цін на енергію, паливо та інші ресурси може збільшити витрати на виробництво. • Блокування українських портів значно ускладнює експорт товарів • Вплив війни – руйнування складів, знищення урожаю та сільськогосподарської техніки, мінування посівних площ та ін. • Блокування експорту української агропродукції європейськими країнами (наприклад Польща, Угорщина та ін.) • Введення нових тарифів та торговельних обмежень може ускладнити доступ на ринки окремих країн.

Джерело: побудовано автором.

В основу формування моделі конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору в сучасних умовах глобалізації покладено концепцію багатофункціональності. Її зміст полягає в тому, що сільське господарство як один із видів економічної діяльності створює не лише товари, а й незамінні нетоварні суспільні блага (послуги), найважливішими серед них є продовольча безпека країни та світу; забезпечення добробуту сільського населення, яке також виробляє велику кількість сільськогосподарської продукції; підтримання екологічної рівноваги та збереження біорізноманіття.

Конкурентоспроможність аграрного сектору України залежить від багатьох компонентів, серед них варто виділити такі:

- Інноваційна стратегія.
- Інтеграційна стратегія.
- Зовнішньоекономічна стратегія.
- Іміджева стратегія.
- Екологічна стратегія.
- Інвестиційна стратегія.

Розглянемо кожну з цих стратегій більш детально. Одним із головних чинників забезпечення ефективного функціонування українських аграрних виробників в умовах глобальної конкуренції є формування інноваційної стратегії їхньої діяльності. Її метою є створення та використання інновацій у сільськогосподарському виробництві, адже сьогодні спостерігається виснаження земельних ресурсів та зниження продуктивності землі сільськогосподарського призначення та поголів'я худоби; зростання кількості проблем сільського населення; недостатність фінансової підтримки аграрного сектору; зниження рівня конкурентоспроможності продукції та багато інших проблем.

Зростання світового виробництва сільськогосподарських культур відбуватиметься в першу чергу завдяки підвищенню продуктивності, а не збільшенню площі земельних угідь. Тому інвестиції у підвищення врожайності та вдосконалення управління сільськогосподарськими підприємствами є вкрай важливими. Якщо говорити про подальший прогрес у селекції рослин і перехід до більш інтенсивних систем виробництва, то за прогнозами, підвищення врожайності забезпечить 79% зростання світового виробництва сільськогосподарських культур, розширення посівних площ - 15%, а підвищення інтенсивності вирощування - 6% впродовж 2023-2032 років [66].

Всі ці дані свідчать про важливість переходу українського аграрного сектору на більш інноваційну модель розвитку. Завдяки цьому з'являться нові можливості для економічного зростання суб'єктів господарювання. Інтенсивне та економічно ефективне впровадження інновацій у виробництво стає можливим за виконання наступних умов:

- формування та затвердження на державному рівні комплексу взаємопов'язаних галузевих інноваційних програм і проектів;
- здійснення матеріально-технічної підтримки з боку наукової та науково-технічної сфери;
- формування сприятливого інституційного середовища для впровадження та реалізації наукових результатів;
- побудови ефективних конкурентоспроможних інформаційних центрів.

Тож завданням інноваційної стратегії є досягнення економічних, організаційних та соціальних результатів шляхом застосування комплексу механізмів державного регулювання. Найбільш важливими серед них є:

- нарощування обсягів державної підтримки наукових досліджень та використання їх результатів в агропродовольчому виробництві прямими та непрямими методами;

- розбудова ефективної інфраструктури насамперед, у вигляді спеціальних агроекономічних зон, агротехнологічних парків, інформаційних центрів тощо;

- формування національної мережі інформаційно-консультаційних послуг для сільськогосподарських товаровиробників про наявність агро інновацій та можливості їх використання.

Реалізація проектів з впровадження інновацій в аграрному секторі дозволяє підвищити економічний, екологічний та соціальний ефекти. Особливість агроінновацій полягає у використанні в інноваційному процесі природних факторів і компонентів, які також є безпосередніми об'єктами агроінноваційної діяльності. Основними завданнями інноваційної стратегії розвитку аграрного сектору в цьому контексті є його техніко-технологічна модернізація, економія ресурсів у виробництві, вдосконалення якісних характеристик сільськогосподарської продукції та підвищення якості виробництва.

Серед головних інновацій, що стосуються покращення ефективності сільськогосподарського виробництва, можна виділити:

1. Точне землеробство (Precision agriculture) - це стратегія управління сільськогосподарськими ресурсами, яка збирає, обробляє та оцінює дані, а також надає інформацію, що допомагає фермерам оптимізувати та підвищити якість і продуктивність.

Система точного землеробства сприяє поліпшенню стану сільськогосподарських угідь і підвищенню якості сільськогосподарської продукції в кількох ключових сферах, зокрема, ця інноваційна сільськогосподарська технологія застосовує великі дані для ухвалення управлінських рішень,

дозволяючи фермерам контролювати такі змінні врожайності, як рівень вологості, стан ґрунту і мікроклімат, що дає змогу максимізувати врожайність. Технологія спирається на системи дистанційного зондування, дрони, робототехніку та автоматизацію для покращення здоров'я посівів та оптимізації сільськогосподарських ресурсів, що сприяє підвищенню продуктивності.

За оцінкою Grand View Research, глобальний ринок точного землеробства досягне \$16,35 млрд до 2028 року, з середньорічним темпом зростання в 13,1%. На думку організації, збільшення державної підтримки та зростаюча потреба в ефективному моніторингу посівів сприятимуть зростанню ринку[41].

2. Сільськогосподарська робототехніка:

У 2022 році обсяг світового ринку сільськогосподарської робототехніки склав майже \$5 млрд. Необхідність задовольнити зростаючий світовий попит на продовольство є однією з головних причин широкого застосування та впровадження сільськогосподарської робототехніки.

Багато сільськогосподарських робіт, що виконуються людиною, тепер можуть виконувати сільськогосподарські роботи (агробіоти), максимізуючи продуктивність і заощаджуючи величезні ресурси. Сьогодні агробіоти використовуються для посіву насіння, збору врожаю, прополки, сортування та пакування, догляду за худобою тощо.

3. Вертикальне землеробство:

Середня врожайність зернових з гектара становить від трьох до шести тон. Однак фермерам не доводиться стикатися з цим обмеженням, коли вони використовують вертикальне фермерство в закритому ґрунті. Це фермерське господарство в приміщенні, де сільськогосподарська продукція вирощується в закритому та контрольованому середовищі. Технологія використовує вертикально встановлені полиці для вирощування, щоб збільшити врожайність в умовах обмеженого простору. Досить часто полиці не потребують ґрунту - вони або гідропонні, або аеропонні:

Гідропоніка - це садівнича практика, яка вирощує рослини у воді та поживних розчинах.

Аeropоніка підвішує коріння рослин у повітрі, а випромінювачі періодично обприскують їх водою та поживними речовинами.

Вертикальні ферми в приміщенні дозволяють виробникам контролювати такі змінні, як світло, температура, вода, а іноді і рівень вуглекислого газу, що дозволяє їм отримувати якісніші та більші врожаї. Серед інших переваг технології - на 70% менше використання води, що дозволяє економити енергію, а також скорочення витрат на робочу силу завдяки використанню роботів для збору врожаю та посадки рослин.

4. Використання технологій інтернету речей

IoT використовується як рішення для ведення розумного сільського господарства для моніторингу полів з будь-якої точки світу. Це передбачає використання датчиків для відстеження вологості ґрунту, стану посівів, умов утримання худоби, температури тощо.

Технології Інтернету речей дозволяють створювати автоматизовані іригаційні споруди, де можна ефективно управляти водними ресурсами. Збираючи дані про врожай, такі як вологість і температура, технології Інтернету речей можуть допомогти визначити потрібну кількість води для посівів кожного сезону.

5. Використання технологій генної інженерії

Незважаючи на зростаюче занепокоєння щодо впливу сільськогосподарських біотехнологій на здоров'я, використання генної інженерії для покращення рослин чи тварин залишатиметься трендом у сучасному сільському господарстві. Привабливість цього методу полягає в його здатності збільшити виробництво та покращити глобальну продовольчу безпеку. Крім того, доведено, що генетично модифіковані організми безпечні для здоров'я людини.

Основною проблемою, яка може зробити ГМО небезпечними для споживання, є недотримання фермерами регуляторних норм при застосуванні сільськогосподарських біотехнологій. В іншому випадку, сільськогосподарська біотехнологія може покращити якість сільськогосподарської продукції та допомогти у створенні більш стійких до кліматичних змін культур.

Це лише частина з них інновацій, які активно впроваджуються сьогодні фермерами з різних куточків світу. У наступному десятилітті науковці, фермери та уряди країн світу будуть зосереджені на створенні та впровадженні інновацій технологій для підвищення глобальної продуктивності сільськогосподарських культур, підтримки дрібних фермерів та зменшення впливу сільського господарства на навколишнє середовище.

Інвестиції – ще один важливий компонент підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному аграрному ринку. Створення ефективного економічного механізму регулювання інвестиційного розвитку в аграрному секторі є однією з рушійних сил соціально-економічного прогресу. Така стратегія передбачає розширення напрямів і джерел фінансування, поліпшення форм і методів інвестування, пошук найбільш прогресивних з них, що враховують інтереси всіх учасників, забезпечують максимізацію їх вигод, мінімізують і рівномірно розподіляють ризики.

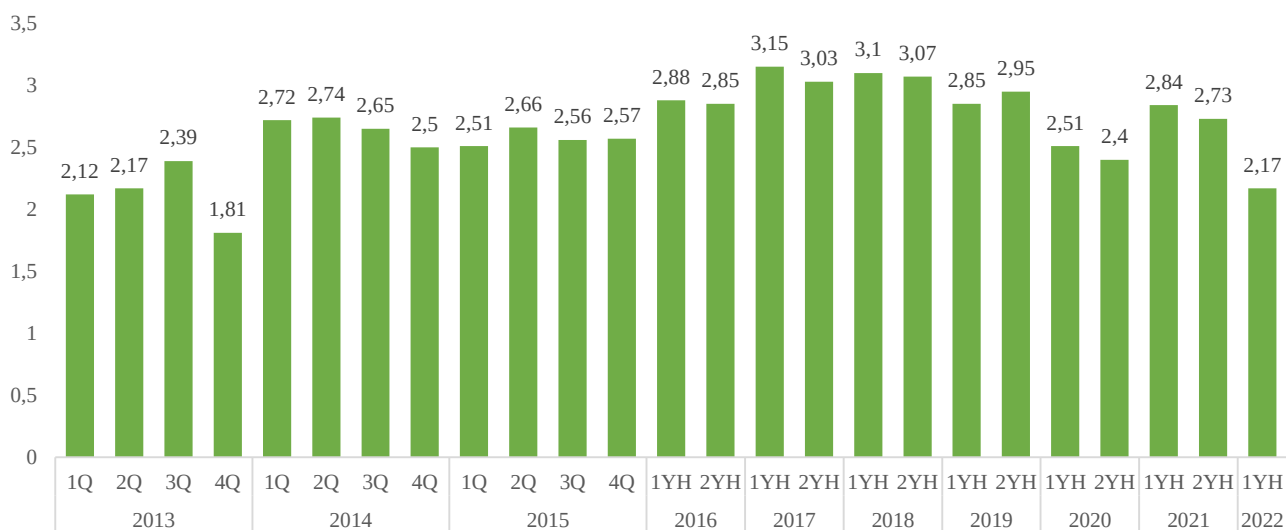

Рис. 3. 1. - Динаміка індексу інвестиційної привабливості України 2013-2022 [63]

Дані останнього дослідження інвестиційної привабливості України, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією, наведені на рис. 3.1. Після 6 місяців 2022 року значення цього показника становило 2,17. Як приклад, під час активної фази пандемії Covid-19 Індекс знизився до 2,4 бала, а під час Євромайдану - до 1,8 бала, що все одно залишається найнижчим рівнем для України за весь період

дослідження. Важливо зазначити, що після Революції Гідності Індекс помітно підскочив і продовжив зростання, тож подібний стрибок може відбутися і після завершення війни.

За опитуванням Європейської Бізнес Асоціації щодо оцінки бізнес-клімату в Україні після початку повномасштабного вторгнення - 79% інвесторів відзначають погіршення умов, а ще 17% вважають, що бізнес-клімат не зазнав суттєвих змін [63]. Також 38% з них очікують подальшого погіршення ситуації, тоді як 36% вважають, що інвестиційний клімат залишиться незмінним, а 26% прогнозують його покращення до кінця у найближчий час.

Незважаючи на війну, 91% компаній-членів Асоціації планують продовжувати працювати на українському ринку, а 55% інвестуватимуть в Україну навіть у воєнний час. Зокрема, керівники компаній говорять про інвестиційні плани в агросектор, енергетику, ІТ та телекомунікації, будівництво, фармацевтику, нерухомість та інші галузі.

Крім того, інвестори виділяють позитивні і негативні фактори, які впливають на рівень інвестування (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Фактори, що впливають на рівень інвестування в Україну [63]

Позитивні фактори	Негативні фактори
Надання Україні статусу кандидата в члени ЄС	Триваюча війна росії проти України
Скасування мит та квот на український експорт	Корупція
Транспортний "безвіз" з ЄС	Слабка судова система
Великий внутрішній ринок	Зниження доходів населення, а отже і купівельної спроможності громадян
Хороші природні умови для ведення сільського господарства та потенціал для подальшого розвитку	Логістичні виклики (блокування портів, руйнування інфраструктури та інше)

Таким чином, не лише війна заважає притоку іноземних інвестицій в аграрний сектор України. Такі проблеми як корупція і слабкість судової системи є не менш загрозливими. Наша країна потребує багатьох реформ, щоб переконати іноземних інвесторів в тому, що їх права та кошти будуть захищені законом.

Крім того, існує необхідність реалізації інтеграційної стратегії, що могла б доповнити інноваційну та інвестиційну стратегії. Серед основних форм її реалізації варто виділити створення кластерів та агрохолдингів. Кластер - це форма об'єднання сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств,

підприємств обробної промисловості, наукових і дослідницьких установ, логістичних та інших підприємств, які здійснюють взаємодію на території з метою спільного вирішення проблем і використання спільних ресурсів для досягнення ефективності та конкурентоспроможності [9].

Серед основних ознак сільськогосподарського кластеру можна виділити наступні:

1. Горизонтальна та вертикальна інтеграція: під горизонтальною інтеграцією зазвичай розуміють об'єднання підприємств зі схожими видами діяльності (наприклад, фермерських господарств або переробних підприємств). У вертикальній інтеграції беруть участь підприємства, які взаємодіють на різних етапах виробництва, від вирощування сільськогосподарської продукції до її переробки та маркетингу.

2. Спільне використання ресурсів: завдяки кластерам полегшується спільне користування такими ресурсами, як земля, вода, енергія, технології, знання та логістична інфраструктура. Це економить витрати та підвищує конкурентоспроможність його учасників.

3. Інновації та дослідження: агрокластери сприяють налагодженню взаємодії з науковими та дослідницькими установами для впровадження інновацій, вдосконалення сільськогосподарських технологій, створення нових сортів рослин, тваринництва та інших розробок.

4. Маркетингові та торгові мережі: учасники кластеру можуть спільно вирішувати питання щодо просування, реклами та збуту своєї продукції. Об'єднання під брендом кластера може підвищити впізнаваність та довіру споживачів.

5. Освіта та навчання: кластери допомагають учасникам отримувати освіту та професійну підготовку, обмінюватися передовим досвідом та вдосконалювати навички.

Мета цієї стратегії полягає в ліквідації посередницьких ланок, скороченні матеріальних витрат і збільшенні доходів сільськогосподарських суб'єктів, досягненні фінансової стабільності, оптимізації процесу розподілу прибутку через

взаємодію фінансово-кредитних установ з сільськогосподарським виробництвом. Результатом реалізації цієї стратегії має стати поліпшення загальної економічної ситуації, прискорення темпів впровадження інновацій, підвищення ефективності виробництва, зростання кількості суб'єктів господарювання різних розмірів і форм на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечення оптимального розподілу ресурсів, поліпшення інвестиційного та податкового клімату. Така нова форма агробізнесу цілком відповідає логістичній концепції, яка також фокусується на процесах руху товарів і вважається одним з головних інструментів підвищення конкурентоспроможності в умовах сучасних глобальних змін.

Як було досліджено в попередніх розділах роботи, майже половину продукції виробляють особисті селянські господарства та дрібні товаровиробники. Такі продукти здебільшого орієнтовані на внутрішніх споживачів, яких загалом влаштовує співвідношення ціна-якість. Часто такі продукти є неконкурентоспроможними на зовнішніх ринках, адже продуктивність сільськогосподарських культур і тварин у країнах-конкурентах є набагато вищою, що часто дозволяє знизити витрати і створити цінову перевагу над конкурентами. Отже, більшу частину обсягів експортних товарів у сільському господарстві України створюють великі підприємства або агропромислові комплекси, у тому числі створені шляхом інтеграції підприємств, котрі здійснюють сільськогосподарську та супутні їй види діяльності. Такі суб'єкти господарювання є досить інноваційними, мають високопродуктивні сорти рослин і породи тварин, передові технології та техніку для обробки землі. Наявність великих виробничих потужностей дозволяє збільшувати обсяги експорту продукції на зовнішні ринки, що сприяє оптимізації логістики та зниженню витрат. Все разом це дає можливість користуватися ефектом масштабу, створювати конкурентні переваги за ціною, а також допомагає максимально запобігти виникненню різноманітних ризиків. Тому сьогодні одним із пріоритетних напрямків посилення конкурентоспроможності українського сільського господарства на зовнішніх ринках має стати створення об'єднань товаровиробників в експортоорієнтованому сегменті.

Метою екологічної стратегії є забезпечення екологічно сталого розвитку аграрного сектору та відновлення природних ресурсів. Ця концепція є однією зі складових загальної конкурентної стратегії, яка взаємодіє з продовольчою та іміджевою стратегіями та доповнює їх. Її ключовими цілями є підвищення безпеки та якості харчових продуктів, попередження деградації землі, води та повітря, збереження довкілля та переорієнтація аграрного сектору на екологічний вектор розвитку.

Ця стратегія може бути реалізована через посиленням українського екологічного законодавства та політики, пов'язаної з сільським господарством. Це включає в себе правила, що стосуються належної утилізації та переробки сільськогосподарських відходів. Впровадження ініціатив, спрямованих на заохочення до переробки сільськогосподарських відходів, таких як рештки овочевих культур, солома та інші побічні продукти. Створення програм переробки спрямованих на зменшення впливу відходів на навколишнє середовище, одночасно використовуючи їхню потенційну цінність – як джерело альтернативної енергії.

Також важливим є подальший розвиток біоенергетики. Вже зараз Україна демонструє зацікавленість у розвитку біоенергетики як нового екологічного джерела енергії. Сільськогосподарські відходи, такі як різноманітні рештки рослинного та тваринного походження, можуть бути використані для виробництва біоенергії, в тому числі біогазу та біопалива.

Результат впровадження цієї стратегії - це забезпечення раціонального використання природно-ресурсного потенціалу; впровадження єдиної політики ефективного і раціонального використання природних ресурсів та їх відтворення; забезпечення екологічної безпеки як компонента національної безпеки; імплементація міжнародних екологічно орієнтованих угод; інтеграція екологічних та природоохоронних принципів у галузеві програми розвитку; збереження біологічного різноманіття; забезпечення умов для розвитку технологій з виробництва альтернативних джерел енергії.

Формування іміджу держави через реалізацію іміджевої стратегії є важливим фактором забезпечення конкурентоспроможного розвитку. Україна, відома як

"житниця Європи", відіграє важливу роль на світовому аграрному ринку. На глобальному ринку, який характеризується жорсткою конкуренцією, імідж країни має величезне значення. Репутація країни безпосередньо впливає на довіру міжнародних партнерів, покупців та споживачів. Для України формування позитивного іміджу є стратегічним пріоритетом для покращення конкурентних позицій на глобальному аграрному ринку. Для покращення іміджу варто впроваджувати екологічні стандарти, слідкувати за якістю продукції та суворо дотримуватися норм виробництва, заохочувати розвиток та впровадження інновацій та багато іншого.

Основним пріоритетом зовнішньоекономічної стратегії є залучення іноземних інвестицій та розвиток підприємництва не лише з традиційними партнерами та країнами-лідерами, а й орієнтація на нові ринки. Серед ключових завдань зовнішньоекономічної стратегії України можна виділити:

- створення оптимальної товарної та географічної структури експорту;
- розширення асортименту експортних товарів та збільшення виробництва продукції, що має найбільшу конкурентоспроможність на світових агропродовольчих ринках;
- мінімізація існуючих ризиків, які були окреслені в таблиці 3.2 як «Загрози» для України на глобальному аграрному ринку;
- закріплення на існуючих та освоєння нових перспективних ринків збуту продукції.

Як було досліджено в пункті 1.1 цієї роботи, подальше збільшення попиту на сільськогосподарську продукцію буде зумовлене 2 основними факторами – зростанням населення та зростанням доходів населення. Ми також визначили, що найбільша частка зростання населення світу буде припадати на Африку та Азію. Крім того, в цих регіонах будуть зростати і доходи населення, що дозволить йому споживати більше продуктів харчування. Саме тому варто зазначити, що серед українських стратегічних пріоритетів - ринки Північної Африки та Азії, на яких обсяги імпорту сільськогосподарської продукції лише зростатимуть через збільшення попиту, імпортозалежності та підвищення платоспроможності регіону.

Перспективою реалізації цієї стратегії є розширення структури експорту, посилення роботи в сфері трансферу технологій землеробства, агросервісних послуг, меліорації, консалтингових послуг з розробки та впровадження новітніх методів вирощування сільськогосподарських культур в зоні ризикованого землеробства; диверсифікація економічних ризиків в умовах глобалізації та покращення економічного становища нашої країни.

Таким чином, для збереження та покращення позицій на глобальному аграрному ринку, Україна має дотримуватися кількох основних стратегій, а саме – іміджева – для забезпечення позитивного сприйняття української продукції на глобальному ринку. Екологічна, що є частиною іміджевої стратегії – для збереження власних природних ресурсів та забезпечення належної якості продукції. Інвестиційна – для фінансування аграрного сектору, який потребує відновлення після війни та покращення його технологічного стану. Інтеграційна – для співпраці між виробниками, обміну досвідом та ресурсами, що посилить позиції України на глобальному ринку. Зовнішньоекономічна – для просування продукції на міжнародному ринку та успішної конкуренції на ньому. За умови дотримання такої моделі розвитку свого аграрного сектору, Україна матиме можливість не лише зберегти позиції на глобальному аграрному ринку, а й значно покращити їх.

3.3 Перспективи розвитку українського аграрного сектору та покращення конкурентних позицій на світовому ринку

У попередніх розділах роботи вже було детально досліджено питання щодо місця України на світовому аграрному ринку, доступності ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції, визначено пріоритети для підтримання конкурентоспроможності країни на глобальному ринку та багато іншого. У цьому розділі варто дослідити перспективи для розвитку українського аграрного сектору.

Сьогодні, головною проблемою для українського сільського господарства є війна, яка продовжується вже тривалий час і нанесла величезні збитки українським

виробникам. У розділі 2.2 цієї роботи була наведена детальна інформація про втрати від військових дій. До найбільш значущих факторів, спричинених війною, що вплинули на український агросектор, можна віднести скорочення посівних площ (порівняно з 2021 роком - на 20%), руйнування виробничих потужностей, споруд та обладнання, подорожчання добрив та дизельного пального, а також блокування портів у Чорному морі. Також важливим фактором стало руйнування логістичних ланцюгів. В довоєнний період через чорноморські порти здійснювалося 90% аграрного експорту України. Станом на березень 2022 року експорт зерна становив лише 0,3 мільйона тон, порівняно з 5,4 мільйона тон кількома місяцями раніше. Налагодження альтернативних маршрутів сприяло збільшенню експорту зерна до 1,2 млн тон у квітні та 2,7 млн тон у червні 2022 року. Ця ситуація чинила тиск на внутрішні ціни на пшеницю та кукурудзу, які впали на 45% у період з січня по червень 2022 року, тоді як світові ціни зросли приблизно на 15%. Чорноморська зернова ініціатива значно збільшила експорт з липня 2022 року (до 6-7 млн тон на місяць), але логістичні витрати залишилися дуже високими. Замінування земель також стало причиною скорочення посівних площ, навіть на деокупованих територіях. Загалом площа сільськогосподарських угідь, що забруднені нерозірваними боєприпасами, мінами та осколками, перевищує 400 000 гектарів [61].

Підприємства, що займаються тваринництвом, стикаються з проблемами, пов'язаними з виробництвом та реалізацією своєї продукції. Найбільші труднощі стосуються доступу до ринків збуту та споживачів, забезпечення необхідними матеріалами (наприклад, кормами, вакцинами, медикаментами, обладнанням) та робочою силою, а також високих цін на паливо та електроенергію або навіть відсутності доступу до неї.

Через війну змінюються і звичні операційні рішення українських аграрних компаній. До таких змін належать, насамперед, обмежене використання ресурсів у сільському господарстві (наприклад, добрив, пестицидів та насіння), диверсифікація бізнесу (наприклад, вивчення або започаткування нових видів діяльності) та зміна ринків збуту (наприклад, пошуки нових покупців).

Окремо варто згадати про непрямий вплив війни на агропродовольчий ланцюжок створення доданої вартості. Наприклад, порівняно з довоєнним періодом значно скоротилася кількість постачальників виробничих ресурсів, за винятком постачальників кормів та медичних послуг, які постраждали відносно менше. Причиною такого скорочення є не лише проблеми з постачанням необхідних виробничих ресурсів, але й цінова політика постачальників, особливо у випадку з добривами та кормами.

Усі ці фактори значно знизили доходи українських фермерів та агрокомпаній. У цьому розділі варто визначити шляхи та пріоритети відновлення українського аграрного сектору. Розглянемо прогнози щодо посівних площ під зернові та олійні культури до 2030 року. Впродовж наступних років очікується, що кукурудза, пшениця та ячмінь залишатимуться основними сільськогосподарськими культурами. Більше того, кукурудза може стати основною культурою до 2030 року, адже ця культура легше переносить зміну погодних умов, а зростаючий попит на неї призведе до зростання цін на світовому ринку. Основною олійною культурою був і залишиться соняшник.

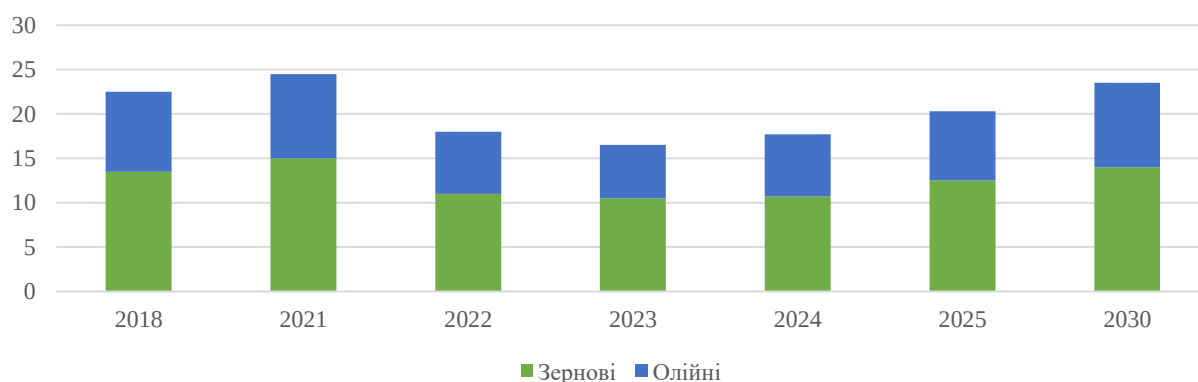

Рис. 3. 2. - Прогноз площі посівів зернових та олійних культур до 2030 року (млн га) [19]

Перед початком російського повномасштабного вторгнення, посівні площі під зерновими та олійними культурами становили, приблизно, 15 млн га і 9 млн га відповідно. За даними на 2022 рік, вони скоротилися до 11 та 7 млн га. Оскільки війна триває, очікується подальше падіння посівних площ щонайменше до 10,6 та 6 млн га. Подальші оцінки залежатимуть від характеру бойових дій та тривалості

війни. Якби війна закінчилась до кінця 2023 року, то довоєнний рівень посівних площ був би досягнутий не раніше 2030 року, враховуючи непридатність тисяч гектарів земель до ведення сільського господарства на них.

За оцінками, потреби України в реконструкції та відновленні перевищують 411 мільярдів доларів США. Фінансові потреби сільського господарства становлять щонайменше 7% від цієї суми. В той же час, необхідно розуміти, що війна триває, і росія не перестане руйнувати та розграбовувати українську виробничу інфраструктуру. Бойові дії та пов'язані з ними обмеження також не припиняться, що завдасть ще більшої шкоди. Цілком очевидно, що збитки і втрати продовжуватимуть накопичуватися, перш ніж можна буде розпочати довгострокову реконструкцію, а не просто екстрені ремонтні роботи [61].

Загалом, за прогнозами українському сільському господарству знадобиться щонайменше 23,5 млрд. доларів США на реконструкцію та відновлення. У цю суму включено 7 мільярдів доларів США на реконструкцію та 16,5 мільярдів доларів США на відновлення сільськогосподарського сектору [61].

Таким чином, існує декілька основних категорій потреб у відновленні та реконструкції українського аграрного сектору:

- відбудова сільськогосподарського виробництва, що передбачає заміну та ремонт зруйнованих та пошкоджених активів (зокрема, ремонт та модернізацію сховищ, висадку багаторічних культур, відновлення поголів'я худоби, тощо);
- забезпечення українських сільгоспвиробників ресурсами, державними пільгами, які дозволять їм відновити виробництво;
- проведення модернізації сільськогосподарського виробництва, спрямованої не лише на повернення його до довоєнного стану, а й на вдосконалення виробничих процесів, впровадження нових технологій та нових стандартів для підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції на світових ринках;
- проведення розмінування та відновлювальних робіт на забруднених внаслідок бойових дій землях сільськогосподарського призначення, включаючи

видалення боєприпасів, що не вибухнули, залишків знищеної військової техніки, воронки, окопів та інших фортифікаційних споруд;

— забезпечення спрощеного доступу до фінансування. Приватному сектору необхідні інвестиції не лише для реконструкції, але й для довгострокового розвитку. Малі та середні фермерські господарства, які не мають кредитної історії, достатньої застави та прозорої фінансової звітності, потребують цього найбільше. Важливим кроком на цьому шляху є забезпечення можливості застави сільськогосподарських земель або прав користування ними (в Україні більшість агровиробників працюють на орендованих землях). Варто розуміти, що в період відновлення українському сільському господарству доведеться конкурувати за фінансування з іншими важливими секторами, зокрема, електроенергетикою, житлово-комунальним господарством, сферою охорони здоров'я, транспортною галуззю та оборонним сектором. Тому цілком ймовірно, що український аграрний сектор отримає менше фінансування, ніж очікувалося, що сповільнить процес відновлення.

— відбудова інфраструктури для експорту з урахуванням досвіду війни. Таке відновлення має передбачати не лише відбудову пошкодженої інфраструктури, а й формування диверсифікованої логістичної системи, яка буде стійкою до зовнішніх впливів. Вже зараз багато українських компаній створюють зернові склади та розбудовують іншу інфраструктуру поблизу річкових портів річки Дунай. Крім того, у сучасних умовах не можна покладатися на експорт сільськогосподарської продукції морськими шляхами, а отже варто спрямувати інвестиції в покращення автомобільного та залізничного сполучення на захід, розбудовувати інфраструктуру дунайських портів.

— врахування змін, пов'язаних з процесом європейської інтеграції та перспективою вступу України до ЄС. Найімовірніше, ЄС буде виступати одним з основних джерел донорського фінансування реконструкції та відновлення України, через яке будуть координувати свою допомогу й інші глобальні спонсори, такі як Світовий банк та ЄБРР. Потрібно зважати на те, що в ЄС сільське господарство підлягає суворому загальноєвропейському регулюванню ринків і стандартів у

сферах сільськогосподарської діяльності, безпеки харчових продуктів, захисту довкілля та благополуччя тварин. Таким чином, можна очікувати, що велика частина коштів буде спрямована на реструктуризацію українського аграрного сектору відповідно до цих європейських стандартів;

Безумовно, що перспектива вступу України до ЄС прискорить процес економічного відновлення та реконструкції, створить більш привабливі умови для іноземних інвестицій в Україну. Водночас, слід розуміти, що реформи та зобов'язання, пов'язані з цією перспективою, потенційно обмежать можливості традиційної аграрної політики України з точки зору її сумісності зі вступом до ЄС.

Членство в ЄС надасть українським сільськогосподарським виробникам доступ до великого європейського ринку без торговельних бар'єрів. Це може призвести до збільшення експорту української продукції, що збільшить загальний дохід аграрного сектору. Крім того, відповідність нормам та стандартам ЄС підвищить якість та безпечність української сільськогосподарської продукції, довіру споживачів як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках, відкриваючи нові шляхи для торгівлі.

Важливою перевагою вступу до ЄС може стати і те, що Україні буде легше залучити іноземні інвестиції в аграрний сектор. Цей приплив капіталу може сприяти модернізації методів ведення сільського господарства, впровадженню передових технологій та загальному покращенню ланцюжка створення вартості в сільському господарстві. Крім того, українські фермери можуть отримати право на сільськогосподарські субсидії та програми підтримки ЄС. Така фінансова допомога може допомогти українським фермерам впоратися з проблемами адаптації до стандартів ЄС та ефективніше конкурувати на європейському ринку.

Також, а контексті перспектив розвитку українського аграрного сектору, варто звернути увагу і на світовий тренд на вирощування і споживання органічної продукції. Відповідно до зміни уподобань споживачів та зростаючого попиту на органічні продукти, у світі збільшується площа земель, відведених на вирощування саме цього виду продукції. Наприклад, майже всі Європейські країни збільшили площі вирощування органічної продукції за останнє десятиліття. Лідером серед них

є Франція – 2,78 млн га, Іспанія – 2,64 млн га, Італія – 2,19 млн га та Німеччина – 1,81 млн га (рис.3.2). Україна ж знаходиться лише на 22 місці у світі за цим показником. Проща земель, на яких вирощуються органічні продукти складає лише 0,42 млн га станом на 2021 рік. Оцінити цей показник після початку повномасштабного вторгнення важко.

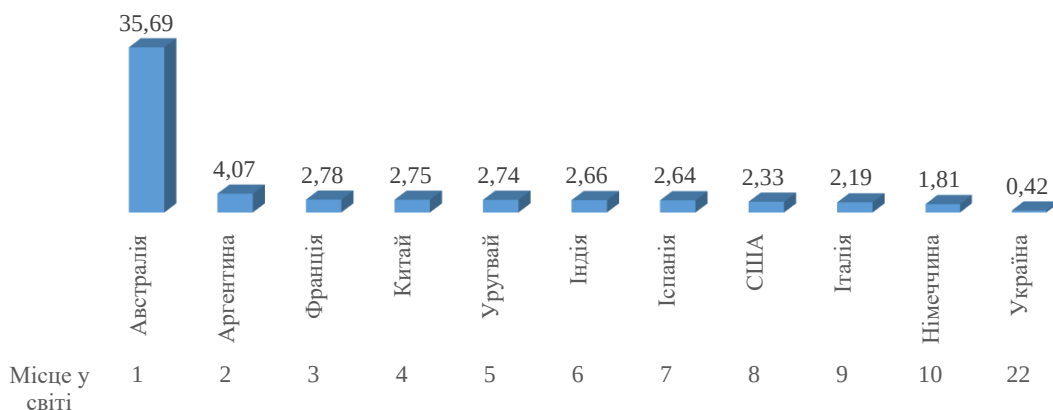

Рис. 3. 3. - Кількість земель, відведених під виробництво органічної продукції станом на 2021 рік (млн. га) [64]

Загалом, у сучасному світі майже всі країни мають виробництво органічної продукції і існує понад 2,3 мільйона виробників цього виду товарів. Під виробництвом органічної продукції у світі зайнято 43,7млн га з яких 40% розташовано в Океанії (не зважаючи на малу кількість виробників), 27% –у Європі, 16% –у Латинській Америці, 8% –в Азії, 2% –в Африці, 3% –у Північній Америці. На сьогодні світовий ринок органічних продуктів оцінюють у 60 мільярдів євро, 43% з яких припадає на США, 40% - на Європейський Союз і 6% - на Китай [59].

Відповідно до даних Євростату, протягом найближчого часу цей ринок буде невпинно зростати, а збільшення його обсягів щонайменше вдвічі призведе до зростання попиту на органічну продукцію не менше, ніж на 60 млрд євро. Таким чином, існують значні резерви для збільшення поставок української аграрної продукції на світові ринки. Адже хоч Україна наразі посідає 22 місце серед провідних органічних країн світу та перше місце у Східноєвропейському регіоні за площею сертифікованої органічної ріллі, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь у нашій країні, що використовуються для

вирощування різноманітної органічної продукції, становить лише трохи більше 1% від загального обсягу ріллі. Вже сьогодні українське аграрне виробництво володіє значним досвідом органічного виробництва зернових, бобових та олійних культур, а також ряду нішевих культур, переважно ягід, таким чином, поширення органічного землеробства повинно стати важливим пріоритетом для забезпечення конкурентоспроможності українського аграрного сектору.

Таким чином, хоч війна триває, український сільськогосподарський сектор продовжує працювати та робити великий вклад в економіку країни. За прогнозами, на відновлення українського аграрного сектору знадобиться щонайменше 7 років – за умови, що війна завершиться за наступний рік. Якщо бойові дії триватимуть – збитки українських фермерів лише збільшуватимуться, що становить серйозну загрозу.

Український сектор у найближчі роки потребуватиме серйозних інвестицій та допомоги від держави. У цьому розділі було розглянуто показники інвестиційної привабливості України, які поки знаходяться на досить низькому рівні. Інвестори відзначають, що проблемою у нашій країні є не лише війна, а й корупція, неефективна судова система та нестабільна економіка. Вступ до ЄС може покращити ситуацію та зробити Україну більш привабливим місцем для інвестування.

Крім того, для успішного розвитку українського аграрного сектору у майбутньому, варто слідкувати за світовими трендами у цій галузі та підлаштовуватися під них. Зокрема це стосується виробництва органічної продукції, яка з кожним роком стає все більш популярною на глобальному ринку.

Отже, у майбутньому Україна має зосередитися на впровадженні інновацій, розвитку технічної складової виробництва аграрної продукції, збільшенні обсягів вирощування органічної продукції та дотримання високих стандартів якості.

ВИСНОВКИ

Провівши комплексне дослідження аграрного сектору України та світу, можна зробити певні висновки щодо особливостей їх функціонування та подальшого розвитку.

У першому розділі роботи було визначено структуру і особливості світового ринку аграрної продукції. Останні кілька років були важкими, пандемія, війни та природні лиха досить сильно вплинули і на глобальний сільськогосподарський ринок. Це призвело до значного коливання цін на продукцію, особливо навесні 2022 року, коли український експорт був заблокований, а мільйони людей по всьому світу зіткнулися із загрозою нестачі продовольства.

Попри усі негативні фактори впливу, за прогнозами, в період з 2023 до 2032 року світовий аграрний ринок продовжить зростати. Це буде зумовлено підвищеним попитом на продукти харчування через зростання населення в окремих регіонах світу та збільшення доходів, адже люди зможуть купувати дорожчі і більш поживні продукти. Завдяки цьому зросте споживання м'яса та молочних продуктів, що змусить виробляти більше кормів для худоби, а отже збільшить попит і на зернові, які є компонентами корму.

Сьогодні одним з головних трендів на глобальному аграрному ринку є підвищення ефективності виробництва, адже кількість людей на планеті збільшується і потрібно задовольнити зростаючий попит на продовольство, особливо в таких регіонах як Азія та Африка. Крім того, у розвинених країнах світу дедалі більше поширюватиметься тренд на здорове харчування та споживання органічної продукції. Вже сьогодні багато країн світу розширюють виробництво більш екологічних продуктів харчування з обмеженим використанням добрив, пестицидів та інших речовин.

Дослідивши місце України на глобальному ринку аграрної продукції можна зробити висновок, що наша країна є одним з найбільших експортерів зернових та олійних культур, а також продуктів їх переробки – соняшникової олії та шроту. Україна вважається виробником зерна з низькою собівартістю. За даними світових досліджень собівартості виробництва, українські фермерські господарства мають

значно нижчі витрати на гектар і вищу прибутковість, ніж виробники в інших великих країнах-експортерах зернових культур. Це дозволяє Україні конкурувати на найбільш чутливих до цін експортних ринках, зокрема на Близькому Сході та в Північній Африці.

Навіть попри вплив війни, сезоні 2022/23 Україна стала четвертим найбільшим світовим експортером після США, Бразилії та росії, з часткою ринку 9,7% у світовій торгівлі. Україна виробляє третину світової соняшникової олії та забезпечує майже половину світового експорту. У цьому ж році наша країна стала шостим найбільшим регіоном-експортером пшениці.

У 2022 році український експорт був майже повністю заблокований, адже до війни більш ніж 90% відвантажень продукції відбувалося через чорноморські порти. Відновлення експорту стало можливим лише завдяки Чорноморській зерновій ініціативі, яка тривала до липня 2023 року і значно покращила становище українських виробників.

У другому розділі роботи було досліджено сучасний стан аграрного сектору України, проаналізовано якість та доступність ресурсів для сільськогосподарського виробництва та визначено основні джерела фінансування українських підприємств.

Варто зазначити, що наша країна досить багата на природні ресурси для ведення сільського господарства. За площею орних земель Україна має один з найвищих показників у Європі, а за співвідношенням водних ресурсів до площі країни – один з найнижчих. За різними оцінками, сільське господарство споживає близько 30% водних ресурсів нашої країни.

Сьогодні аграрний сектор приносить Україні близько 10% від ВВП і є одним з найбільших джерел доходів до бюджету. Понад 50% загального обсягу сільськогосподарської продукції виробляють малі фермери та сільськогосподарські виробники. Все інше виробляється підприємствами, в тому числі агрохолдингами. Домашні господарства переважають у тваринництві, виробляючи, наприклад, 78% молока, 74% яловичини і телятини, 35% свинини і 17% курятини, а також домінують у вирощуванні картоплі та овочів.

Сьогодні українські виробники сільськогосподарської продукції змушені виживати в надскладних умовах війни. Втрата частини території, забруднення земель боєприпасами, підлив Каховського водосховища, проблеми зі зберіганням і транспортуванням зерна, перебої в логістиці, блокада експортних поставок з українських портів, величезні черги на залізниці - все це погіршило надзвичайно негативно вплинуло на агросектор та погіршило становище українських виробників. Це призвело і до того, що урожай у 2023 році є меншим, ніж у 2022 році. Крім того, проблема експорту цього товару досі не вирішена. За прогнозами, експорт у 2023/24 маркетинговому році становитиме 69,5% від експорту у 2022/23.

Сьогодні є дві великі категорії потреб для відновлення українського агросектору: реконструкція, яка складається із заміни та ремонту зруйнованих та пошкоджених активів, та відновлення - для відновлення сільськогосподарської діяльності, що постраждала від війни. За оцінками, ці потреби становлять 29,7 млрд доларів США, з яких 10,2 млрд доларів США - негайні та короткострокові потреби (2023-2026 роки) і 19,7 млрд доларів США - середньо- та довгострокові потреби (2027-2033 роки). Міжнародні організації, такі як ЄБРР, МВФ, USAID вже розробили багатомільйонні програми підтримки та почали їх реалізацію в Україні. Крім того впроваджуються урядові ініціативи у вигляді кредитів під невисокий відсоток чи інших видів допомоги.

У третьому розділі роботи було досліджено досвід країн світу у забезпеченні конкурентної переваги на глобальному аграрному ринку. На прикладі Нідерландів, Австралії та Франції було розглянуто передові практики, які впроваджують ці країни для підтримки своїх сільськогосподарських виробників, технічної модернізації та впровадження інновацій.

Також були розглянуті сильні і слабкі сторони України на глобальному ринку аграрної продукції, а також визначені головні можливості та загрози. На основі цих спостережень були запропоновані шляхи покращення ситуації, за допомогою впровадження різних стратегій — інноваційної, інтеграційної, зовнішньоекономічної, іміджевої, екологічної та інвестиційної.

Загалом, традиційні підходи до управління аграрним сектором України мають бути змінені. Завдяки цьому можна не лише забезпечити його стабільність та захист від впливу негативних факторів, а й підвищити прибутковість, обсяги виробництва та експорту сільськогосподарської продукції, підсилити технологічну складову та підвищити екологічність галузі, сприяти появі нових напрямів та форм міжнародного співробітництва, освоєнню нетрадиційних ринків збуту та багато іншого.

Тож, український аграрний сектор є досить перспективним. Його майбутнє буде залежати від багатьох факторів - оновлення технічної бази, більш ефективного використання ресурсів, вміння пристосовуватися до нових трендів на ринку, впровадження інновацій, а також тривалості і перебігу війни. Вже сьогодні важливо думати про післявоєнне відновлення галузі та розробляти стратегії модернізації виробництва, які допоможуть не лише зберегти позиції на глобальному ринку, а й значно покращити їх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В Україні завершена посівна кампанія 2022. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://minagro.gov.ua/news/v-ukrayini-zavershena-posivna-kampaniya-2022>.
2. В Україні розпочалися жнива. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://minagro.gov.ua/news/v-ukrayini-rozpochalisya-zhniva>.
3. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру – Офіційний веб-сайт. *Держгеокадастр України*. URL: <https://land.gov.ua/>.
4. ЄБРР збільшить фінансову підтримку українського бізнесу в 2023 та 2024 роках - Юлія Свириденко | Міністерство економіки України. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=5b263ecb-bba4-4822-935a-689dabf9120e&title=BrrZbilshitFinansovu>.
5. Інвестиції в сільське господарство України : thesis / Є. Ю. Мордань та ін. 2017. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/57307>.
6. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/>.
7. Найбільші аграрні компанії України: оновлюваний рейтинг. *Latifundist.com*. URL: <https://latifundist.com/rating/top100#232>.
8. Нейтер Р., Стольнікович Г., Нів'євський О. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Непряма оцінка пошкоджень. Київ : KSE Center for Food and Land Use Research, 2022. 4 с. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/Damages_report_issue1_ua.pdf.
9. Нів'євський О., Яворський П., Донченко О. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи з підтримки їх сталого розвитку. Київ : Київ. шк. економіки, 2021. 78 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf>.

10. Очікування сільськогосподарських підприємств у IV кварталі 2022 року щодо перспектив розвитку їх ділової активності. Київ : Держ. служба статистики України, 2022. 4 с.
URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/rp/selo/sg_IVkv_2022_u.pdf.
11. Розвиток гідропоніки в Україні та її плюси. *Alfagro*.
URL: <https://alfagro.com.ua/uk/gidroponika-v-ukra-ni/>.
12. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні 2023 року. Київ : Держ. Служба Зайнятості України, 2023. 20 с.
URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/01_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2023_0.pdf.
13. Статистика та реєстри - Державна Митна Служба. *Державна Митна Служба*. URL: <https://customs.gov.ua/en/statistika-ta-reiestri>.
14. Accueil. FranceAgriMer - établissement national des produits de l'agriculture et de la mer. *FranceAgriMer*. URL: <https://www.franceagrimer.fr/>.
15. Agricultural exports by country 2023. *World Population by Country 2023*.
URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/agricultural-exports-by-country>.
16. Agriculture and horticulture. *Information from the Government of the Netherlands*. URL: <https://www.government.nl/topics/agriculture/agriculture-and-horticulture>.
17. Agriculture Global Market Report 2023. *Research and Markets*.
URL: <https://www.researchandmarkets.com/report/agriculture>.
18. Agriculture Resilience Initiative (AGRI) - Ukraine | Document | Ukraine | U.S. Agency for International Development. *U.S. Agency for International Development*.
URL: <https://www.usaid.gov/ukraine/documents/fact-sheet-agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine>.
19. Agricultural outlook ukraine 2030 cereals and oilseeds markets projections: 2023 – end of the war assumption. Kyiv : KSE, 2023. 7 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/06/outlook_issue-2.pdf.

20. Agricultural sector's share of GDP Ukraine 2022. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1326724/ukraine-agriculture-share-gdp/>.
21. Agricultural Production. *Our World in Data*. URL: <https://ourworldindata.org/agricultural-production>.
22. Architectonics of financing of agricultural enterprises in Ukraine / S. Boiko et al. *21st International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development 2020"*. 2020. URL: <https://doi.org/10.22616/esrd.2020.53.006>
23. Assemblée permanente des Chambres d'agriculture (APCA). *Fédération des Parcs naturels régionaux*. URL: <https://www.parcs-naturels-regionaux.fr/assemblee-permanente-des-chambres-dagriculture-apca>.
24. Baliuk S., Zakharova M., Vorotyntseva L. Standards for Heavy-Metal Contamination of Irrigated Land in Ukraine. *Regenerative Agriculture*. Cham, 2021. P. 197–204. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-72224-1_17
25. Bezpartochnyi M., Britchenko I., Bezpartochna O. Financial losses of Ukraine's agricultural exports and ensuring food security during martial law. *VUZF Review*. 2022. Vol. 7, no. 2. P. 193–204. URL: <https://doi.org/10.38188/2534-9228.22.2.20>
26. Bezpartochnyi M., Britchenko I. Decentralization and rural development: case study of Ukraine. *Research for Rural Development 2022 : annual 28th international scientific conference proceedings*. 2022. URL: <https://doi.org/10.22616/rrd.28.2022.020>
27. Bilan Y., Korpysa J. DETERMINANTS OF AGRICULTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE. *Economics & Sociology*. 2009. Vol. 2, no. 1a. P. 171–178. URL: <https://doi.org/10.14254/2071-789x.2009/2-1a/20>
28. Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/data>.
29. Brovdi I. ORGANIC AGRICULTURE IN UKRAINE AS A STRATEGIC DIRECTION OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Economics" Series*. 2022. Vol. 1, no. 24(52). P. 12–19. URL: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2022-24\(52\)-12-19](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2022-24(52)-12-19)

30. Coordination Rurale, syndicat agricole 100% agriculteurs. *Coordination Rurale (CR) France*. URL: <https://www.coordinationrurale.fr/>.
31. Credit guarantee for agriculture - BL. URL: <https://english.rvo.nl/subsidies-financing/bl>.
32. Credit guarantee scheme for agriculture (BL). URL: <https://business.gov.nl/subsidy/credit-guarantee-scheme-agriculture-bl/>.
33. Department of agriculture, fisheries and forestry. *Australian Government*. URL: <https://www.agriculture.gov.au/>.
34. Deutsch-Ukrainischen Agrarpolitischen Dialogs (APD). *APD*. URL: <https://www.apd-ukraine.de/de/>.
35. Development Projects : Accelerating Private Investment in Agriculture Program - P166941. *World Bank*. URL: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P166941?lang=en>.
36. Doing agricultural business in Ukraine | DLF attorneys-at-law. *DLF attorneys-at-law | Ukrainian Law Firm*. URL: <https://dlf.ua/en/doing-agricultural-business-in-ukraine/>.
37. Fédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Agricoles. *FNSEA*. URL: <https://www.fnsea.fr/>.
38. Financial security for the agrarian sector of Ukraine / N. Davydenko et al. *21st International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development 2020"*. 2020. URL: <https://doi.org/10.22616/esrd.2020.53.007>
39. Geography of agricultural exports from Ukraine / I. Kholoshyn et al. *EDP Sciences*, 2021. URL: <https://doi.org/10.31812/123456789/4618>
40. Grain production worldwide by type 2022/23. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/263977/world-grain-production-by-type/>.
41. Grand View Research, Inc. *Market Research Reports & Consulting*. URL: <https://www.grandviewresearch.com/>.
42. Jeunes Agriculteurs - syndicat agricole. *JA France*. URL: <https://www.jeunes-agriculteurs.fr/>.

43. Kernel Holding S.A. Annual Report For The Year Ended 30 June 2023. Kyiv : Kernel Holding S.A., 2023. 152 c. URL: https://www.kernel.ua/wp-content/uploads/2023/10/FY2023_Kernel_Annual_Report.pdf.
44. Klochkov D. ROLE OF NITROGEN FERTILIZERS IN MODERN AGRICULTURE OF UKRAINE. *Relevant Trends of Scientific Research in the Countries of Central and Eastern Europe*. 2020. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-002-5-47>
45. Leveraging Automation In Agriculture For Transforming Agrifood Systems. *The State Of Food And Agriculture 2022*. 2022. C. 182. URL: <https://www.fao.org/3/cb9479en/cb9479en.pdf>.
46. Liudmyla D., Nakonechna Y. FINANCIAL SUSTAINABILITY OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE UNDER MARITAL LAW. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*. 2023. № 222. C. 48–55. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2023/222-1/6>
47. Melnuk K. M., Ulyanych Y. V., Prokopchuk O. T. Development of agriculture in Ukraine. *Collected Works of Uman National University of Horticulture*. 2019. Vol. 94, no. 2. P. 121–130. URL: <https://doi.org/10.31395/2415-8240-2019-94-2-121-130>
48. Oliynyk-Dunn O. Financial System and Agricultural Growth in Ukraine. *Organizacija*. 2017. Vol. 50, no. 3. P. 244–253. URL: <https://doi.org/10.1515/orga-2017-0016>
49. Roman Neyter, Dmytro Dushko. Agricultural War Losses Review Ukraine. Rapid Damage Assessment. Issue 2. *KSE Center for Food and Land Use Research*. 2022. № 2. C. 1–5. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/11/Losses_report_issue2-1.pdf.
50. Secretary-General of the OECD, Director-General of FAO. Agricultural Outlook 2023-2032. Paris : OECD Publishing, 2023. 359 c. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/08801ab7-en.pdf?expires=1699130266&id=id&accname=guest&checksum=33D13D3BB393A1B5B00E4E854A0C4A42>.

51. Showcasing Australia's irrigation innovation. *The Australian Farmer*. URL: <https://www.theaustralianfarmer.com/showcasing-australias-irrigation-innovation>.
52. Shubravskaya O. Organic agriculture in Ukraine. *Ekonomika i prognozuvannâ*. 2017. Vol. 2017, no. 2. P. 116–128. URL: <https://doi.org/10.15407/eip2017.02.116>
53. Sociétés d'aménagement foncier et d'établissement rural. *Safer France*. URL: <https://www.safer.fr/>.
54. The World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/>.
55. Titenko Z., Buriak A. Increasing the investment attractiveness of the agricultural sector of Ukraine. *4th Economic International Conference "Competitiveness and Sustainable Development"*. 2022. URL: <https://doi.org/10.52326/csd2022.04>.
56. Tulush L. D., Radchenko O. D., Lanovaya M. I. Priorities and Efficiency of Government Support for the Agricultural Sector of Ukraine. *Sustainable Agriculture*. Singapore, 2022. P. 13–23. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-16-8731-0_2.
57. Ukraine Agricultural Production and Trade. *Foreign Agricultural Service U.s. Department Of Agriculture*. 2022. C. 1–2. URL: <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-04/Ukraine-Factsheet-April2022.pdf>.
58. Ukraine: global export share of agricultural products. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1300871/share-world-exports-wheat-maize-ukraine/>.
59. Ukraine overview. *Eurostat. European Union*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
60. Ukraine Rapid Damage And Needs Assessment. Washington : World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations, 2023. 142 c. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>.
61. Ukraine's agricultural sector: the war impact and recovery prospects | DLF attorneys-at-law. *DLF attorneys-at-law | Ukrainian Law Firm*.

URL: <https://dlf.ua/en/ukraine-s-agricultural-sector-the-war-impact-and-recovery-prospects/>.

62. Ukraine's agricultural sector. Over UAH 32 billion in loans received by farmers this year under Government's Affordable Loans at 5-7-9 programme. *Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine*. URL: <https://minagro.gov.ua/en/news/over-uah-32-billion-loans-received-farmers-year-under-governments-affordable-loans-5-7-9-programme>.

63. Ukraine's Investment Attractiveness Index falls to its lowest since 2013. *European Business Association*. URL: <https://eba.com.ua/en/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-pokazav-najnyzhche-znachennya-z-2013-roku/>.

64. Willer H., Schlatter B. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2023. Research Institute of Organic Agriculture FiBL, 2023. 358 c. URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1254-organic-world-2023.pdf>.

65. World Bank Group. Agricultural Production in Ukraine to Recover with World Bank Support. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/03/30/agricultural-production-in-ukraine-to-recover-with-world-bank-support>.

66. World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2022. Rome : e Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), 2022. 380 c. URL: <https://www.fao.org/3/cc2211en/cc2211en.pdf>.

67. World statistics - Ukraine: agricultural exports to the EU 2022. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/876118/ukraine-agricultural-exports-to-the-eu/>.

68. World statistics - Ukraine Exports By Category. *TRADING ECONOMICS*. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/exports-by-category>.

69. Zynych N. Ukrainian agriculture in economic transition the role of financing and capital access for investment. 2008. URL: <http://d-nb.info/99270779X/04>.

ДОДАТОК А

Таблиця 1 - Фактори конкурентоспроможності країни на міжнародному аграрному ринку

Фактор	Характеристика
Економічні Фактори	Фінансова стабільність - стійкість фінансової системи та ефективне управління економікою; Доступ до капіталу - легкий доступ до фінансування та капіталу для бізнесу
Людські Ресурси	Важливими факторами для підтримки конкурентоспроможності є людські ресурси. Їх високий рівень освіти та професіоналізм можуть значно покращити показники компанії і тим самим підвищити її конкурентоспроможність.
Інфраструктура	Сюди можна віднести як логістичну інфраструктуру - якісні та ефективні транспортні системи для переміщення товарів, так і енергетичну інфраструктуру - стабільну та ефективну систему постачання енергії. Зима 2022-2023 року показала наскільки важливим є безперебійне постачання енергії для підприємств. Майже кожна українська компанія була змушена шукати альтернативні джерела живлення, щоб підтримувати власне виробництво та вберегти себе від величезних збитків.
Технічний розвиток	Найбільші виробники сільськогосподарської продукції на глобальному ринку постійно вдосконалюють своє виробництво, закупаючи передове обладнання, техніку, добрива. Тому українські виробники мають також слідувати цим трендам, щоб залишатися конкурентоспроможними і не лише втримувати свої позиції на ринку, а й покращувати їх. Сюди ж можна віднести такі важливі фактори як ефективність та продуктивність виробництва. За прогнозами, зростання аграрного сектору у найближче десятиліття відбуватиметься саме завдяки підвищенню ефективності виробництва, а не за рахунок розширення посівних площ.
Якість та Інновації	Високі стандарти гарантують споживачам, що продукція безпечна для споживання та відповідає встановленим нормам якості. Це збільшує довіру споживачів продукції, а отже створює більший попит на неї. Крім того, у світі з кожним роком зміцнюється тренд на якісні та екологічні продукти харчування, що вимагає від виробників дотримання певних стандартів та вимог. Використання сучасної сільськогосподарської техніки та автоматизованих процесів дозволяє підвищити швидкість та ефективність виробництва. Застосування точного землеробства, включаючи використання даних, супутникової навігації та дронів, дозволяє максимізувати врожайність та оптимізувати використання ресурсів. Точне землеробство (Precision farming) - це підхід до управління, який фокусується на спостереженні, вимірюванні та реагуванні на зміни в стані культур, полів і тварин (майже в режимі реального часу). Це може допомогти підвищити врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин, знизити витрати, в тому числі на оплату праці, та оптимізувати виробничі ресурси. Все це сприяє підвищенню прибутковості. Водночас точне землеробство може підвищити рівень безпеки виробництва та зменшити вплив сільського господарства і методів його ведення на навколишнє середовище, тим самим сприяючи сталому розвитку сільськогосподарського виробництва. Використання інформаційних технологій - обробка великих обсягів даних дозволяє аналізувати та передбачати різноманітні аспекти виробництва, що сприяє ухваленню обґрунтованих рішень. Дослідження генетичних технологій - генетичні технології можуть допомагати створювати сорти рослин, що відповідають викликам кліматичних змін та стійкі до хвороб та шкідників. Екологічно-орієнтовані практики - використання технологій, спрямованих на зменшення впливу сільського господарства на навколишнє середовище, сприяє покращенню образу бренду та відповідає попиту на екологічно стійкі продукти.
Доступ до Ресурсів	Тут варто виділити такі фактори як якість та доступність земель для ведення сільського господарства та водних ресурсів для забезпечення аграрних потреб.
Ринкова Орієнтованість	У цьому контексті важливими факторами є здатність адаптувати продукцію до вимог ринку та ефективно продавати її, а також швидко реагувати на зміни попиту та ринкових умов.
Торговельні угоди та міжнародна співпраця	Взаємодія та співпраця з іншими країнами щодо різних питань, участь у міжнародних торговельних угодах та партнерствах є невід'ємною частиною міжнародної торгівлі і надзвичайно важливим фактором для конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку.

Джерело: побудовано автором

Ім'я користувача:
Міжнародної економіки Москалюк Наталія

ID перевірки:
1015965038

Дата перевірки:
04.12.2023 08:15:06 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
04.12.2023 08:19:20 EET

ID користувача:
100005722

Назва документа: КМР_ Ясінська А.І_Ресурси та моделі забезпечення конкурентних позицій України на глоба...

Кількість сторінок: 95 Кількість слів: 21447 Кількість символів: 168701 Розмір файлу: 314.03 KB ID файлу: 1015643655

6.76% Схожість

Найбільша схожість: 0.65% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1015611040)

4.04% Джерела з Інтернету

308

Сторінка 97

4.23% Джерела з Бібліотеки

288

Сторінка 100

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

**ЗБІРНИК ДОПОВІДЕЙ
Ювілейної 90-ї щорічної студентської
наукової конференції**

**«ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ»**

(17 квітня – 20 травня 2023 р.)

Відповідальні за випуск:

Бондарчук Л.М. – к.філол. наук, доцент кафедри бізнес-лінгвістики

Вінська О.Й. – к.е.н., доц, доцентка кафедри європейської економіки і бізнесу

Грищенко Н.В. – к.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту

Капуш А.В. – к.філол. наук, доцент кафедри німецької мови

Козачок Т.С. – к.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту

Курбатов С.В. – професор кафедри соціології

Лобецька І.М. – ст. викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації

Машина Ю.П. – к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів

Сандул М.С. – к.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу

Черницька Т.В. – к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки

Швиданенко О.А. – д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику.

Автори тез доповідей несуть відповідальність за їхній зміст

*Рекомендовано до друку
Науково-експертною радою КНЕУ
Протокол № 4 від 18.05.2023 р.*

I-66 Інноваційні проєкти для післявоєнного відновлення та розвитку України: зб. доп. Ювілейної 90-ї щорічної студентської наукової конференції, 17 квітня – 20 травня 2023 р. [Електронний ресурс]. Київ, КНЕУ, 2023. 426 с.
ISBN 978-966-926-445-9

Збірник тез здобувачів вищої освіти факультету міжнародної економіки і менеджменту укладено за підсумками їх досліджень, представлених на науковій конференції КНЕУ 17 квітня – 20 травня 2023 р. Доповіді здобувачів присвячено інноваційним проєктам для післявоєнного відновлення та розвитку України.

УДК 657:330.341-048.38](477)(06)

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

Ясінська А.І.

«Міжнародна економіка», 5 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки Загарій В.К.

КЛЮЧОВІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ

У сучасному глобалізованому світі діяльність підприємств давно не обмежується кордонами країн. Саме тому існує так багато досліджень, що присвячені темі конкуренції на міжнародному ринку, в тому числі і на ринку сільськогосподарської продукції. Серед вчених, які вивчали це питання можна виділити Ленську Н. [3], Радченко О., Яців І.Б. [1], Коценко М.С. [2], Степанюк Л. [8] та інших.

Український АПК відіграє важливу роль в економіці країни. За даними «Forbes», до рейтингу «100 найбільших приватних компаній України 2021» входили такі компанії АПК як: «Kernel» (3 місце), «МХП» (8 місце), «Нібулон» (20 місце), «Сантрейд» (24 місце), «АДМ Юкрейн» (26 місце), «Ерідон» (28 місце), «Cargill» (37 місце), «Астарта» (50 місце), «Delta Wilmar» (59 місце), «LNZ» (62 місце), «ОптимусАгро Трейд» (81 місце), «Прометей» (90 місце) [5]. Більшість з цих компаній були створені саме в Україні і є провідними виробниками сільськогосподарської продукції не лише на внутрішньому ринку, а й за його межами.

2022 рік був досить складним для підприємств АПК. Українські компанії зіткнулися з тим, що майже повністю втратили вихід на міжнародні ринки і були змушені шукати альтернативні ланцюги постачання своєї продукції. Попри це, багато з них все ж втримали свої лідируючі позиції, а агропромисловий комплекс став одним з найбільших експортерів продукції у цей важкий рік.

Вже у квітні 2022 року підприємства почали відновлювати обсяги поставок за кордон у кардинально нових безпекових і логістичних умовах. Із серпня запрацювала чорноморська зернова ініціатива, яка дала змогу відновити більшу частину експорту. Через обвал попиту всередині країни дивитися на закордонних споживачів почали навіть компанії, які завжди орієнтувалися на український ринок.

За даними Державної митної служби, у 2022 році найбільшими статтями експорту українського АПК були: кукурудза 13,45%, соняшникова олія 12%, пшениця 6,06%, насіння свиріпи або ріпаку 3,49%, насіння соняшнику 2,84% від загального обсягу експорту [4].

Якщо розглядати ці дані лише в розрізі продукції АПК, то отримаємо наступні показники (рис. 1):

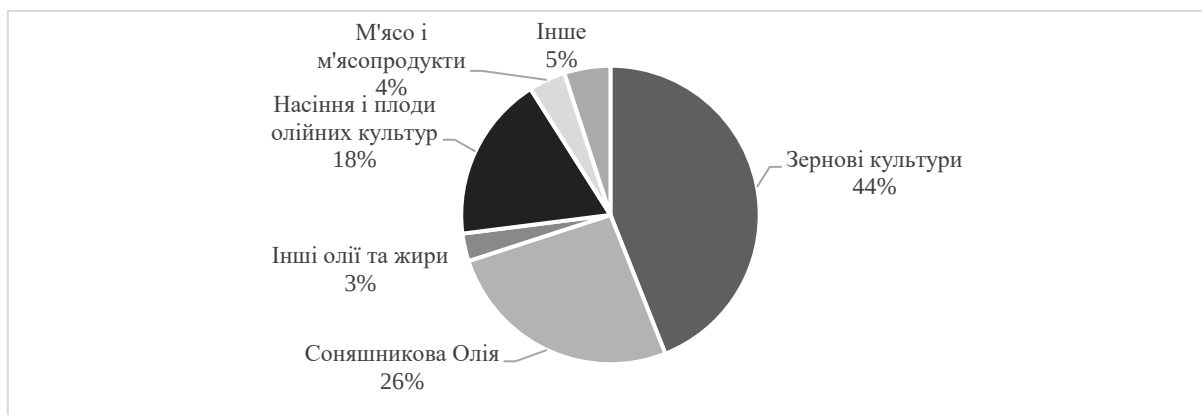

Рис. 1 - Обсяг експорту агропромислового комплексу за 2022 рік, % [4]

Таким чином, головними статтями експорту українських агропромислових підприємств є зернові культури, насіння і плоди олійних культур та соняшникова олія. Більше того, Україна є найбільшим у світі продавцем соняшникової олії, входить до 5 найбільших експортерів пшениці та кукурудзи на міжнародному ринку за даними 2021 року [7].

Тож, ми розглянули найбільші компанії АПК України, показники експорту та місце України на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Тепер, варто визначити ключові особливості та пріоритети формування міжнародної конкурентної стратегії українських підприємств АПК, що дозволить їм не лише зберегти лідерські позиції, а й покращити своє становище на світовому ринку.

У наш час питання розробки конкурентної стратегії є актуальним, адже лише за допомогою розробленої стратегії будь-яке агропромислове підприємство може максимально використати свої ринкові можливості, запропонувати свої послуги та отримати за них максимально можливу ціну, яка дозволить окупили всі затрати.

В сільськогосподарській галузі є чотири основні ресурси, які підприємства можуть використовувати для створення довготривалої переваги над своїми конкурентами: фізичні ресурси (технології, обладнання, сировина, географічні ресурси та транспортна інфраструктура), фінансові ресурси, організаційні ресурси (структура підприємства, відносини із зовнішніми зацікавленими сторонами), людські ресурси (досвід, внутрішні відносини, навчання та робоча сила).

До факторів, що впливають на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств, можна віднести такі: ступінь економічного розвитку держави та заходи підтримки вітчизняного товаровиробника; тенденції економічного зростання галузі; рівень науково-технічного розвитку та впровадження інноваційних технологій у галузі; ефективність використання ресурсного потенціалу; природно-кліматичні умови; рівень розвитку ринкової інфраструктури.

Україна має величезний потенціал щодо природних ресурсів і сьогодні займає важливі позиції на міжнародному ринку сільськогосподарської продукції. Водночас існує цілий ряд причин, які заважають українським підприємствам АПК суттєво збільшити обсяги експорту. Сюди можна віднести: невідповідність української сільськогосподарської продукції міжнародним вимогам, низький рівень матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, значний рівень екологічного навантаження на довкілля і, як наслідок, зменшення продуктивності природних ресурсів, брак державної підтримки.

Сільськогосподарська продукція переважно є сировиною з уніфікованими характеристиками, що реалізується за цінами, встановленими покупцями - переробними та заготівельними підприємствами. У процесі її реалізації практично відсутні такі фактори, як бренд продукції та її ексклюзивність. Відтак, особливого значення в галузі набуває конкурентна перевага, виражена в нижчій собівартості - менших виробничих витратах на одиницю продукції. Тож, українські виробники мають конкурентну перевагу саме завдяки низькій собівартості продукції та наявності великих земельних ресурсів для вирощування сільськогосподарських культур. В той же час, проблемою є низька ефективність такого виробництва, в чому українські виробники значно поступаються європейським.

Отже, природні ресурси, особливо у виробництві зерна, є чи не найбільш ефективним способом підвищення економічної ефективності, здобуття конкурентних переваг та збільшення експортного потенціалу.

На основі аналізу перспектив підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору на міжнародному продовольчому ринку та нарощування експорту можна зробити наступні висновки. Сьогодні українські виробники експортують досить велику частку своєї продукції. Їх головними конкурентними перевагами на міжнародному ринку є невелика собівартість, а отже нижча ціна, наявність великого банку земель та їх висока родючість. Проте є і проблеми, з якими стикаються українські виробники – низька ефективність виробництва, що впливає на прибуток підприємств, порівняно з європейськими компаніями.

Сьогодні ефективне використання ресурсного потенціалу, активне застосування новітніх технологій та досягнення високої конкурентоспроможності продукції можливе насамперед для господарств з великим земельним банком та власним інвестиційним капіталом. Дрібні виробники можуть покращити свої показники лише за умови державної підтримки, яка наразі є недостатньою. Тож на сьогодні, ключовими пріоритетами для формування конкурентної стратегії українських підприємств АПК має бути розробка плану підвищення ефективності виробництва шляхом модернізації матеріально-технічної бази, дотримання міжнародних стандартів якості, зниження негативного впливу на екологію – відповідно до міжнародних тенденцій, пошук логістичних можливостей для експорту продукції, зважаючи на війну. Це допоможе вітчизняним підприємствам не лише повернути довоєнні позиції на ринку, а й покращити їх та вийти на рівень провідних світових компаній АПК.

Список використаних джерел:

1. І. Б. Яців. УЧАСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У МІЖНАРОДНІЙ КОНКУРЕНЦІЇ. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1802>.
2. Коценко М.С. КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2021. № 43. С. 44–49. URL: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/747/724>.
3. Ленська Наталія, Радченко Олександр. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ НА ЗОВНІШНЬОМУ РИНКУ. *ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТАРІЙ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І.І.*

- МЕЧНИКОВА. 2019. С. 142–150.
 URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/29853/1/144-151.pdf>.
4. Статистика та реєстри | Державна Митна Служба. *Державна Митна Служба*.
 URL: <https://customs.gov.ua/en/statistika-ta-reiestri#statistika>.
5. Україна F. 100 найбільших приватних компаній України 2021 – Forbes.ua. *Forbes.ua*.
 URL: <https://forbes.ua/ratings/100-naybilshikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-2021-12102021-2580>.
6. Україна F. 50 головних експортерів України 2022 – Forbes.ua. *Forbes.ua*.
 URL: <https://forbes.ua/ratings/50-naybilshikh-eksporteriv-ukraini-2022-02032023-12098>.
7. Corn | OEC. *OEC - The Observatory of Economic Complexity*.
 URL: <https://oec.world/en/profile/hs/corn>.
8. Ludmila STEPASYUK, Zoia TITENKO. COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTS OF UKRAINE IN THE FOREIGN MARKET. *MODERN MANAGEMENT REVIEW*. 2020. Т. 15, № 2. С. 69–77. URL: <https://www.researchgate.net/publication/342671651>.
9. Methods of developing a competitive strategy of the agricultural enterprise / V. S. Tynchenko та ін. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2019. Т. 315. С. 022105. URL: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/315/2/022105>.

Andriichuk Y.V.

«International economics», 4th course

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Academic supervisor- Associate Professor of Department of International Economics, PhD

Apalkova V.V

MIGRATION AS AN ECONOMIC RESOURCE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES FOR UKRAINE

Starting on February 24th, 2022, there has been a full-scale invasion of Ukraine by the Russian military. The aggressors completely disregarded international humanitarian laws and rules of war, leading to numerous civilian casualties and widespread destruction of civil infrastructure. As a result, millions of people were forced to flee their homes in search of safety, protection, and assistance [1].

Due to the fact that the war is still going on and Ukraine must continue to defend itself and, accordingly, spend a lot of money on defence, armaments and material as well as social aid for its citizens, a constant need to attract more investment has arisen. Nevertheless, it is very hard to keep an image of a state with healthy business environment while the war is happening inside the country. Consequently, Ukraine tends to receive more one-time help contributions rather than long-time investments.

One more factor which influence the economic condition in Ukraine is migration, especially labour emigration. Even before the beginning of the full-scale invasion the population of Ukraine was slowly decreasing due to the high emigration rates, low birth rates, and high death rates. In 2009-2010, there was a significant increase in mass labour migration from Ukraine. This was largely due to the global economic crisis, which had a devastating impact on the financial well-being of Ukrainians. Currently, Ukraine is experiencing what is being referred to as the "fifth big